

HEBREW UNION COLLEGE - JEWISH INSTITUTE OF RELIGION
NEW YORK SCHOOL

INSTRUCTIONS FROM AUTHOR TO LIBRARY FOR THESIS

AUTHOR: MARCUS LANCE BURSTEIN

TITLE: LADENO SONGS BASED ON BIBLICAL CHARACTERS:
ABRAHAM, ISAAC, AND MOSES

TYPE OF THESIS:

RABBINIC ☒

SSM ☐

D.H.L. ☐

D.MIN. ☐

M.A.R.E. ☐

M.A.J.S. ☐

1. ☐ May be used without my written permission.
2. ☒ My written permission is required for use during the next 10 years.

Note: The Library shall respect restrictions placed on theses for a period of no more than ten years.

I understand that the Library may make a photocopy of my thesis for security purposes.

3. The Library may sell photocopies of my thesis.   ☒
yes no

3/4/99
Date

Marcus Lance Burstein
Signature of Author

THE KLAU LIBRARY
HEBREW UNION COLLEGE-
JEWISH INSTITUTE OF RELIGION
BROOKDALE CENTER
ONE WEST FOURTH STREET
NEW YORK, NY 10012

LIBRARY RECORD

Microfilmed:
Date

Signature of Library Staff Member

THE KLAU LIBRARY
HEBREW UNION COLLEGE-
JEWISH INSTITUTE OF RELIGION
BROOKDALE CENTER
ONE WEST FOURTH STREET
NEW YORK, NY 10012

Ladino Songs Based on Biblical Characters:
Abraham, Isaac, and Moses

Marcus Lance Burstein

Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
Requirements for Ordination

Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion
Graduate Rabbinic Program
New York, New York

March 4, 1999

Advisors: Dr. Nancy Wiener and Dr. Mark Kligman

00-6104

TABLE OF CONTENTS

Preface.....	iii
Chapter One: Introduction.....	1
Chapter Two: Birth of Abraham Songs.....	11
Cuando el Rey Nimrod Long Version.....	12
Cuando el Rey Nimrod, Short Version.....	20
El Nacimiento y Vocación de Abraham.....	22
La Mujer de Teraj.....	27
Comparative Analysis.....	30
Chapter Three: Sacrifice of Isaac Songs.....	35
Avram Abinu.....	36
En Primero Alabaremos.....	39
Sacrificio de Isaac, Version 1.....	43
Sacrificio de Isaac, Version 2.....	50
Sacrificio de Isaac, Version 3.....	55
Comparative Analysis.....	59
Chapter Four: Birth of Moses Songs.....	62
Nacimiento de Moxé, Version 1.....	63
Nacimiento de Moxé, Version 2.....	68
Contar Vos Quiero Un Mahasé.....	71
Comparative Analysis.....	75
Chapter Five: Call to Moses Songs.....	77
Llamólo a Moxé.....	78
Consagración de Moxé.....	86
"Mosé Salió de Misraim...".....	89
Consagración de Moshe.....	91

"Mosé estaba en el Campo..." Version 1.....	94
"Mosé estaba en el Campo..." Version 2.....	97
Comparative Analysis.....	102
 Chapter Six: Crossing of the Red Sea Songs.....	 104
A Catorce Era del Mes.....	105
El Paso del Mar Rojo.....	108
Comparative Analysis.....	111
 Chapter Seven: Moses Receiving the Ten Commandments.....	 112
Nuestro Señor Elohenu, Version 1.....	113
Nuestro Señor Elohenu, Version 2.....	119
Miréx que Señor Grande.....	121
Al Monte de Sinaí.....	124
Comparative Analysis.....	127
 Chapter Eight: Conclusion.....	 129
 Appendix: Index of Midrashic Texts.....	 134
Midrashic Texts.....	135
 Bibliography.....	 188

Thesis Summary
Ladino Songs Based on Biblical Characters:
Abraham, Isaac, and Moses
by
Marcus Lance Burstein

In 8 chapters, this thesis contains songs written in Ladino that mention the Biblical characters of Abraham, Isaac, and Moses, among others. The thesis utilizes Ladino songs and classical rabbinic midrash in order to highlight the specifically Judaic, Biblical, and Post-Biblical contents of the song texts. After translating Ladino songs from different continents, connections are made between the Jewish texts and traditions and the songs as they appear. After the introduction, the thesis is divided into six chapters that contain songs relating to six Biblical events. Each Ladino song is translated and then analyzed in light of Hebrew sources and cultural context. A conclusion appears at the end of this thesis, as does an appendix with all the Hebrew texts used in research. Research was conducted in Ladino, Hebrew, Spanish, and English.

PREFACE

I chose to write this thesis on Ladino songs to combine my interests of Judaism, Spanish, and music. It has been an exciting and fun endeavor, with many moments of enjoyment from figuring out the translations to finding the probable midrashic bases of the songs. Not only did I learn new words and phrases in Ladino, but I also learned a significant amount of midrash based on common Biblical stories and events.

When I originally found the Ladino songs and translated them, often times I thought the subject matter itself was bizarre. For example, I had never heard of any midrashim that dealt with Abraham's birth, and – based on the context from which they came -- thought that the Ladino songs were based on stories about the birth of Jesus. After looking for midrashim that correspond to the Ladino songs, however, I came across various sources that confirmed the presence of these stories in Jewish literature. Whether or not these Jewish midrashim are based on the Christian stories of Jesus' birth still remains undetermined, as it is difficult to date the authorship of the songs and sometimes the midrashim, too.

This thesis is limited in its scope. It deals with six topics: The Birth of Abraham, The Sacrifice of Isaac, The Birth of Moses, The Call to Moses, The Crossing of the Red Sea, and Moses Receiving the Ten Commandments. These topics were chosen based on the number of songs I found in each category. This thesis does not include all Ladino songs that fall into these six categories, as there are many variant versions, some with only very minor differences. Besides the six categories that appear in this thesis, many songs exist that deal with other

Biblical characters, most notably David, King Solomon, Hannah, Rachel, and Leah. Perhaps in the future I will undertake a study of other Ladino songs that deal with Biblical characters.

The Ladino songs have been copied with strict attention to detail from the sources in which they were found. Spelling, grammatical, and or punctuation "errors" have been maintained. In the interest of esthetics, each English line translation begins with a capital letter.

In Version 3 of *Sacrificio de Isaac*, the word "uma" in Ladino seems to be some sort of exclamation, but its true meaning could not be discerned. The same is true for a Hebrew phrase in *Mose Estaba en el Campo*. Both translations show an asterisk (*) to show the reader that these words are not translated.

I would like to thank Dr. Isaac Yerushalmi of Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion in Cincinnati for help in translating some of the Ladino words. I would also like to thank Dr. Mark Kligman for his encouragement, assistance, and enthusiasm.

Dr. Nancy Wiener has been an amazing thesis advisor. We spent many hours throughout the last year working together and many hours laughing together, too. She not only helped me with this thesis, but has been a mentor in the true sense of the word. I will miss the sharing and the growing that I have accomplished with her help over the last years, but will always take it with me.

I would like to dedicate this thesis to my most special and loving parents, Dr. Julian and Arlene Burstein. They are "The Wind beneath My Wings."

It is likely that Jews have lived in the Iberian Peninsula since the destruction of the Second Temple in Jerusalem in the year 70 CE. For many years they lived peacefully beside their Muslim and Christian neighbors. While the rest of Central and Western Europe muddled through the Middle Ages, Spain experienced the "Golden Age." Jews, Christians, and Muslims worked together in building exciting and accepting communities of learning and culture.

After the Golden Age of Spain, various military wars contributed to a climate of hostility and hatred. The Christians of Castile fought successfully against the Muslims by driving them further and further south, and eventually back to North Africa. In 1492, they succeeded in reconquering the Iberian Peninsula from the Moors. In that same year, the kingdoms of Castile and Aragon were united under King Ferdinand and Queen Isabella.

In an effort to not only unite land regions and kingdoms, the "Catholic Monarchs" decreed that all Jews who did not choose to convert to Catholicism would be expelled in 1492. It is estimated that between 100,000-175,000 Jews were forcibly exiled from modern-day Spain in that year. These exiled Jews became known as Sephardic Jews or Sephardim, from the ancient Hebrew word *sepharad* meaning "Spain."¹

The Jews who left Spain in 1492 settled in two major regions. Those referred to as "Western Sephardim" migrated to Western Europe and Northern Africa, especially Morocco. The vast majority of the the Jews settled in the Ottoman Empire in the countries of present-day Greece, Turkey, Yugoslavia, Bulgaria, Rumania, and Israel, and they became known as the "Eastern Sephardim." Because of distance, the Eastern Sephardim did not have much

¹ Tracy K. Harris, The Death of a Language, Newark: University of Delaware Press, 1994, p. 17.

Ottoman Empire in the countries of present-day Greece, Turkey, Yugoslavia, Bulgaria, Rumania, and Israel, and they became known as the "Eastern Sephardim." Because of distance, the Eastern Sephardim did not have much contact with the Iberian Peninsula, and so the language that they spoke amongst themselves was not influenced by developments in the Spanish language of those still in Spain. As a result, "the Spanish of the Eastern Sephardim in the Balkans preserved many of the characteristics of the Castilian spoken and written in the late fifteenth and early sixteenth centuries in Spain...."²

Tracy Harris summarizes the linguistic results of the isolated Jewish communities in The Death of a Language:

Besides its archaic features, the language underwent various independent formations and transformations, another result of the Sephardim's isolation from the linguistic developments of the Iberian Peninsula. These new creations in the Empire resulted from analogy based on either the Castilian framework, on Ottoman languages and other foreign influences, or they originated from various Jewish customs or practices. Also, given the fact that it was a language spoken by Jews, the Ottoman Sephardim's Spanish contained a certain amount of Hebrew loan words and was written in Hebrew characters or Rashi script.³

Harris claims that because the "Jews of the Ottoman Empire viewed the surrounding culture to be less advanced than their own, they felt no particular need to learn the local languages."⁴ Despite this original feeling of superiority, the longer the Jews lived in the Ottoman Empire, the more local words and phrases became a part of their language. Turkish, Greek, Slavic, Italian, and

---

² Harris, p. 18.

³ Harris, p. 18.

⁴ Harris, p. 18.

French elements were added to the speech of the Sephardim in the Ottoman Empire.⁵

There are many names given to the language of the Sephardic Jews including: Espanyol, Muestro Espanyol, Djidio, Ladino, Judezmo, and Judeo-Spanish or Judeo-Espanyol.⁶ Harris claims that "Judeo-Spanish is closer to Old Spanish than to the modern Castilian spoken in Spain, but at the same time, it shares similarities characteristic of some of the present-day Spanish dialects spoken in areas of Latin America."⁷

The Jews of the Balkan states used Judeo-Spanish as their principle language until the beginning of the late 1800s. The Balkan Wars of 1912-1913, World War I, and World War II contributed to the destruction of the Sephardic communities of the area, especially the once-thriving Jewish center of Salonika.⁸ Presently, it is estimated that less than 60,000 people are proficient speakers of Judeo-Spanish, the majority of them living in Israel, New York City, and Los Angeles. They are mostly over 50 years old and the language is not being passed on to younger generations.⁹

As mentioned above, there is a dispute as to what to call the conglomeration of languages spoken by Sephardic Jews. A scholar named Crantford "found a total of eighty-one different names that have been used to refer to the language of the Eastern Sephardim."¹⁰ The two most common names are "Ladino" and "Judezmo." Those who propose that the language should be

---

⁵ Harris, pp. 18-19.

⁶ Harris, p. 19.

⁷ Harris, p. 19.

⁸ Harris, p. 19.

⁹ Harris, p. 19.

¹⁰ Harris, p. 20.

called "Judezmo" base their claim on the fact that 16 major Sephardic communities used that term; it, therefore, is a name that originated from native speakers. These same scholars claim that "Ladino" should be limited to the written language of the religious texts.¹¹ Those who claim that "Ladino" should be the name given to the language state that "*Ladino* was not only the name given to the language of texts written in Rashi script, but that the term *Ladino* 'was also used to designate the current or spoken language.'"¹²

The origin of the "Romanzas" or Ladino Folk songs remains unclear, a topic that scholars continue to debate. A "romanza" is an original poetic creation that grew and flourished in the Iberian Peninsula. D. Fernando José Wolf suggests that the original romanzas (not necessarily those that appear in this thesis) date from the tenth to twelfth centuries. Some claim that the peasants were the original authors and singers of these poems, while others state that they originated in the upper classes.¹³ It remains unclear as to the specific region of present-day Spain from which the romanzas originated, some claiming Asturias, others claiming Castile.¹⁴ Whatever the case, this genre of literature flourished for hundreds of years, each generation reworking the songs they inherited. Sometimes instead of perfecting the poetry, they added various changes, one of the reasons that different versions of the same songs appear today.

At the beginning of the sixteenth century, the romanzas began to be recorded on paper, and so the oral transmission of the songs ceased to be the only means of transmission of the songs. The songs were printed and distributed

---

¹¹ Harris, p. 21.

¹² Harris, p. 21.

¹³ Moshe Attias, Romancero Sefardi. Jerusalem: Instituto Ben-Zewi, Universidad Hebrea, 1961, p. 347.

¹⁴ Attias, pp. 346-7.

on single sheets of paper or collected in songbooks. This process contributed to a standardization of songs and left the performer less freedom to add his or her own interpretations.¹⁵

Throughout the centuries, scholarship concerning the research of Ladino songs has appeared and thousands of songs have been collected and categorized. It is difficult to prove that the songs written as early as the tenth century are some of the same songs collected in the nineteenth and twentieth centuries. Moshe Attias claims that, except for very few songs, in general the earlier collected versions do not appear in present-day publications, but this alone is not reason enough to say that the original songs are lost. He notes that although many songs begin with different opening verses, their essence is the same. He hypothesizes that the original opening lines have been forgotten, but the majority of the song remains intact.¹⁶

It is interesting to note the different attitude researchers have taken in the study of Ladino folk songs. Non-Jewish scholars, especially Spaniards, have been interested in studying the folk songs because they believe that they are witnessing the language that Cervantes had spoken hundreds of years ago. Ladino became a precious linguistic and poetic treasure lost by Spaniards, but conserved by the expelled Jews from their country.¹⁷ On the other hand, Jewish scholars have simply considered the songs as a poetic creation, the result of the thoughts of an ancient, foreign people – their ancestors. For the Jews, the songs have more importance in their spiritual value.¹⁸ Throughout the centuries, the songs were continually adapted and included more and more Jewish words,

¹⁵ Attias, pp. 344-5.

¹⁶ Attias, p. 340.

¹⁷ Attias, pp. 336-7.

¹⁸ Attias, p. 335.

phrases, and concepts.

As mentioned earlier, the majority of the Jews forced to leave the Iberian Peninsula emigrated to the Ottoman Empire, which welcomed them with open arms. They were so welcomed that one scholar claims that the Jews of Salonika did not know for centuries what the diaspora was.¹⁹ Their power was evident in all areas of life, and they continued – with great care – to speak the language of their Spanish ancestors. Some go so far as to say that even at the beginning of the twentieth century, the language heard in the streets of Salonika was identical to that of Medieval Spain.²⁰ The riches of Salonika were evident not only materially, but culturally as well. In this atmosphere the Jews produced a great deal of Ladino literature.

Jews came to Salonika from diverse regions of Spain, and each brought their own version of the songs that region produced. Because in Salonika the Jews lived together, some songs were synthesized to include differing dialects, styles, or words in the same song.²¹ As mentioned earlier, not only in Salonika, but in all locales where the Jews resettled, the language of the host country and Hebrew all began to appear in the songs the longer the Jews lived away from the Iberian Peninsula.

Some changes in the Ladino songs were deliberate. Most especially, modifications were made to omit or hide Christian references and present in their place a more Jewish or universal appeal. Sometimes entire lines or even stanzas were eliminated; the song either continued with nothing added, or occasionally substituted different words or verses. These changes did not always

---

¹⁹ Attias, p. 333.

²⁰ Attias, p. 332.

²¹ Attias, p. 328.

conform to the poetic qualities of the original.²²

Differences among versions and songs could also be the result of memory-related factors; because the songs originally were transmitted orally, memory plays a key role in the perpetuation of the songs. The performer had the liberty to make up new verses, repeat verses from the same song, or even take verses from another song.²³ Repetition of the same lines in different songs, the loss of rhyme, and other liberties the performers took in altering the texts can be seen in certain songs covered in this thesis.

Women played a very important role in the transmission of Ladino language and culture through the generations. First of all, many women did not have significant contact with the non-Jewish cultures in which they lived. The women spoke Ladino within their community and did not have reason to learn other languages. The men, however, were much more likely to interface with the non-Jewish cultures, and, therefore, incorporated various foreign words into Ladino. Because men thought that educating women outside the home was superfluous and unnecessary, the primary education that women received was from their mothers. The cultural factors that kept women together at home provided a perfect atmosphere for young women to receive and preserve the great folklore treasures from generation to generation. Numerous proverbs concerning a variety of topics acted as the source of wisdom for these women. The Ladino folk songs occupied an important role in the education and development of Jewish women for centuries.²⁴ The songs played a vital role in the life of the women who sung them. For centuries these songs were their only

---

²² Attias, p. 327.

²³ Attias, pp. 326-7.

²⁴ Attias, pp. 329-30.

spiritual outlet, expressing their hardships, imaginations, and joys.²⁵ The songs were sung for entertainment; practical reasons such as putting a baby to sleep; and on special occasions, such as Jewish holidays or special lifecycle events of the individuals. For these reasons, it is likely that this culture perpetuated the inclusion and importance of women in some of the songs of this thesis.

In a discussion concerning the origins of songs that contain Biblical passages or stories, it is almost impossible to determine the authors and whether or not they were Jews, where they were composed, and why different versions exist.²⁶ A possible hypothesis concerning the origins of these songs states that soon after the Jews left Spain, they surely knew the Ladino songs with Biblical references, and so other topics were more useful to them. As time passed and the knowledge of Hebrew and Torah became a privilege for only a few Jews, a resurgence of songs in Ladino with Biblical themes developed to promote the transmission of the Biblical tales.²⁷

Concerning the songs that deal with Moses, Moshe Attias places them in a separate category from other Biblical stories. Attias claims that the authors of these songs must have been rabbis, whose motive for writing the songs was to educate their communities of the important details surrounding Moses' life. These songs contain elements of midrash as well as the Biblical text as their basis. By including rabbinic texts in the songs, more of the tradition would be passed from one generation to the next.²⁸

Interestingly, the songs including Moses were not sung at religious ceremonies, they were not sung on Passover or Shavuot, and they do not appear

²⁵ Attias, p. 326.

²⁶ Attias, p. 312.

²⁷ Attias, p. 311.

²⁸ Attias, p. 310.

in any prayerbooks concerning these holidays. Rather, they were sung on the days leading up to the holidays, but not on the holidays themselves.²⁹ Because baking matza was a communal activity in the days when there were only communal ovens that the community used, all would join in the singing of the songs while participating in this activity. When matza began to be mass produced, the singing of these songs as a community disappeared.³⁰

The act of giving birth to a son has always been a great personal and communal event in the Jewish community. The perpetuation of the family lineage as well as the completion of a Biblical commandment are two reasons for such joy and celebration. Ladino songs commemorate the birth of a son with the singing of various songs related to the births of the Jewish hero Abraham.³¹ The importance of the birth of the son is connected to the birth stories of Abraham, numerous versions of which appear in this thesis. Attias claims that these romanzas are certainly a creation of Balkan rabbis who did not have the intention to write poetry, but rather to present to the masses -- in their common language and in a style familiar to them -- the legends of Abraham and the revelation of God before him.³²

An entire set of customs surrounded the birth of a son. Female friends and relatives of the mother would take care of the infant and the mother for the entire eight days leading up to the circumcision. All night long for eight nights, women would sing romanzas to keep themselves awake and to sweeten the dreams of the baby. This custom derives from the notion that in order to protect the newborn and mother from evil spirits, others needed to keep watch over

²⁹ Attias, p. 309.

³⁰ Attias, p. 308.

³¹ Attias, p. 296.

³² Attias, p. 295.

them throughout the night.³³

With a background of Ladino and their influence in the daily life of the Jews established, we move now to an understanding of the midrashim from which we find the bases of the Ladino songs in this thesis. *Beit HaMidrash*, meaning "The House of Learning," contains many stories that appear in the Ladino songs concerning Abraham and Moses. *Beit HaMidrash* was compiled by Adolf Jellenick between 1853 and 1878, a work of six volumes that contains 99 smaller, largely unknown Midrashim organized by Jewish festivals. The chapter on Abraham was originally written in Arabic and then translated into Hebrew.³⁴

Sefer HaYashar contains many stories that probably inform some Ladino songs in this thesis. The authorship of *Sefer HaYashar* meaning, "Book of the Righteous," is unknown, although it was published for the first time by Rabbi Yosef ben Shmuel haKatan in 1685 in Venice. Leopold Zunz states that the work dates from the eleventh century in Spain because of its references to European and Arabic names.³⁵ It is likely that the Jews living in present-day Spain were familiar with the stories contained in *Sefer HaYashar*.

Other midrashim that probably informed the authors of the Ladino songs in this thesis are: *Midrash Rabba*, *Yalkut Shemoni*, *Mekhilta de-Rabbi Simon b. Jochai*, *Pirke d'Rabbi Eliezar*, *Pirke Avot*, *Midrash Lekach Tob*, *Rashi*, *Tanhuma*, both the Babylonian and Palestinian Talmud, and *Midrash Mishlei*.

This thesis deals with six topics: The Birth of Abraham, The Sacrifice of Isaac, The Birth of Moses, The Call to Moses, The Crossing of the Red Sea, and Moses Receiving the Ten Commandments.

---

³³ Attias, p. 295.

³⁴ *Beit HaMidrash*, pp XV-XVI.

³⁵ *Sefer HaYashar*, pp. 7-17.

BIRTH OF ABRAHAM SONGS

Four songs deal with the birth of Abraham. Five additional songs deal with different aspects of Abraham's life. Although clearly midrashim contained in *Beit HaMidrash* and *Sefer HaYashar* are found in the song texts, some songs directly utilize certain details, while other songs focus on different points. Each song text is analyzed individually, with special emphasis noted between the midrashim and the songs. Similarities and differences among the song texts will be discussed at the conclusion of this chapter.

Cuando El Rey Nimrod, Longer Version

Cuando el rey Nimrod al campo salía
miraba en el cielo y en la estrellería,
vido una luz santa en la judería,
que había de nacer Abraham abinu.

- 5 Lugo a las cumadres encomendaba
que toda mujer, preñada quedaba,
Y si hijo pariere al punto lo mataran,
que había de nacer Avraham abinu.

- La mujer de Térah quedó preñada,
10 de día en día él le preguntaba:
-De qué tenéx la cara tan demudada?
ella ya sabía el bien que tenía.

- En fin de nueve mezes parir quería,
iba caminando por campos y viñas,
15 a su marido, tal no lo descubría.
Topó una mehará, ahí lo pariría.

- En aquella hora el nacido havlaba:
-Andavos, mi madre, de la mehará,
yo ya topo quien m'alechaar,
20 malaK del cielo me acompañara
porque so criado del Dío bendicho.

- En fin de veinte días lo fué a vijitar,
lo vido d'enfrente, mancebo, saltar,
mirando al cielo y bien atinar
25 para conocer el Dío de la verdad.

-Madre, la mi madre, qué buxcáx aquí?
-Un hijopreciado parí yo aquí,
vine a buxcarlo, si se topa aquí,
si está bivo me consolaré yo.

- 30 -Madre, la preciada! qué havlas
un hijopreciado, cómo lo dejáx?
a fin de veinte días, cómo lo vijitax?
y so vuestro hijopreciado.

When King Nimrod, Longer Version

When King Nimrod went out to the fields
He looked at the sky and at the stars,
He saw a holy light in the Jewish quarter,
That Abraham our Father was about to be born.

He decreed to the trusted midwives
That every woman, who was pregnant
And if she bore a son, they should immediately kill him,
Abraham our Father was about to be born.

Terah's wife remained pregnant,
Every day he would ask her,
"Why is your face so pale?"
She knew the good [thing] she had.

After nine months she wanted to give birth,
She walked through fields and vineyards,
So her husband would not find it out.
She found a cave, and there gave birth.

At that [same] moment, the child said,
"Go away, my Mother, from the cave,
I already found someone to nurse me,
An angel of Heaven will accompany me
Because I am a bred from the Blessed God."

After 20 days she went to visit him,
She saw him in front, a young man, jumping
Looking at the sky and trying hard to guess,
In order to know the God of Truth.

"Mother, my Mother, what do you seek here?"
"I gave birth to a precious son here,
I came to find him, if he is found here,
If he lives, I will be consoled."

"Mother, [my] precious! What do you say
A precious son, how could you leave him?
After 20 days, how could you visit?
I am your precious son."

Mira la madre, que el Dió es uno,
35 crió los cielos uno por uno,
dizilde a Nimrod, que pedrió su tino
porque no quiere creer en el verdadero.

Lo alcanzó a sabe el rey Nimrod esto,
dijo, que lo traigan afna y presto
40 antas que dezreinen a todo el resto,
y dejen a mí y crean en el verdadero.
Ya me lo truxeron con grande helbón,
y el trabó de la silla un buen trabón:
-Dí raxah! Por qué te tienes tú por Dió
45 y no quieres creer en el verdadero?

-Acendiendo un horno, bien acendido,
echaldo presto que es entendido;
llevaldo con trabucos, que es agudo,
si d'aquí Dió escapa, es verdadero.

50 Echándolo al hornō, iba cominando,
con los malaKim iba paseando
y todos los leños fruto iban dando;

De aquí conocemos al Dió verdadero.
Grande zeKut tiene el señor de Avram
55 que por él conocemos al Dió de la verdad.

Grande zeKut tiene el parido,
que afirma la miZvá de Avram abinu.
Saludamos agora al señor parido,
que le sea besimán tov este nacido,
60 que Eliahu hanabí mos sea aparecido,
y daremos loores al verdadero.

Saludemos al sandaq y al mohel,
que por sus zeKut venga el goel
y que rigma a todo Israel
y daremos loores verdadero.

The mother sees that God is One,
Who created the stars one by one,
Tell Nimrod, that he lost his memory
For he doesn't want to believe the true [God].

King Nimrod came to know this,
He said, bring [him] there and promptly
Before they dethrone all the rest,
And they leave me and believe in the true one [Nimrod],
Already they brought it to me with great insult,
And he exclaimed a real exclamation from the throne,
'Tell [me] evil one, why do you have this God
And don't want to believe in the true [one]?

[Take him] up to the oven, a good dimb,
Throw him quickly because it is understood
Bring him along with sharp catapult
if from here God escapes, He is the true one.

Throwing him into the oven, he was walking
With the angels he went walking
And all the logs gave him fruit;

From here we know the true God.
Lord Avram deserves great honor
Because through him we know the God of Truth.

The newborn deserves great honor
Who fulfills the mitzvah of Abram our Father.
We greet now the newborn lord,
May this newborn be a good sign,
May Elijah the Prophet come to us,
And let us praise the true [God].

We greet the sandak and the mohel,
For with their merit the redeemer comes
To redeem all of Israel
And we will give praises to the true [God.]

Cuando El Rey Nimrod, Longer Version

Comes from : Unknown

Appears in: Sefardische Lieder en Balladen, pp. 56-57.

Verses: 65

Two versions with the title *Cuando El Rey Nimrod* open with the same four verses. Both begin with King Nimrod going out into the fields, looking up in the sky, and seeing a "holy" light over the Jewish quarter, signifying that Abraham was about to be born. The concept of a "holy light" has a Christian parallel in the story of Jesus' birth. When Jesus was born, the wise men are told to follow a star which will lead them to the baby Jesus.

An interesting paradox exists in both songs -- how could there be a "Jewish quarter" before Abraham (the first Jew) was even born?! The inclusion of a "Jewish quarter" in the song may have been a way for the contemporary listeners to identify further with the song. Many European cities were divided into sections, and the Jews were required to live in only one section together. The reference to a Jewish quarter in the song is the first anachronistic element we encounter, but certainly not the last. In the midrashic compilation *Beit HaMidrash*, King Nimrod goes out and sees a holy light.³⁶ Neither song continues with the midrashic story at this point, in which Nimrod, because he can interpret the stars, realizes that a man will be born that will rise up against him and destroy him.

Lines 5-7 of the longer version of *Cuando El Rey Nimrod* contain Nimrod's decree to the women of his kingdom. The midrash tells of Nimrod asking his ministers and governors for advice about the happening with the star.³⁷ Their

³⁶ *Beit HaMidrash*, p. 25.

³⁷ *Beit HaMidrash*, p. 25.

advice forms the bases for Nimrod's actions in lines 5-7 of the song. *Beit HaMidrash* states, "... when the woman gives birth, they [the midwives] will look: if it is a boy, they will kill him on her womb; if it is a girl, they will give gifts to the mother and dress her in courtly clothing..."³⁸ Because Jews, Judaism, or Israelites do not exist at this point, the decree must be carried out with all women, and all boys born in Nimrod's kingdom at that time must be killed. This decree brings to mind the story of Moses' birth, in which just the Hebrews were required to have their male children killed. The decree also brings to mind the tenth of the Ten Plagues visited upon the Egypt before Pharaoh allows the Hebrews to leave. The decree was in effect for all first-born males, as above, but the Hebrews could exempt themselves from being affected by placing the blood of a lamb on their doorposts.

Lines 9-16 speak of Terah's wife (never mentioned by name), and can be found almost verbatim in *Beit HaMidrash*.³⁹ Each day she gets more green (Hebrew text) or pale (Ladino text), and Terah asks about her health, yet she conceals her pregnancy from him. Terah's wife flees from her home to give birth to Abraham in a cave.

The song then differs slightly from the midrash in *Beit HaMidrash*. In line 18, the newborn baby Abraham directs his mother to leave him in the cave. The Hebrew text contains no such request for Sarah to leave, but rather states that "... she took [some] clothing that was on her, and she dressed him, and she left him in the cave... and she went on her way..." The midrash states that God "sent the angel Gabriel to sustain him, and to give him milk..."⁴⁰ The song does not

³⁸ *Beit HaMidrash*, p. 25.

³⁹ *Beit HaMidrash*, p. 26.

⁴⁰ *Beit HaMidrash*, p. 26.

mention Gabriel by name, but Abraham does state in line 19 that he "already found someone to nurse me..."

[The midrash continues with story elements that do not appear in *Cuando El Rey Nimrod*, but do appear in other songs of Abraham's birth.]

In lines 22-34 of *Cuando El Rey Nimrod*, the song follows the midrash.⁴¹ Abraham's mother comes back to the cave after 20 days to search for her son. In both accounts, Abraham can talk and walk, and asks his mother what she is searching for. She responds: her precious son. Abraham then reveals himself to his mother. It is interesting to note that even after Abraham addresses his mother in line 26, Abraham's mother still does not know with whom she is speaking. Only when Abraham explicitly states in line 33 that he is her son does she understand.

The lines 34-37 of *Cuando El Rey Nimrod*, do not come from *Beit HaMidrash* or another compilation that contains midrashim dealing with Abraham's birth, *Sefer HaYashar*.⁴² The inclusion of these four lines seems extraneous to the story. One purpose may be to insult Nimrod for not believing in the true God. Abraham's mother, presumably like Abraham, realizes that "God is One," yet Nimrod still does not believe in the "True God." Although written in reference to Nimrod, one must wonder whether or not this line was an intended insult directed at the other religions surrounding the Jewish author(s) at the time the song was written.

In lines 38-39, an element found in the midrashic compilation *Sefer*

---

⁴¹ *Beit HaMidrash*, p. 27.

⁴² The majority of the version in the fourth chapter of *Sefer HaYashar* entitled Nimrod and Abraham does not appear in the Ladino songs dealing with Abraham's birth discussed in this thesis. Certain elements of the story, however, are incorporated.

HaYashar appears. The song states that "King Nimrod came to know this," referring to the fact that Abraham was still alive. The *Sefer HaYashar* midrash relates that Nimrod offers to buy Terah's son from him and then kill the son, because Nimrod knows that this boy will someday rule over him. Terah deceives Nimrod by giving him the son of one of his slaves instead of Abraham. *Sefer HaYashar* tells of how Nimrod found out that Abraham still lives and Nimrod calls Abraham into his court.⁴³

Lines 40-53 roughly follow the midrash from either *Sefer HaYashar* or *Beit HaMidrash*. After asking advice from his courtiers, Nimrod agrees to punish Abraham by attempting to burn him in an oven. The midrash relates that each time the courtiers attempted to throw Abraham into the oven, they burned, yet Abraham was not affected. Over twelve courtiers died in attempting to throw Abraham into the fire. This account appears in both midrashim.⁴⁴ The Ladino song then follows the *Beit HaMidrash* version of what happens next. The Hebrew text tells that Satan appears and counsels Nimrod to build a "trabuco," an ancient military engine for throwing stones (catapult).⁴⁵ Although the Ladino song does not mention Satan by name, line 48 mentions the "trabuco" that appears in *Beit HaMidrash*.⁴⁶

The song then describes in lines 50-53 how Abraham was thrown into the

⁴³ *Sefer HaYashar*, p. 78.

⁴⁴ *Beit HaMidrash*, p. 33; *Sefer HaYashar*, p. 80.

⁴⁵ Clearly the mention of a "trabuco" in the song is an anachronistic object, one taken from the contemporary military arsenal and placed in an ancient context.

⁴⁶ *Beit HaMidrash*, p. 33.

fire, yet walked without being burned.⁴⁷ *Sefer HaYashar* simply mentions Abraham walking in the fire.⁴⁸ In addition to the reference to Abraham walking in the fire, line 52 states that "all the logs gave him fruit."⁴⁹ *Beit HaMidrash* also contains the notion that the logs originally intended to burn Abraham burst into flowers and give fruit.

The remainder of *Cuando El Rey Nimrod* contains stylistic and thematic elements that have nothing to do with the midrashim already mentioned. Lines 53-65 of the longer version of *Cuando El Rey Nimrod* are the same for the final lines of the shorter version. We learn that Abraham "deserves great honor, because through him we know the God of Truth." This longer version of *Cuando El Rey Nimrod* is probably a conflation of two different songs. Until line 53, the story of Abraham is related in the Ladino song. Line 54 refers to "Avram," as does line 57, yet at the beginning of the song he is referred to as "Avraham avinu" (lines 4, 8).⁵⁰ Line 56 begins ten lines concerning a newborn baby, most probably a Jewish boy on the day of his brit milah. The invitation to Elijah the Prophet in line 60 comes directly from a brit milah ceremony, as does the mention of the custom to "greet the sandak and the mohel" in line 62. The wish for the newborn baby is that he will come to redeem all of Israel. The last line of the song reminds the listeners that after Elijah's arrival, "we will give praises to the true [God]."

⁴⁷ One cannot help but think of Moses and the burning bush, another time when God's presence was felt in relation to fire. Another comparison could be made to the legend of Jesus, who supposedly walked on water. In both cases, Abraham and Jesus are able to walk in places where no other "normal" human being would be able to do so.

⁴⁸ *Sefer HaYashar*, p. 80.

⁴⁹ *Beit HaMidrash*, p. 34.

⁵⁰ God changes Abram's name to Abraham in Genesis 17:5. Although certain Ladino songs may contain "Avram" or "Abram," only "Abraham" is used in the analysis of the song texts.

The reference to "the true [God]" emphasizes Nimrod's non-acceptance of the true God in lines 36-37. It also must be seen as a rebuttal to the Christian belief in the Trinity and not the One true God. Lest the listeners be misled, they are reminded who the "true" God is: the God of Abraham.

Cuando El Rey Nimrod, Shorter Version

Cuando el rey Nimrod
al campo salía
mirava en el cielo
y en la estretería,
5 Vidó una luz santa
en la giudería
que havía de nacer
Avraham avinu.

Avraham avinu, padre querido
10 padre bendicho, luz de Israel.

Saludemos al compadre
y también al moel.
Que por su zekhut
mos venga el goel
15 y re'hma a todo Israel.

Cierto loaremos al verdadero
al verdadero de Israel.

When King Nimrod, Shorter Version

When King Nimrod
Went out into the fields,
He looked at the heavens
And at all the stars,
He saw a holy light
Above the Jewish quarter,
A sign that Abraham our father
Was about to be born.

Abraham our father, beloved father,
Blessed father, light of Israel.

Let us greet the godfather [sandak]
And also the mohel.
Because of his virtue
May the Redeemer come
To redeem all Israel.

Surely we will praise the true redeemer
The true redeemer of Israel.

Cuando El Rey Nimrod, Shorter Version

Comes from : Unknown

Source: Nico Castel Ladino Songbook, pp. 75-6.

Verses: 17

The shorter version of *Cuando El Rey Nimrod* begins with the same verses as the longer version and ends with almost the same verses of the longer version. The shorter song contains a messianic view of Abraham's birth.⁵¹ Lines 16-17 end with the Ladino text, "Surely we will praise the true redeemer, the true redeemer of Israel." The repetition serves to emphasize to the listeners that Abraham -- Father of the Jews -- represents the true religion, the true way to honor the "true" God. Any other way that the neighbors of the Jews represent their god is not the correct way; Judaism is the right way.

The shorter version leaves out the entire story of Abraham and only focuses on his birth. After setting the stage for Abraham's birth, the song immediately continues with a section that could be used at a brit milah ceremony. This version implies that no other aspects of Abraham's life was as important as his birth in establishing him Our Father, the Light of Israel. Exclusive mention of Abraham's birth could also be a claim refuting the Christian concept that Jesus' birth was the birth of the "Savior." Calling him "Light of Israel" is a nice play on the star over the Jewish quarter that shined heralding his birth. Perhaps the song was written at a time when Jews were not allowed to practice Judaism, and so the simple act of their birth was powerful enough to identify them with Abraham and Judaism in general.

---

⁵¹ We will see how this messianic concept again appears in the stories mentioning Moses.

El Nacimiento y Vocación de Abraham

La mujer de TeraH
quedó preñada.
Día de cada día,
le preguntaba:
5 -- ¿De qué yeváx la cara
tan demudada?
O estabax Hazina,
o estabax preñada.
--Ni estó Hazina,
10 ni estó preñada. --
Eya se lo sabía,
el bien que tenía.
Se fue por estos campos,
por ayí piedrida.
15 Topó una *meará*,
ayí se entraría.
Ayí le parería
al señor de Abraham.

Y al ocho de la tripa:

20 -- Andavos, la mi madre,
andavos d'acá.
Que mi señor es TeraH
vos querrá matar.
Después de quince días,
25 le salió a buxcar.
Lo topó paseando
por la *meará*.
En la mano derecha,
una guimará.
30 --¿Qué buxcáx, la mi madre,
qué buxcas acá?
--Una joya preciosa,
que dexí acá.
Ya vola comería
35 una Hayá. --
Esto sintió la madre,
se metió a yorar.

The Birth and Vocation of Abraham

The wife of Terah
Was pregnant,
And every day
He would ask her,
"Why is your face
So pale?"
Either you are ill
Or you are pregnant."
"I'm not ill,
Nor am I pregnant."
She knew it,
The good [thing] she had.
She went to the countryside,
Because there it was rocky.
She found a cave,
And there she would enter.
There she would give birth
To lord Abraham.

And in eight [days] from the birth:

"Go, my mother,
Go away from here.
For my lord is Terah
[And] wants to kill you.
After fifteen days,
She went to look for him.
She found him pacing
In the cave.
In his right hand,
A Gemara.
"What are you looking for, my Mother,
What are you looking for here?"
"A precious jewel,
That I left here."
"It was already eaten
By a wild animal."
The mother grieved
And began to cry.

--No yoréx, la mi madre,
ni queréx yorar.
40 Que yo so vuestro hijo,
el señor de Abram. --
Grande ziHud tuvo
el señor de Abram.
Que por él conocimos
45 al Dio de Abram.

"Don't cry, my mother,
Nor did you want to cry.
For I am your son,
Lord Abram."
Great honor did
Lord Abram have.
For through him we met
The God of Abram.

El Nacimiento y Vocación de Abraham

Comes from: Salonika

Source: Judeo-Spanish Ballads from New York, p. 28.

Verses: 45

The song begins with the declaration that Terah's wife is pregnant. Terah asks her, "Why is your face so pale?" in lines 5-6. When Terah continues and says, "Either you are ill or you are pregnant," (lines 7-8) Terah's wife denies both accusations (lines 9-10): "I'm not ill, nor am I pregnant." This denial seems to parallel the Hebrew text from *Beit HaMidrash* in which she says, "This happens every year to me."³² In this version, Terah's wife knows that she is pregnant and hides this knowledge from Terah. Unique in this song is the dialogue between these two characters; no other dialogue between Terah and his wife appears in the other songs dealing with Abraham's birth.

The song continues in lines 13-14 with Terah's wife escaping the presence of her husband; she flees to the countryside "because there it was rocky." Neither midrash mentions this detail. Beginning with line 19, the song becomes confusing. Line 19 states the passage of time of "eight [days] from the birth." In this version, it appears that Abraham's mother was with him until he was eight days old. The significance of the eighth day is maintained, yet transformed in this case. Traditionally, the boy is with the mother until eight days old, at which point she hands him over to men for his circumcision. Abraham tells his mother to leave for a reason not found in any other song or midrash. He states in lines 21-24: "Go away from here./ For my lord Terah/ [And] wants to kill you." She apparently leaves, and one week passes before she returns to look for him, for

---

³² *Beit HaMidrash*, p. 26.

the song states in line 24, "After fifteen days." This differs from the midrash, in which 20 days elapse between the birth and the search.³³ It remains unclear as to the origin of 15 days between her abandonment of Abraham and her search for him.

A most intriguing detail in line 29 mentions that Abraham carries a Gemara in his right hand, a mere fifteen days old. The author(s) of the song must have been familiar with the hermeneutic principle of "ein mukdam o m'uchar baTorah," there is no early or late in the Torah. Utilizing this principle, midrashists freely add seemingly anachronistic objects and concepts to stories. Clearly the Gemara did not exist when Abraham was born, yet this poses no problems for the midrashic writers or the author(s) of the song. Additionally, the use of a Gemara draws on the notion that both the written Torah and the oral Torah were given at Mount Sinai, hence there would be no anachronism.

Again a dialogue appears between Abraham and his mother, yet this exchange between the two is not unique to this song. When Abraham encounters his mother searching for something he asks what she is searching for. As in the longer version of *Cuando El Rey Nimrod*, Abraham addresses his mother as "mother," yet she does not realize that Abraham is her son until explicitly told in line 40. Abraham's mother responds to Abraham's question that she is searching for "a precious jewel." Although the midrashim in *Sefer HaYashar* and *Beit HaMidrash* do not contain this reference, a popular story found in *Midrash Mishlei* may be the origin of this language. The author(s) of the Ladino song may have known this midrash about Beruriah's children who were compared to jewels, for they used the analogy of a child and a precious jewel.³⁴ The

³³ *Beit HaMidrash*, p. 27.

³⁴ *Midrash Mishlei* 31:10 in *Midrash Shochar Tov*.

comparison of the children to jewels is powerful in that both in the midrash and in the Ladino song, the comparison is made to children who are either dead (Beruriah story) or assumed to be dead (Abraham story).

The song ends by Abraham telling his mother in lines 34-35 that the child "was already eaten by a wild animal." There is no apparent midrashic parallel, however, there is a striking Biblical parallel. The reference to one being eaten by a wild animal also occurs in the Joseph story. Joseph's brothers tell Jacob that he was eaten by a wild animal. In both cases, the son actually was alive. In lines 34-40, his mother "grieved and began to cry;" finally Abraham reveals himself to be her son. The last 4 lines of the song are similar to a stanza in the longer version of *Cuando El Rey Nimrod*, in which praise for Abram (not Abraham) appears, "For through him we met/ The God of Abram."

La Mujer de Teraj

La mujer de Teraj
preñada estaba,
de en día en día
ella se demudaba.

5 Ella non sabía
el bien que tenía;
dolores tenía,
parir quería.

Caminando y paseando
10 entró en una *meará*
allí lo pariría
al señor de Abraham.

--Andadvos, la mi madre,
andadvos de acá,
15 que a mí ya me guadra
el Dio de la verdá.

Esto oyó la madre,
se desparte y ya se va;
en fin de ocho días
20 lo salió a buscar.

Lo topó paseando
en la *meará*.
En su mano derecha
una Guemará.

25 --¿Qué busca, la mi madre,
por este lugar?
--Busco una joya
preciosa que dejé acá.
--Quejan de madre fuites
30 tan de enemistad,
y ya se lo comería
alguna *jayá*.

Esto sintió la madre,
empezó a llorar.

The Wife of Terah

The wife of Terah
Was pregnant,
And day by day
Grew more pale.
She did not know
The good that she had;
She felt pains,
[And] wanted to give birth.

Pacing to and fro,
She came upon a cave,
And there she bore
Lord Abraham.

"Go away, my Mother,
Go away from here,
For now watches over me
The God of Truth."

The mother heard this,
Took her leave and left;
At the end of eight days
She left to look for him.

She found him pacing
In the cave.
In his right hand
[He had] a Gemara.

"What are you looking for, Mother,
Here within this cave?"
"I'm looking for a precious jewel,
That I left here."
"You went away complaining
In angry enmity,
And it was eaten
By some wild beast."

Then the mother grieved
And began to weep.

35 -Non llores, la mi madre,
non llores acá
que yo so vuestro hijo Abraham.
Vaise, la mi madre,
y a su lugar,
40 *malajim* del cielo
me han de guadrar.

"Weep not, my mother,
Don't cry here,
For I am your son Abraham,
Go, my mother,
And in your place,
The angels in Heaven,
Must watch over me."

La Mujer de Teraj

Comes from: Salonika

Source: The Sephardic Tradition, pp. 71-2.

Verses: 41

La Mujer de Teraj is very similar to *El Nacimiento y Vocación de Abraham*. Unlike *El Nacimiento y Vocación de Abraham*, however, the reader does not know from the beginning that Terah's wife is pregnant. Also unlike *El Nacimiento y Vocación de Abraham*, she herself does not know that she is pregnant (lines 5-6). Terah's wife gives birth to Abraham in a cave (lines 10-12), yet there is no sense that she did this to escape from her husband at this point. Immediately Abraham directs her in lines 13-16 to leave him, "For now watches over me/ The God of Truth." Although we know from the midrash that God sends Abraham the angel Gabriel to nurse him,⁵⁵ in *La Mujer de Teraj*, Abraham does not mention Gabriel by name.

In this version, Terah's wife returns to look for Abraham at "the end of eight days" (lines 19-20). This differs from both *El Nacimiento y Vocación de Abraham* and the midrashim. Again a dialogue between Abraham and his mother ensues, in which he ultimately reveals his identity. As mentioned in reference to the longer version of *Cuando El Rey Nimrod* and *El Nacimiento y Vocación de Abraham*, Abraham's mother does not realize it is Abraham, despite being addressed as "mother" in line 25. Unique to this version is the fact that after Abraham reveals his identity, he then commands her to leave. The song ends with this request to leave (lines 38-41), softening the blow by stating, "The angels in Heaven/ Will watch over me."

---

⁵⁵ *Beit HaMidrash*, p. 26.

Comparative Analysis of Birth of Abraham songs

Many similarities exist among the songs recounting the story of Abraham's birth. The author(s) was (were) probably familiar with the same midrashim contained in *Beit HaMidrash* and *Sefer HaYashar*. It is interesting to note that some songs seem to combine midrashic elements from both *Beit HaMidrash* and *Sefer HaYashar*, so the author(s) appear(s) to have been familiar with either the two compilations, or the sources upon which they are drawn. Despite many similarities, significant differences occur not only among the songs, but in relation to the midrashim that they apparently are based upon.

Clearly the importance of Abraham as the first Jew is emphasized in the Ladino songs that deal with his birth. Perhaps this emphasis directly relates to stories concerning the birth of Jesus. Like Christian stories that deal with the supposed messianic elements of Jesus' birth, messianic overtones explicitly appear in both *Cuando El Rey Nimrod* songs. Although these references do not specifically appear in the songs *La Mujer de Teraj* and *El Nacimiento y Vocación de Abraham*, the songs do show great reverence towards Abraham, one specifically mentioning, "For through him we met/ The God of Abram."⁵⁶ The author(s) of the *Cuando El Rey Nimrod* songs perhaps overemphasize the "true" God in reference to the God of Abraham. Most likely this phrase's emphasis is a statement to their fellow neighbors of the moment, ones who were not Jews. It also could be a message to the Jews, reinforcing pride they should have in themselves.

An interesting difference among the songs occurs in relation to who is responsible for Abraham at the time of his birth. In the longer version of *Cuando*

⁵⁶ *El Nacimiento y Vocación de Abraham*, lines 44-45.

El Rey Nimrod, Abraham sends his mother away the moment he was born, for he already found someone to nurse him (lines 17-20). The "someone" is unspecified. In *La Mujer de Teraj*, although Abraham sends his mother away, we learn that "the God of Truth" watches over Abraham (lines 15-16). *El Nacimiento y Vocación de Abraham* contains Abraham's request for his mother to leave (lines 20-21), yet Abraham's care does not seem to be in another's hands. Abraham makes this request at eight days old (line 19), not immediately at his birth as in the other songs. None of the songs mention Gabriel by name, sent by God in the midrash to nurse Abraham.⁵⁷ Perhaps the author(s) of the songs felt uncertain as to who's care the Jews were under at the time. Surrounded by other religions and cultures more powerful than themselves, the Jews could have been wondering who and where their protector was. Perhaps the confidence of Abraham sending his mother away -- especially in the *El Nacimiento y Vocación de Abraham* version where no apparent caretaker was mentioned -- would give the Jews of the time courage to deal with the difficulties of their situation.

The birth of Abraham songs show reverence and honor towards the first Jew, contain negative references to those who did not follow or believe in Abraham, and are filled with messianic messages. These qualities clearly portray the context in which the Jews were found, surrounded by Christians and Muslims. Elements of hope abound for those who follow in Abraham's steps, believing in the "true" God, the God of the Jews. Because specific reference to a brit milah ceremony appears in the *Cuando El Rey Nimrod* songs, we may assume that the Jews of the time were searching for a messianic figure to redeem them from their oppression. Each newborn boy carries the possibility of being the

---

⁵⁷ *Beit HaMidrash*, p. 26.

messiah. What better way to welcome a newborn Jewish boy into Judaism than by reminding him, and those present, of the wonderful strength of Abraham, the first Jew! The song also provides a way to retain specifically Jewish practices at a time that they might not have been able to perform these traditions.

Mentioned in the first song analysis was the presence of anachronistic elements in the songs. The inclusion of a "Jewish quarter" in both versions of *Cuando El Rey Nimrod* is a phenomenon that was not present in the Ancient World. Nonetheless, it was a way of having the listeners identify with Abraham by their separate -- and special, in this case -- status. The longer version of *Cuando El Rey Nimrod* contains the word "trabuco." This military engine or catapult also falls into the category of anachronistic elements, especially by the very use of the word "trabuco." *El Nacimiento y Vocación de Abraham* and *La Mujer de Teraj* both mention a Gemara in the song. The inclusion of this item in reference to Abraham's (extremely!) young age, might be a subtle reminder for the young boys to study their Torah lessons and/or to have their parents enroll them in Jewish learning at a younger age. All of these concepts would be a way of relating the contemporary atmosphere of the listeners to the context of Abraham's world.

Three of the four songs dealing with Abraham's birth contain a significant amount of dialogue. (The only one that does not contain dialogue is the shorter version of *Cuando El Rey Nimrod*.) Dialogue appears between husband and wife, mother and son, and between ruler (Nimrod) and commoner. One can only imagine the music given to the different voices. Perhaps the dialogues would be an excuse to include more than one singer. Even if not the case, they add another element of interest for the listener. As mentioned in the three songs containing a

dialogue between Abraham and his mother, Abraham addresses his mother as "mother," yet she does not recognize who he is until explicitly told.

One of the most interesting findings concerning these songs is the presence of Abraham's mother (again -- never mentioned by name) and the absence of Terah, Abraham's father. Jewish tradition holds that one's religion comes from the mother. Perhaps this is the reason that emphasis on Abraham's mother appears in the songs. Also, Jewish women traditionally run the home. In a world that was often-times hostile to Jews, the home provided the only outlet where Jews were allowed to practice their Judaism. The mothers of the time would take on an even greater responsibility for the continuance of Jewish customs. These observations can only be specifically applied to the songs of Abraham's birth, however, as the presence of women is not a significant factor in the other songs included in this thesis.⁵⁸

Abraham's assertiveness and independent nature becomes evident immediately. Only a few days old -- or even a few moments old in two versions -- Abraham commands his mother to leave him alone. From very early on, we see that Abraham takes destiny into his own hands. This powerful and even arrogant portrayal of Abraham probably provided comfort to the Jews who were not seen as equals by their governments, employers, and fellow townspeople.

Numerous Hebrew words appear in the songs dealing with Abraham's birth. The words chosen to be included in the songs provide an insight as to which Hebrew words were commonly known. The largest number of Hebrew words appear in the longer version of *Cuando El Rey Nimrod*. *Abraham Abinu*, meaning, Abraham Our Father, is the title of the songs. The word for "cave"

⁵⁸ The introduction to this thesis shows the importance of women in perpetuating Ladino songs in general.

appears in Hebrew in three of the songs. Perhaps the need to hide and escape from harm caused this word to become common. The word "malaK," meaning angel, appears in two of the songs. Also in two songs a version of "Hajá" for a wild animal appears. "Raxah," meaning "evil one" appears in the longer version of *Cuando El Rey Nimrod*. In the two songs containing references to a brit milah, we find a number of additional Hebrew words. "Moel," "goel," "zekhut," "miZvá," "besimán tov," "Eliahu hanabí," and "sandaq" all appear. From the use of many Hebrew words, it can be assumed that a good number of the listeners had a functional Hebrew vocabulary related to this ritual.

It is also interesting to note the assumed name recognition of Nimrod, Abraham, and Terah on the part of the listeners.

SACRIFICE OF ISAAC SONGS

Five Ladino songs deal with Abraham and the Sacrifice of Isaac, called the *Akedah* in Hebrew. The first song to be analyzed is *Abram Abinu*, because it begins with a midrash about Abraham before continuing with the *Akedah*. Next comes a song entitled *En Primero Alabaremos*; the Torah itself forms most of the basis of the Ladino song. Lastly, we will see three versions of a song called *El Sacrificio de Isaac*.

Abram Abinu

Avram abinu, padre querido,
salió aHuéra vido al sol.

Al sol ya vido, era entendido,
dixo en sí mezmo "hay rejidor."

5 Allá la tadre salió a encorvarse
y a humillarse no lo topó.

Vido a la luna con las estrellas,
dixo en sí mezmo: "Este es el Dió"

El Dió que vido a su amigo,
10 echó un grito y lo llamó:

"¡Avram abinu! tú sos mi hijo,
tú serás padre de los jidiós.

De hoy un año en este día,
te daré un hijo EsHa el jidió.

15 Sigún lo dijo ansí lo hizo,
le dió un hijo EsHa el jidió.

D'en año en año lo engrandecía,
fina que lo hizo de treinta y dos.

Cuando lo hizo de treinta y dos anos,
20 korbán mizbeaH lo allegó.

Our Father Abraham

Our father Abraham, dear father,
Went outside [and] saw the sun.

When he saw the sun, he understood,
He said to himself, "There is a ruler."

That ~~afternoon~~ he went out to bow down
And ~~upon humbling himself~~, he didn't find it.

He saw the moon with the stars
And said to himself, "This is God"

God saw His friend,
Called out and said to him:

"Our ~~father~~ Abraham! You are my son,
you will be the Father of the Jews.

One year from today,
I will give you a son, Isaac the Jew."

[God] did what He said,
He gave him a son Isaac the Jew.

From year to year he grew,
until he reached 32 years old.

When he reached 32 years old,
He became a sacrifice on the altar.

Abram Abinu

Comes from : Unknown

Source: Sefardische Lieder en Balladen, pp. 40-1.

Verses: 20

Lines 1-8 relate the story of Abraham as a young boy going outside, seeing the sun and bowing down to the sun. However, once the evening comes and the sun disappears, Abraham then bows down to the moon and the stars. This famous story appears in both *Beit HaMidrash* and in *Sefer HaYashar*.⁵⁹ In both Hebrew texts, Abraham realizes by himself, once morning comes, that there must be someone or something that controls the sun and the moon and stars, and then prays to the One that sets them in motion.

The song continues with two notable statements that seem to have nothing to do with the preceding information, for the midrash continues with Abram's life-long service to God from then on. The song states in lines 9-12 that God actually calls out to Abraham: "Our father Abraham! You are my son, / You will be the Father of the Jews." Jewish texts have no mention whatsoever of Abraham as God's son, and this could only be a direct parallel to the Christian notion of Jesus as the son of God. Additionally, the title "Father of the Jews" explains the title of the song, but this title does not appear in the Torah text or midrash. We must remember that up until this point there are no Jews, so "Father of the Jews" does not make sense in reference to Abraham.⁶⁰ The God that names Abraham his son and gives him the title "Father of the Jews" appears out of no where; there does not seem to be any connection between this God and

⁵⁹ *Beit HaMidrash*, p. 26; *Sefer HaYashar*, p. 68.

⁶⁰ Perhaps this title is a play on the title given to Jesus on the cross: "Jesus of Nazareth, King of the Jews." Being "Father of the Jews" supercedes being "King of the Jews."

the God who controls the sun, moon, and stars, yet the text assumes that the listener makes the connection. Lines 13-14 continue with a promise from God to Abraham that God will give Abraham a son in one year. God names the son "Isaac the Jew." This is in stark contrast to the Biblical story in Genesis, 18:10, in which the messengers tell Abraham that Sarah will have a son in one year, but no mention of the son's name appears. The Torah text states that Sarah overheard the messengers' prediction and laughed, thinking that Abraham was too old to father a child. It is from Sarah's laughing that we get the name Isaac.⁶¹ The fact that the Ladino song twice calls Abraham's son "Isaac the Jew" seems to add emphasis to the fact that Abraham was the Father of the Jews. It also tells the listener that the reference to Abraham's son is not Ishmael.

The song continues with God's promise being fulfilled; Isaac grows until he is 32 years old, at which time he becomes a sacrifice on the altar. Neither the Torah nor midrash suggest Isaac's age at the time of the *Akedah* as 32. Most interpretations place Isaac as 37 years old.⁶² The song ends abruptly and in an ambivalent way, in that it is unclear what happened on the altar. Without knowing the story, one could easily assume that Isaac died on the altar. Although the Torah text only explicitly mentions that Abraham returned to the servants from atop the mountain, clearly Abraham does not sacrifice Isaac. While a few midrashim that suggest that Isaac died and was resuscitated by God,⁶³ the song does not go in this direction.

⁶¹ The Hebrew word for laugh is very similar to the Hebrew word for Isaac.

⁶² Shalom Spiegel, *The Last Trial*. Woodstock, VT: Jewish Lights Publishing, 1993, p. 103.

⁶³ *Beit HaMidrash*, p. 38.

En Primero Alabaremos

En primero alabaremos
al Dió grande y verdadero,
que crió cielo y tierra
y a la luna con el sol,
5 y la estrellería
a su deredor.
Crió la mar y l'arena
y los pexcados en ella.
Hodú ladonay ki tob,
10 bendicho el que la'(e)scapó,
la'(e)scapó de la silla,
loores al Dió por este día.
Cuando Avram salió del huego,
todos loaron al Dió,
15 milarias de tanta gente
se huieron hazer jidiós.
Avram era de cien años
y Sará de noventa y dos,
al cabo de los cien años
20 a IZhak alcanzó.
Lo hizo de treinta y cuatro
lo allegó por alzación.
El cuello ya está espandido
y el cuchillo aparejado,
25 saltó una voz del cielo
con Avram hay platicado:
"¡State, state tú, Avram!
que el Dió t'está aprobando,
ahí a la zarzamora
30 un barvez hay aparejado,
que lo allegues por korbán
por tu hijo regalado."
A la tornado que torna
ya le dan la besorá
35 que la nació la novia
del siñor de IZhak,
que nombre que le mitiera
la siñora de Rivká.
Hodú ladonay ki tov,
40 ogaño mos rigma el Dió.

First We Will Give Praise

First we will give praise
To the great and true God,
Who created the sky and the land
And the Moon with the Sun,
And the stars
Around Him.
He created the water and the sand
And the fish in it.
Praise God for God is Good,
Blessed is He Who finished it (creation),
Finished it from the throne,
Praise God for this day.
When Abraham left from the cavity,
All praised God,
Thousands of people
Hastened to become Jews.
When Abraham was 100 years old
And Sarah 92,
After 100,
He finally had Isaac.
When he reached 34,
He arrived to be sacrificed.
His neck was already stretched out
And the knife ready to strike (lit, suspended)
A voice came from the sky
And called to Abraham:
"Stop! Stop, Abraham!
God is testing you,
There at the blackberry bush
A male goat appeared,
Use it for a sacrifice
In place of your gifted son."
Upon return
They gave him good news
That was born the wife
Of lord Isaac
And the name that was given
To her was Rebecca.
Praise God for God is good,
Now God redeems us.

En Primero Alabaremos

Comes from: Unknown

Source: Sefardische Lieder en Balladen, p. 41.

Verses: 40

The song *En Primero Alabaremos* contains the most comprehensive account of events in the Bible in terms of time period. It begins with the creation of the world in lines 3-12, by mentioning the creation of the sky, land, moon, sun, stars, water, and fish. This account comes from Genesis 1:6-1:20. Interestingly, while following the Biblical order of creation, this summary leaves out the creation of light on day one, and the creation of all the animals that are not fish on days five and six. Line 9 appears entirely in Hebrew, a direct liturgical reference from Psalm 118:1 included in the Hallel service. Lines 10-11 praise God for finishing creation, without reference any to the creation of the rest of the animals.

Line 13 contains the first mention of Abraham: "When Avram left from the cavity..." The cavity most probably refers to the cave in which Abraham was born. Midrashim differ on Abraham's age upon leaving the cave, ranging from 10 days to 13 years.⁶⁴

The idea that thousands of people "Hastened to become Jews" in line 16 of *En Primero Alabaremos* does not seem to have any basis in Hebrew texts found in relation to Abraham. In all likelihood this expands the reference to the "souls that Abram made in Haran" before leaving for Canaan in Genesis 12:5. Although the rabbis interpret this verse to mean that Abraham converted his neighbors to

⁶⁴ *Beit HaMidrash*, page 26 notes Abram's age as 10 days when leaving the cave; page 118 of *Beit HaMidrash*, however, notes that Abram lived in the cave for 3 years before leaving; page 67 of *Sefer HaYashar* relates that Abram was in the cave 10 years; *Pirke d'Rabbi Eliezar* chapter 26 mentions that Abram was hidden in the cave until he was 13 years old.

Judaism, it is still not clear what connection, if any, it has to the Ladino song.

The reference to Sarah being 92 years old (line 18) at the time of Isaac's birth does not correspond to the traditionally accepted age at the time of his birth. Although the Torah provides us with few details of characters' ages, Genesis 21:5 states that Abraham was 100 years old at the birth of Isaac, but it does not mention Sarah's age. The song merely acknowledges that she thinks it laughable that a woman of her advanced age will bear a child. The age usually ascribed to Sarah in midrash is 90 years old. Perhaps the mention of 92 is simply a way to have the verse rhyme with the preceding verse in the song, despite the fact that the entire song is not written in rhyme. The song again does not conform with the traditionally accepted view of Isaac's age at the time of the *Akedah*. Line 21 notes that Isaac was 34 years old at the time of the sacrifice, yet Isaac was traditionally thought to be 37 years old at the time of the *Akedah*. Lines 24-32 of the song come almost directly from the Biblical account of the *Akedah* as found in Genesis 22:10-13; Abraham is about to sacrifice Isaac when a voice calls out for him to stop, a goat is to replace Isaac as the sacrifice. The difference between the song and the Genesis account is the way the heavenly voice gets Abraham's attention. Line 27 of the song states, "Stop! Stop, Abraham!" The Biblical text simply repeats Abraham's name twice, without a specific direction to stop the sacrifice until after Abraham answers "Here I am."

The song continues in lines 33-38 with "him" being told that Isaac's wife had been born and the name given to her was Rebecca. The "him" is unreferenced, though one can assume it is Abraham. Abraham is the protagonist of the story, and Isaac is referred to in the third person in the subsequent verse. This information can serve as a means for Abraham and the listeners to know

that Isaac survives. Also, the mention of his wife implies hope for future generations. No midrash was found that connects the events of the *Akedah* with the birth of Rebecca. The song ends as it begins, with further praise for God. Line 39 appears entirely in Hebrew, almost an exact repetition of line 9. The last line contains the motif of impending redemption, a common theme in numerous Ladino songs.

Sacrificio de Isaac

- El Dios del cielo de Abraham,
el Dios del cielo de ISHac horrado
para cumplirle las diez
fuerte cosa le ha mandado.
- 5 – Dame a tu hijo, Abraham,
y a tu hijo ISHac horrado;
lo pondré en sacrificio
en el monte a señalado.
De alma y de corazón
10 él se lo habrá otorgado.
Ya sale el padre y el hijo,
descalzos salen al campo;
tras de ellos salió Sarah,
legua y media van andando.
- 15 – Echamos la bendición,
que mos vamos para el campo.
La bendición que les daba,
que vengan vivos y sanos.
Ya van el padre y el hijo
20 y van de leña cargados.
Donde está el bárber, mi padre,
que yo no lo veo amarrado?
– Tú sos el bárber, ISHac,
que de Dios era mandado.
- 25 – Padre, amarréisme las manos;
padre, atapéisme los ojos,
no los vea malairados.
Con el cordel de la leña
los pies y manos le ha amarrado,
30 con un cinta morada
los ojos le había tapado.
Tate, que ya le dió el golpe,
tate que non se lo ha dado;
salió una voz de los cielos
- 35 y a Abraham había llamado:
– Tate, tate, tú, Abraham,
no mates a ISHac horrado
porque el Dios de los cielos
ya le tiene bien probado.
- 40 A eso ajadró un mejatreh

The Sacrifice of Isaac

The God of Heaven of Abraham,
The God of Heaven of honored Isaac
In order to complete the ten [trials],
Sent him on a difficult task.
"Give me your son, Abraham,
And your honored son Isaac;
I will place him as a sacrifice
On the assigned mountain.
From soul and heart
He will have authorized it."
So the father and son leave
Barefoot they leave for the fields;
Sarah left after them,
They walk a league and a half.
"Let us say the blessing,
For we are going to the fields.
The blessing which was given to them,
That they should return alive and healthy."
So the father and the son go
And they go carrying firewood.
"Where is the sheep, my father,
for I do not see [it] tied [up]."
"You are the sheep, Isaac,
That was sent by God."
"Father, tie up my hands;
Father, cover my eyes,
So they do not see the evil thing."
With the cord from the firewood
He tied his feet and hands,
With a red ribbon,
He covered his eyes.
Stop! For he had already struck him,
Stop! For he had not yet given it to him.
A voice came from heaven
And it had called to Abraham,
"Stop! Stop, Abraham!
Do not kill honored Isaac
For the God of Heaven
Has already had it well-proven.
And thus a devil sent a signal

y a Sarah se lo fué a contaryo.
– Si supieras tú, Sarah,
lo que por ti hoy ha pasado.
Miría Abraham, tu marido,
45 mató a ISHac horrado.
Como eso llegó a Sarah
muerta cayó en un desmayo.
Aquel mismo mejatreh
a Abraham se fué a contaryo.
50 – Si supieras tú, Abraham,
lo que por ti hoy ha pasado:
Miría Sarah, tu mujer,
muerta cayó en un desmayo.
Ya se va el padre y el hijo
55 escasos y encapiyados.
Con los cien pesos de plata
la mortaja he había comprado;
en el campo del Hebrón
ahí la habian enterrado.

And he went to tell Sarah.
"If you only knew, Sarah,
What happened to you today.
I watched Abraham, your husband,
Kill honored Isaac.
When that one [devil] came to Sarah
She dropped dead in a faint.
That same devil
Went to tell Abraham
"If you only knew, Abraham,
What happened to you today.
I saw Sarah, your wife
Dropped dead in a faint."
Already the father and the son leave
Scant and with clothes on.
With one hundred pesos of silver
The shroud had been purchased;
In the field of Hebron
It was there that they buried her.

Sacrificio de Isaac, Version 1

Comes from: Tetuán

Source: Sefardische Lieder en Balladen, pp. 42-43.

Verses: 59

El Sacrificio de Isaac, Version 1 refers to the well-known story of the *Akedah* that occurs in Genesis 22. A common interpretation for this story is that God tests Abraham by commanding him to offer his son Isaac as a sacrifice, yet Abraham is unaware that he is being tested. Lines 1-4 of the song tell the reader that the Sacrifice of Isaac is one of Abraham's so-called ten trials.⁶⁵ Lines 5-6 present a nice parallel to the Biblical text of "Give me your son, your only son, the one you love" from Genesis 22:2. Line 6 manages to anticipate any question as to which son the text refers by naming Isaac. Line 7 seems to be a continuation of God's command to Abraham. However, neither Bible nor midrash mention a statement to confirm the idea that God "will place Isaac as a sacrifice/ On the assigned mountain." The song seems to imply that God will be responsible for the physical act and perform the sacrifice, not Abraham. Lines 9-10 also do not derive from the Biblical text, but can be seen as linking the story together. Line 11, in which Abraham and Isaac set out for the field is a paraphrase from Genesis 22:3. The Ladino song mentions that they leave barefoot, a statement that does not appear in the Bible, nor in midrash.⁶⁶

Line 13 of the song states that "Sarah left after them," although the Bible

⁶⁵ This midrash appears in *Pirke d'Rabbi Eliezar* at the beginning of chapter 26. *Pirke Avot* 5:3 lists the binding of Isaac one of Abraham's trials. Maimonides refers to this trial as the tenth trial.

⁶⁶ Another reference to being barefoot comes from the Moses story. When God speaks to Moses through the burning bush in Exodus 3:5, God tells Moses to remove his shoes "for the place on which you stand is holy ground."

does not mention anything about Sarah in relation to the *Akedah* story. This idea is found in *Sefer HaYashar*, in which Sarah follows them on their way.⁶⁷ Although line 14 of the song mentions a specific distance of a league and a half, the midrash does not. The distance mentioned is a long distance; it is probable that it is meant to convey to the listener that Abraham and Isaac did not realize that Sarah was following them. Because of desert conditions and footprints left in the sand, however, it would be possible to "follow" someone at a distance of a league and a half. Another addition to the Biblical story comes in lines 15-18. "Let us say a blessing..." does not appear in the midrash from *Sefer HaYashar*. The person who calls for a blessing is ambiguous. The introduction "Let us say the blessing,/ For we are going to the fields" implies that Abraham and Isaac begin the blessing. However, "The blessing which was given to them,/ That they return alive and healthy" implies that Sarah gives the blessing on their behalf. The idea that Sarah is responsible for the blessing can also be found in the midrash where Sarah calls out after them saying, "Return to the tent".⁶⁸

Lines 20-22 paraphrase Genesis 22:6 in which Isaac carries the wood for the burnt offering. The song states that both Abraham and Isaac carry the wood (line 20), whereas the Biblical text states that Isaac carries the wood alone. While the text in Genesis 22:7 states that Isaac asks Abraham where the lamb is for the burnt offering, Abraham's response in the Bible is that God will provide the lamb Genesis 22:8. *Sacrificio de Isaac* relates a different answer in lines 23-24, stating, "You are the lamb, Isaac, that was sent by God." This interpretation can be found in *Sefer HaYashar*, in which Abraham tells Isaac, "My son, God chose you to be

⁶⁷ *Sefer HaYashar*, p. 118.

⁶⁸ *Sefer HaYashar*, p. 118.

the offering without blemish in place of the lamb."⁶⁹ The song continues in lines 25-27 with the request from Isaac to Abraham to tie up his hands and eyes so he does not see Abraham about to kill him. Although the Biblical text only states that Abraham ties up Isaac in Genesis 22:9, *Sefer HaYashar* includes the same request mentioned in the song.⁷⁰ Lines 28-31 contain a reference to a red ribbon used to cover Isaac's eyes. The mention of a red ribbon appears in *Yoma* 41b and *Shabbat* 86a of the Babylonian Talmud in reference to the goat that is sent away to make atonement for the Israelites. It states that there was a red ribbon tied around the goat's eyes that was sent to Azazel as a sacrifice. The Biblical requirements of the procedure appear in Leviticus 16:6-10. The connection between both Isaac and the goat as a sacrifice to God is clear.

Lines 32-33 are confusing and do not seem to flow well with either the song sequence or the Biblical narrative. The two lines seem to contradict each other; one stating that Abraham already struck him [Isaac], the next seeming to negate this very statement. Although not placed in the proper time sequence in the song, perhaps this repetition is a way to account for the voice calling out a second time as in Genesis 22:15, "The angel of the Lord called to Abraham a second time from heaven..." Lines 34-39 are a paraphrase of the Biblical text of Genesis 22:12, in which a voice calls out to Abraham telling him to not sacrifice Isaac. In the song there is a direct mention of killing, this does not appear in the Biblical story. Also different is the way the heavenly voice gets Abraham's attention. Line 36 of the song states, "Stop! Stop, Abraham!" The Biblical text simply repeats Abraham's name twice, without a specific direction to stop the sacrifice until Abraham responds, "Here I am."

---

⁶⁹ *Sefer HaYashar*, p. 120.

⁷⁰ *Sefer HaYashar*, p. 121.

The remainder of *El Sacrificio de Isaac* does not come from the Biblical text, but rather from midrash. Lines 40-47 are drawn from a midrash about Satan informing Sarah that Abraham killed their son Isaac. While *Sefer HaYashar* contains a version of this story, it is not identical to the song.⁷¹ The midrash reads, "You don't know everything that Abraham did to your son Isaac today; he took Isaac, built an altar, slaughtered him and offered him up as a sacrifice on the altar..."⁷² *Sefer HaYashar* then relates that Sarah went to Hebron to look for Abraham and Isaac.⁷³ The midrash notes that Satan again speaks with Sarah telling her that originally he lied and Isaac still lives. Sarah, so overwhelmed by the good news, nonetheless dies. Lines 48-53 of the song state that Satan also goes to Abraham to tell him that Sarah dropped dead in a faint. No midrash seems to be the source of this part of the song.

Lines 54-55 mention Abraham and Isaac leaving, presumably from Mount Moriah, the location of the Akedah. The details of Abraham and Isaac leaving "scant and with clothes on" seems bizarre, information that could not be found in Hebrew text. Another version of the song provides us with an insight as to the meaning of lines 54-55. Version 2 of *Sacrificio de Isaac* uses the words "descalzos y encapiados" in line 49 to describe Abraham and Isaac, which make more sense than "escasos y encapiados" in Version 1, line 55. "Descalzos" means "barefoot." Despite the fact that Version 2 provides us with a better understanding of the text, no midrash comments that Abraham and Isaac returned barefoot. Perhaps a connection can be made to the event in which God tells Moses to remove his shoes at the burning bush. The idea of removing one's shoes in the presence of

⁷¹ *Sefer HaYashar*, p. 122-123.

⁷² *Sefer HaYashar*, p. 122.

⁷³ *Sefer HaYashar*, p. 123.

God could account for this detail in *Sacrificio de Isaac*. This detail also implies that they are still in God's presence, even after leaving the mountain.

The closing four lines of the song are also different from the Biblical narrative. Lines 56-57 note that Abraham purchased Sarah's burial shroud with 100 silver pieces. Although Genesis 23:16 relates that Abraham paid Efron the Hittite 400 silver pieces for the Cave of the Machpelah, no mention of the purchase of a burial shroud appears. Neither does any such information appear in midrashim concerning Sarah's death. The last two lines of the song state that "they buried her" in Hebron. Genesis 23:19, however, only states that Abraham buries her, not Isaac.

Sacrificio de Isaac (2)

- Dame a tu hijo, Abraham,
y a tu hijo Isaac corado.–
Para cumplirle las diez,
grande demanda l'había mandado.
- 5 – Ya sabes tú, Abraham,
que tu hijo Isaac le quiero corbán.
Y en el monte de Sinai
y ayí le representarás.–
Ya viene Abraham
- 10 a yegar a Isaac corado.
–Vamos conmigo, Isaac,
que del cielo es mandado.–
Se paraon en un monte,
de leña le había cargado.
- 15 –¿Qué vas hacer con esta leña, mi padre,
que yegas tan cargado?
–Para ponerlo en el monte,

.....
Isaac, ataparte los ojos,
porque del cielo es mandado.

- 20 Tú sos el cabrito, mi hijo,
que es corbán para Dios.
–Padre, ataima las manos,
padre, ataima bien los ojos.
Con la furia de la muerte,
- 25 no vos vea mal airado.–
Abraham tomó el puñal
y al cuello se le había puesto.
Salió una voz de los cielos,
ya Abraham había yamado.
- 30 –Tate, tate tú, Abraham,
no mates a Isaac corado.
Porque Dios de los cielos,
ya te tiene probado.–
Ayí s'aljadró un mejatré
- 35 y a Sara se lo fue a contar:
–Si supieras tú, Sara,
lo que por ti hay pasado.
Umá Abraham tu marido,
matara a Isaac corado.–

The Sacrifice of Isaac, Version 2

"Give me your son, Abraham,
And your honored son Isaac."
In order to complete the ten [trials],
He was given a great task.
"You already know, Abraham,
That I want your son Isaac as a sacrifice.
And on Mount Sinai
And there you will produce him."
Immediately [lit already] Abraham comes
To bring honored Isaac
"Come with me, Isaac,
For from heaven it is decreed."
They stopped on a mountain,
He had burdened him with wood.
"What will you do with this wood, my father,
That you carry so burdened?"
"To put it on the mountain..."

"Isaac, cover your eyes,
For from heaven it is decreed.
You are the little goat, my son,
That is a sacrifice to God."
"Father, bind my hands,
Father, bind my eyes well.
With the fury of death,
You will not see an evil thing."
Abraham took the dagger
And had placed it on [his] neck.
A voice came from the heavens,
And had called Abraham.
"Stop! Stop, Abraham!
Don't kill honored Isaac.
For the God of Heaven
Has already tested you."
There a devil sent a signal
And he went to tell Sarah:
"If you knew, Sarah,
What happened for you today
*Your husband Abraham,
Killed honored Isaac."

40 muerta quedó en desmayo.
Con el mismo mejatré,
a Abraham se le fue a contar:
-Si supieras tú, Abraham,
lo que por ti hay pasado.
45 Umá Sara tu mujer,
muerta quedó en un desmayo.--
Ya sale el padre y el hijo
descalzos y encapiados.
Y en el campo de Hebrón,
50 ayí la habían enterrado.
Lo que había de morir Isaac,
murió la su madre.

She dropped dead in a faint.
That same devil
Went to tell Abraham:
"If you [only] knew, Abraham,
What happened for you today.
*Your wife Sarah
Drop dead in a faint."
Already the father and the son leave
Barefoot and with clothes on.
And in the fields of Hebron,
There they had buried her.
[So] instead of Isaac dying,
[It was] his mother [who] died.

Sacrificio de Isaac, Version 2

Comes from: Tetuán

Source: Judeo-Spanish Ballads from New York, p. 29-30.

Verses: 53

Version 2 is very similar to Version 1. Version 2 begins with God's request to Abraham, "Give me your son..." in lines 1-2. In lines 3-4, a narrative voice enters to tell the reader/listener that the request is one of Abraham's ten trials.⁷⁴ Lines 5-8 begin with the statement "You already know, Abraham,/ That I want your son Isaac as a sacrifice./ And on Mount Sinai..." This differs from the story in Genesis, for there Abraham neither knows the request in advance, nor does Abraham know where to perform the sacrifice. The song also differs from tradition concerning the name of the mountain on which the sacrifice took place. Mount Moriah is the location ascribed to the *Akedah*, Mount Sinai is the place where Moses received the Ten Commandments. Genesis 22:2 states that Abraham should offer Isaac as a burnt offering "on one of the mountains which I will show you." The mystery of the Biblical text is not conveyed in Version 2.

Lines 9-10 state that Abraham immediately hastens to perform the request. While line 12 mentions "for from heaven it is decreed," no such explanation appears in the Biblical text. It therefore seems to be here for the edification of the listener who may not understand the reason for Abraham's response. Lines 14-16 seem to contradict each other. Line 14 states, "He had burdened him with wood." We assume that this refers to Abraham giving Isaac the wood to carry, as it states in Genesis 22:6, "Abraham took the wood of the burnt offering and laid it upon Isaac his son." Lines 16-7, however, seem to

---

⁷⁴ See footnote 65 for further explanation of the ten trials of Abraham.

imply that Abraham carried the wood, not Isaac: "What will you do with this wood, my father,/ That you carry so burdened?" This same ambiguity concerning who carries the wood also appeared in Version 1. Line 17, also breaks from the Genesis narrative. The song itself also contains a break at this point. In answer to Isaac's question concerning the wood, Abraham replies, "To put it on the mountain..." It seems as if Abraham cannot respond to Isaac's question.

The song continues after the break with line 19, in which Abraham instructs Isaac to cover his eyes. This element does not appear in the Genesis story, and seems to contradict the request by Isaac himself to do so in the midrash. Abraham reveals to Isaac that he is the sacrifice in lines 21-22.⁷⁵ Lines 23-26 contain Isaac's request for Abraham to tie his eyes and hands, in case Isaac might prevent Abraham from completing the task. Lines 27-29 ambiguously state that "Abraham took the dagger/ And had placed it on [his] neck." This information could provide extra suspense, or it could be read that Abraham performed the sacrifice. The next lines obviously inform the reader that the sacrifice did not take place, as, in them, Abraham does not go through with his action.⁷⁶

Lines 29-51 of Version 2 are almost exactly the same as lines 34-55 of Version 1. As mentioned in connection with Version 1, line 49 of Version 2 provides us with an insight as to the meaning of line 55 in Version 1, concerning Abraham and Isaac returning barefoot.

The song ends with an interesting postscript in lines 52-53. It's almost

⁷⁵ See Version 1 for further explanation concerning the disclosure to Isaac of the purpose of their journey.

⁷⁶ See Version 1 for further explanation of the specific use of words in the song as compared to the Biblical text.

comical, as if the listener did not understand what happened: "[So] instead of Isaac dying,/ [It was] his mother [who] died." This tag-on adds closure to the song.

Sacrificio de Isaac (3)

- El Dio del cielo a Abraham,
muchas veces le ha probado,
para cumplirle las diez
fuerte cosa le ha mandado.
- 5 – Dame a tu hijo, Abraham,
dame a tu hijo Isaac honrado.
De alma y de corazón,
él se lo había otorgado.
–Legua y media andí, Sará,
10 legua y media y más andado.
–Para mientes a Isaac
que le tengo arregalado.
–Yo le pararé mientes
que Dio será parado.
- 15 –Paraile mientes del sol,
paraile mientes del agua.
Abraham como es hombre grande
hombre grande y sin pecados,
Isaac como era pequeño
20 de leña se había cargado.
–Padre ya traí la leña,
el barbel no veo atado.
–Tú sos el barbel, Isaac,
que del cielo es mandado.
- 25 –Si Dio lo manda, mi padre,
no salgáis de su mandado.
Padre, átisme las manos,
con el fervor de la muerted,
no vaya a hacer algún pecado.
- 30 Padre, átisme los ojos,
no vos vea mal airado.
Con una cinta morada
los ojos le había amarrado.
Alzó Abraham su puñal
35 con su brazo arremangado.
Tate, que le di el golpe,
tate, que no se le ha dado.
Salió una voz de los cielos,
que a Abraham iba llamando.
- 40 –Tate, tate, tú, Abraham,

Sacrifice of Isaac, Version 3

The God of Heaven had tested Abraham,
Many times,
In order to complete the ten [trials],
[God] had commanded a difficult task.
"Give me your son, Abraham,
Give me your honored Isaac.
Of [your] heart and soul,
He had given it [the order] to him."
"A league and a half, Sarah,
A league and a half and still walking.
Pay attention to Isaac
For I have [it] arranged for him."
"I will pay attention
Because God will appear."
"Pay attention to the sun,
Pay attention to the water.
Abraham, as he is a great man,
A great man without sin,
Isaac, as he was small,
Had carried the wood.
"Father, I already brought the wood,
[But] I don't see the goat tied up."
"You are the goat, Isaac,
For it is commanded from heaven."
"If God commands it, my father,
Do not not perform the commandment.
Father, tie up my hands,
[For] with the fervor of death,
I don't want to do any type of sin.
Father, tie up my eyes,
So they don't see an evil thing.
With a red ribbon
He had bound his [Isaac's] eyes.
Abraham lifted his dagger
With his sleeves rolled up.
Stop, for he gave him a blow,
Stop, don't do it.
A voice came out from the heavens,
That called out to Abraham.
"Stop! Stop, Abraham!

no mates a Isaac honrado,
ima, el Dio de los cielos,
 ya le tiene bien probado.
 Ahí se alhadró un *mecatrej*
 45 que a Sará se fue a contarlo.
 – ¿Qué te conaré, Sará,
 lo que por ti ha pasado?,
ima, Abraham tu marido,
 mató a Isaac honrado.
 50 Como eso oyera Sará,
 muerta cayó en un desmayo.
 Ahí se alhadró el mismo él,
 que a Abraham se fuera a contarlo.
 – ¿Qué te contaré, Abraham,
 55 por lo que hoy ha pasado?,
ima Sará, tu mujer,
 muerta cayó en un desmayo.
 Ya salen el padre y el hijo
 descalzos y encapiados.
 60 Con los cien pesos de oro
 la mortaja le han comprado,
 con otros tantos de plata
 la fosa le habían comprado,
 en el monte de Jebrón
 65 allí la habían enterrado.
 El mes no había pasado
 Isaac se había casado.

Don't kill honored Isaac,
 *The God of the heavens,
 Already has tested you well.
 There a devil sent a signal
 That went to tell Sarah [what happened].
 "What shall I tell you, Sarah?
 What has happened to you?
 *Abraham your husband,
 Killed honored Isaac.
 When Sarah heard that,
 She dropped dead in a faint.
 There the same [devil] sent a signal
 Went to tell Abraham [what happened].
 "What shall I tell you, Abraham?
 What has happened today?
 *Sarah, your wife,
 Dropped dead in a faint.
 Already the father and son leave
 Barefoot and with clothes on.
 With 100 gold pieces
 They had bought the [burial] shroud,
 With as much in silver
 They had bought the grave,
 On the mountain of Hebron
 There they buried her.
 Not [even] a month had passed
 [And] Isaac was [already] married.

Sacrificio de Isaac, Version 3

Comes from: Tetuán

Source: El Romancero Sefardí, pp. 98-100.

Verses: 67

Version 3 is the longest version of the three songs entitled *Sacrificio de Isaac*. This version was also the most difficult to translate, with many phrases undecipherable. The majority of the song is similar to the other versions, but many new details not found in midrash appear.

Lines 1-6 describe to the listener that the Sacrifice of Isaac is one of the Ten Trials of Abraham.⁷ Line 7 adds a new detail concerning Isaac; in speaking to Abraham, God mentions that Isaac is "Of [your] heart and soul." This probably is a reference to Genesis 22:2, "Take your son, your only son, Isaac, whom you love." Line 8 is confusing. If the listener knows the story, it can be understood, for it seems as though the action was already completed. Lines 11-16 do not seem to make sense. They remain unclear, both in translation and in intent.

The song continues with peculiar details in a disjointed manner. Lines 17-18 state the greatness of Abraham, a man without sin. Perhaps this is so the listener doesn't imagine that what he is about to do is a sin. Abraham is not that kind of man! The song then immediately jumps to Isaac carrying the wood for the sacrifice. Although the Biblical text supports this fact, the reason given in lines 19-20 of the song is unique: "Isaac, as he was small,/ Had carried the wood."

Lines 21-24 relate the interchange between Isaac and Abraham about what the sacrifice will be. Abraham discloses to Isaac that he will be the sacrifice. The

---

⁷ See footnote 65 for further explanation of the ten trials of Abraham.

song contains an interesting agreement on Isaac's part in which he tells Abraham to obey God's command in lines 25-26. Similar to the other versions, Isaac asks Abraham to tie up his hands, yet the addition of "I don't want to do any type of sin" in line 29 only occurs in this version. Perhaps this line implies that to not fully obey God's command is to sin. This is the second time "sin" is mentioned in this song, a word absent from the other two versions. Version 3 also contains the detail of the red ribbon with which Abraham ties up Isaac's eyes. Lines 34-35 provide a new detail to the drama: "Abraham lifted his dagger/ With his sleeves rolled up." Although not necessarily important to the story, it should be noted as different from the other versions.

Lines 36-37 contain a similar contradiction, of whether or not Abraham's dagger hit Isaac, to the other versions. Lines 38-59 are almost identical to the other versions. Lines 60-61 state that they [presumably Abraham and Isaac] bought Sarah's burial shroud with 100 pieces of gold, not silver. Lines 62-63 state that with "as much in silver/ They had bought the grave." This amount clearly contradicts the 400 silver pieces Abraham paid for the Cave of the Machpelah in Genesis 23:16. The song mentions in line 64 that Sarah's grave was on "the mountain of Hebron," while the Biblical text states that she was buried in a cave. The song ends, like version 2, with an extra bit of information in lines 66-67 that have nothing to do with the Sacrifice of Isaac: "Not [even] a month had passed/ [And] Isaac was [already] married." Perhaps this addition connected this song to another song about Isaac and Rebecca.

Comparative Analysis of Sacrifice of Isaac Songs

In general, the songs dealing with the Sacrifice of Isaac seem to be based more on the Biblical text than midrash. However, there are numerous discrepancies between the Biblical text and the songs: details left out from the creation story, Abraham's title vis-a-vis both God and the Jews, who notifies Abraham/Sarah concerning Isaac's birth, the disclosure of where the sacrifice will take place, who carries the wood in the Akedah, how Abraham is stopped from completing the sacrifice, and who buries Sarah. Because these differences do not appear in midrash, it seems that the author(s) just made simple errors, as in the case of mistaking Mount Sinai with Mount Moriah. The differences between Jewish tradition and the songs concerning the ages of Sarah and Isaac could be related to the fact that these songs come from an oral tradition and numbers can easily be mixed up. Most of the differences seem to be honest mistakes and not based on significant theological or cultural factors.

Unlike the songs that dealt with Abraham's birth, no anachronistic concepts appear in the songs concerning the Sacrifice of Isaac.

As a body, the songs about the Akedah contain less Hebrew than the songs about Abraham's birth. Abram Abinu uses only two Hebrew words beyond the title: "korbán mizbeaH." *En Primero Alabaremos* and *Sacrificio de Isaac*, Version 2 uses "korbán," but the other versions of *Sacrificio de Isaac* do not. In *En Primero Alabaremos* we find the phrase "Hodú ladonay ki tob" twice. (This phrase was also used in one of the songs concerning Abraham's birth.) As mentioned before, it comes from Psalm 118:1 and is part of the Hallel service. Also in *En Primero Alabaremos* appears the word "besorá," an abbreviation for a Hebrew phrase meaning "good news." Interestingly, all three versions of *Sacrificio de Isaac*

contain a Hebrew word for the devil: "mejatreh," "mejatré," and "mecatrej." Version 3 also contains the word "ima," seemingly used as some sort of exclamation. The Hebrew words used in these songs seem to make more sense as to why the listeners would be familiar with them. The word for sacrifice is a relatively common word, as it appears often in the prayer service and in certain sections of the Torah. The phrase from the Hallel service also would be relatively common. Even the inclusion of the Hebrew words for good news and the devil seems less unusual than many of the Hebrew words used in the birth of Abraham songs.

Like the songs dealing with Abraham's birth, we note the significant inclusion of Sarah in almost all of the songs based on the Sacrifice of Isaac. (The only one in which she does not appear is *Abram Abinu*.) Sarah appears in *En Primero Alabaremos* only in reference to her age at the birth of Isaac, yet the song also includes Rebecca. The mention of Rebecca's birth and future status as Isaac's wife is considered good news and is worthy of the inclusion of the phrase, "Hodú ladonay ki tov" – Praise God for God is good.

The three versions of *Sacrificio de Isaac* contain a significant presence of Sarah. In two versions she follows Abraham and Isaac out into the fields. In one version Sarah offers a blessing on behalf of her husband and son. The interchange between the devil and Sarah appears in all versions, as do a significant number of lines dealing with her burial. The tag-on in Version 2 underscores the importance of Sarah's role by emphasizing her death at the end: "[So] instead of Isaac dying,/ [It was] his mother [who] died." Although the Biblical text excludes Sarah from the entire chapter in Genesis 22, her presence is significantly felt both before and after the actual "Sacrifice of Isaac" in these

songs.

Lastly, it is important to mention again the lines 15-16 of the song *En Primero Alabaremos* which we read, "Thousands of people/ Hastened to become Jews." As stated earlier, these lines could refer to the "souls that Abram made in Haran" before leaving for Canaan in Genesis 12:5. Another possibility relates to the contemporary situation of the Jews listening to the song. Many Jews converted to Christianity on penalty of death in order to remain in their homelands. Yet, these "conversos" returned to Judaism after relocating to various parts of the world. If so, the concept of "thousands of people hastening to become Jews" could have been an actual historical phenomenon or aspiration. Conversos were not the only people who would readily become Jews again if given the chance. Crypto-Jews were Jews who lived Christian lives publicly, yet maintained Jewish traditions in the secrecy of their homes. They, too, would "hasten to become Jews" once the opportunity presented itself. Thus these lines could easily contain two very different, yet very meaningful, explanations.

BIRTH OF MOSES SONGS

Three songs deal with the birth of Moses as their subject. All songs are similar in nature, two named *Nacimiento de Moxé* and one named *Contar Vos Quiero Un Mahasé*.

Nacimiento de Moxé (1)

Un pregón pregonó el Rey
por todo su reinado;
todo hijo nacido
a la mar fuera echado,
5 y toda hija nacida
fuera abedihuada.
En este tiempo nació
nuestro Rabbenu Mosé;
Ay Mosé, Mosé, Mosé,
10 Mosé, Rabbenu Mosé,
contaros quiero un *mahassé*
que nos vino a contecer.
Su hermana *la nevíá*,
la que mucho sabía
15 dió hacer una caja
por adentro dorada
y por fuera esmaltada
donde meter a Mosé
y a la mar lo echara.
20 La hija de Parhó Avav
fuérase al río a lavar;
con el *sejut* de Mosé
se le quitó la *macaf*.
Y viera esa cajita
25 ya que un agua la llevaba
y la otra la traía.
Se la alargaría el brazo
y la caja cogería.
la echara en sus brazos
30 y la metió en palacio.
—Ay que del agua te saquí,
por nombre Mosé te nombri.
Llamara a las lechaderas
que dieran leche a Mosé:
35 Mosé, como era *Nabib*
no quiso leche de Misraím;
llamara a su madre
para que se la diera:
su madre no se la dió
40 hasta que se la pagó.

The Birth of Moses, Version 1

The king declared a decree
Throughout his kingdom:
Every son born
Would be thrown into the sea,
And every daughter born
Would be saved.
At this time was born
Our Rabbi Moses;
Oh, Moses, Moses, Moses,
Moses, Our Rabbi Moses,
I want to tell you a story
That an event came to us.
His sister the prophetess,
The one who knew a lot,
Set out to make a box
Golden on the inside
And with bright colors on the outside
In which to place Moses
And throw him into the sea.
Pharaoh's daughter Avav
Went to wash in the river,
With the Glory of Moses
The wound disappeared.
And she saw that small box
That the water already brought
And the other one [Avav] brought it
Her arm became longer
And she grasped the box.
She placed it in her arms
And put it into the palace.
"Oh, I took you out from the water
That is why I named you Moses."
She called the nursemaids
To give milk to Moses:
Moses, being a Prophet
Didn't want the milk of the Egyptians;
She called his mother
So that she would give him milk:
[But] his mother did not do so
Until she paid her.

Nacimiento de Moxé, Version 1

Comes from: Unknown

Source: Canciones Rituales Hispano-Judías, pp. 161-2.

Verses: 40

Version 1 of *Nacimiento de Moxé* begins with six lines reminiscent of the songs concerning the birth of Abraham. Lines 1-6 state that, by order of the king's decree, "Every son born would be thrown into the sea,/ And every daughter born/ Would be saved." As in the song *Cuando El Rey Nimrod*, the decree in the song seems to apply to all males born, not just those born to the Hebrews. What is different in this case, however, is the fact that there were Hebrews at the time of Moses' birth, unlike at the time of Abraham's birth. It is very possible that this detail escaped the (Jewish) listener, who would only be thinking in terms of Hebrew males born. Exodus 1:15-1:16 states "And the king of Egypt spoke to the Hebrew midwives ... and he said, 'When you see that the Hebrew women give birth, you shall look: if it is a son, then you shall kill him; but if it is a daughter, then she shall live.'" Sefer HaYashar mentions the specific nature of the decree directed at "All the males of the House of Jacob."⁷⁸

Nacimiento de Moxé continues with the same next lines about Moses as the song *Cuando El Rey Nimrod* does about Abraham: "At this time was born/ Our Rabbi Moses..." The fact that lines 8-10 mention "Moses" six times, and "Our Rabbi" twice shows the great reverence displayed towards Moses. Lines 11-12 seem to function as an end to the introductory remarks: "I want to tell you a story...."

Line 13 refers to Moses' sister Miriam without mentioning her name.

---

⁷⁸ *Sefer HaYashar*, p. 287.

Despite the fact that her name does not appear, the song gives her status as a "nevia" – a prophet. Miriam is considered a prophet in Jewish tradition, and, according to midrash, her first prophecy states that her mother was destined to give birth to a son who will save Israel from Egypt.⁷⁹ Lines 15-19 imply that Miriam was responsible for the building of a small boat in which both she and her mother placed Moses. This differs from the Biblical account in Exodus 2:3 which gives credit to Moses' mother, for constructing the boat. The details in lines 16-17 describing the boat as golden on the inside and bright colors on the outside do not seem to be based on Hebrew texts. Lines 18-19 state that Miriam would throw him into the sea, a significant difference from Exodus 2:3 in which Moses' mother places the ark in the plants on the bank of the river.

Line 20 introduces Pharaoh's daughter as Avav, a name not found in either the Torah text or midrash. Lines 21-23 relate that she goes down to the river and "With the glory of Moses/ The wound disappeared." This cryptic line seems to be related to midrashim found in *Sefer HaYashar*. *Sefer HaYashar* states that God sent a burning heat upon Egypt at the moment Moses is left alone. The heat was so strong it burned the Egyptians' skin, and so they all go down to the river.⁸⁰ Pharaoh's daughter in *Sefer HaYashar* is referred to as Bitya; she, too, goes down to the river. Because of Moses' presence, her wound disappears.⁸¹

In line 24, Pharaoh's daughter notices a small box in the water. As mentioned above, this differs from the Biblical text of Exodus 2:3 in which the

⁷⁹ *Exodus Rabba* 1:18; *Mechilta de-Rabbi Simon b. Jochai*, Beshalach 20; *Sefer HaYashar*, p. 287.

⁸⁰ *Sefer HaYashar*, p. 288.

⁸¹ *The Legends of the Jews*, p. 267 states: "No sooner had she touched it [the boat] than the leprosy afflicting her departed from her." Although the footnote states that this can be found in *Sotah* 12B and *Exodus Rabba* 1:23, these texts simply state that Pharaoh's daughter went to the river to cleanse herself of her father's idols.

small boat was left on the banks of the river. Lines 27-28 state that Pharaoh's daughter's arm became longer and she was able to grasp the boat.⁸² Not only does this contradict the Biblical story in which the boat is not in the water, but Exodus 2:5 states that Pharaoh's daughter sent her maidservant to fetch it.

Lines 29-30 state that Pharaoh's daughter placed it (the ark/the baby) in her arms and put it into the palace. This is assumed from Exodus 2:10, where we read "He [Moses] became her [Pharaoh's daughter] son." Lines 31-32 come directly from Exodus 2:10, "And she called his name Moshe, and she said, 'Because I drew him out of the water.'"⁸³

The song concludes with the story of Moses' nursing. Because Moses refuses to nurse from the Egyptians, Pharaoh's daughter calls Moses' mother. Although Moses' mother is reunited with her son Moses, she does not nurse Moses until she is paid. The Biblical text supports the general course of events, but midrash adds a significant amount of detail to the story. Exodus 2:9 simply states: "... And Pharaoh's daughter said to her, 'Take this child away and nurse it for me, and I will give you your wages.' And the woman took the child and nursed it." The song uses the Biblical text and midrashim to develop the story. Immediately after Pharaoh's daughter realizes that Moses is one of the Hebrews, Miriam (who had been watching from afar) appears in the Biblical text of Exodus 2:7-8 and asks if she should fetch a Hebrew woman to nurse the baby. Pharaoh's daughter agrees and Exodus 2:9 (above) reunites Moses' mother with her son. Midrash supplies the details, almost comical from a Jewish perspective. The reason that Miriam asks Pharaoh's daughter in the first place if she should call a

⁸² *Midrash Lekach Tob*, Shemot, "Pharaoh's daughter's arm stretched out 60 cubits..."

⁸³ The Hebrew word Moshe is based on the root which means "to draw or pull out, rescue."

"Hebrew woman" to nurse the boy is because Pharaoh's daughter "placed in front of Moses all the Egyptian women to nurse him and he rejected all of them."⁸⁴ *Sefer HaYashar* also contains a similar version of this story.⁸⁵ The last two lines of the song state that Moses' mother did not nurse Moses until she was paid. These lines could be related to the midrash in *Sefer HaYashar* which states that Moses' mother does not nurse Moses until after a price of two silver pieces a day is set.⁸⁶

Although the reference to money appears in midrash, the inclusion of this detail in the song may relate to the contemporary situation of the listeners. Jews throughout Europe were involved in money-matters. The idea of establishing the "business deal" in concrete terms was a necessity for the Jews of the time. Also, the idea of exerting power over a royal entity (Pharaoh's daughter in the song; other monarchs of the time for the listeners) may have given the Jews a sense of power or accomplishment.

---

⁸⁴ *Exodus Rabba*, 1:25.

⁸⁵ *Sefer HaYashar*, p. 288.

⁸⁶ *Sefer HaYashar*, p. 288.

Nacimiento de Moxé (2)

Un pregón pregonó el rey
por todo su reinado:
toda hija nacida
sería aguarida,
5 y todo hijo nacido
a la mar le tiraría.
Por eso tiempo nació
nuestro Rabbenu Moxé
y Myriam la nevía
10 la que mucho sabía,
mandó a hacer una arca
a las mil maravillas,
por dentro dorada
y por fuera esmaltada
15 donde meten a Moxé
para tirarle a la mar.
Moxé, Moxé, Moxé, Moxé,
nuestro Rabbenu Moxé,
Contaros quiero un mahassé
20 de nuestro Rabbenu Moxé:
La hija de Parho
fuése a lavar a la mar,
ella se iba bañando
y a la caja se iba acercando
25 con el sejut de Moxé
se la quitó la maccá
y la hija de Parho
cogiera aquella caja
y échala en sus brazos;
30 le llevó a Palacio.
Abrió aquella caja
por dentro dorada
y por fuera esmaltada.
Vió una criatura
35 como el sol y la luna.
-Aunque de la mar te saqué
por nombre a Moxé te pusí.

The Birth of Moses, Version 2

The king declared a degree
Throughout his kingdom:
Every daughter born
Would be saved,
And every son born
Would be thrown into the sea.
At this time was born
Our Rabbi Moses
And Miriam the prophetess
Who knew a lot,
Sent to make a boat
To the thousand wonders,
Golden on the inside
And with bright colors on the outside
Where they placed Moses
In order to throw him in the sea.
Moses, Moses, Moses, Moses,
Our Rabbi Moses,
I want to tell you a story
About our Rabbi Moses:
Pharaoh's daughter
Went to wash in the sea,
She was bathing
And the box came close to her
With the Glory of Moses
The wound disappeared
And Pharaoh's daughter
Took that box
And placed it in her arms;
She brought him to the Palace.
She opened that box
Golden on the inside
And with bright colors on the outside.
She saw a creature
Like the sun and the moon.
"Because I rescued you from the sea
I gave you the name Moses."

Nacimiento de Moisés, Version 2

Comes from: Tetuán

Source: Sefardische Lieder en Balladen, pp. 46-7.

Verses: 37

Although upon first glance Version 2 seems to begin exactly the same as Version 1, the order is changed. Version 2 begins with the king's decree that all daughters shall be saved and all sons shall be thrown into the river. In Version 2, as in Version 1, Miriam is responsible for the building of the small ark in which to place Moses, similar to Version 1; both differ from the Biblical text. A small difference between the songs appears in line 15, where "They placed Moses," implies that Moses' mother also was involved.

In a different order, Version 2 recounts the same events leading up to Pharaoh's daughter seeing the boat. In Version 2, Pharaoh's daughter goes to bathe in the "sea" (line 22), whereas in Version 1 she goes to wash in the river. Version 2 implies that the box floated in the water for "She was bathing/ And the box came close to her." Version 2 diverges from the Biblical text (as does Version 1) in referring to the person responsible for acquiring the box. In the songs it is Pharaoh's daughter herself; in the Bible it is one of her maidservants. Version 2 twice mentions a reference to the box as gold on the inside and multicolored on the outside. The song ends with the reason Pharaoh's daughter named Moses, "Because I rescued you from the sea."

One addition to Version 1 appears in lines 34-35 of Version 2. After opening the box, Pharaoh's daughter "... saw a creature/ Like the sun and the moon." This statement could relate to midrashim of Moses' birth. Exodus Rabba

states that "When Moses was born the whole house became flooded with light."⁸⁷ *Sefer HaYashar* is even more specific: "The entire house was filled with a great light, like the light of the sun and the moon at the time of their shining."⁸⁸ Although the song states that his radiance was revealed to Pharaoh's daughter upon opening the small boat, it is likely that this is the same radiance present at his birth.

---

⁸⁷ *Exodus Rabba*, 1:20.

⁸⁸ *Sefer HaYashar*, p. 287.

Contar Vos Quiero Un Mahasé

- Contar vos quiero un mahasé
de el Señor de Moxé;
Parhó, como era estrellero,
una noche salió al cielo;
5 vido que iba nacer Moxé;
el regmidor de Israel.
Ya mandó por las cumadres,
cuantas en Aífto son,
las juró y las aconjuró:
10 Todo el hijo que nacía
al río lo echarían,
toda hija que nacía
en saray de Parhó entraría.
Entre medio nació Moxé,
15 el remidor de Israel,
Salga la luna y entre el sol!
salga el mal de los jidiós
Su madre la Hasidá,
su hermana la nebiá,
20 mandaron por una arquita
al Señor de Moxé guadar;
la enalaron y la empezaron,
la mandaron a echar a la mar.
La hija de Parhó, Bitya,
25 salió a lavar su maka,
una arca vido pasar.
Dés que la arca tocó
la maka ya la soltó.
Dés que la maka soltó,
30 quero ver lo que hay aquí.
Dés que la arquita avrió,
el mundo s'arelumbró.
Ya mandó por lecheras
cuantas en Aífto son;
35 Moxé, como era nabí,
no guijo leche de mizrit;
de su madre la Hasidá,
de su hermana la nebiá.

Let Me Tell You a Story

Let me tell you a story
Of lord Moses;
Pharaoh, as he was holding his head high,
One night left [to look at] the sky;
He saw that Moses was about to be born;
The redeemer of Israel.
So he sent for the midwives,
(There are so many in Egypt,)
[And] he swore to them and made them swear:
Every son who is born
Should be thrown into the river,
[But] every daughter who is born
Would enter into Pharaoh's harem.
In the midst of this Moses was born,
The Redeemer of Israel,
Let the moon depart and let the sun appear!
Let the misfortune of the Jews be gone.
His mother, the pious one,
His sister the prophetess,
Sent for a little boat
To guard lord Moses.
They whitewashed it and they began it,
They dropped it into the sea.
Bitya, Pharaoh's daughter,
Went out to wash her wound,
And saw a boat passing by.
After she touched the boat
The wound disappeared.
After the wound disappeared,
She wanted to see what was there.
After she opened the boat,
The world began to shine dazzlingly.
She immediately sent for wet nurses
(There are so many in Egypt;)
Moses, because he was a prophet,
Did not want milk from an Egyptian;
[But rather from] his mother the pious one,
[Or from] his sister the prophetess.

Contar Vos queiro Un Mahasé

Comes from: Tetuán

Source: Sefardische Lieder en Balladen, pp. 41-2.

Verses: 38

The title of *Contar Vos queiro Un Mahasé* comes from the first line of the song and could appear in any song, for it means "Let me tell you a story." As in the case of both songs entitled *Cuando El Rey Nimrod*, the king (in this case Pharaoh, in the other Nimrod) goes out at night to look at the sky and sees in the stars that a Jewish hero (Moses in this case, Abraham in the other) is about to be born. *Sefer HaYashar* contains a version of this prophecy in which Pharaoh has a dream. Bilaam interprets the dream by stating "A son will be born to Israel who will destroy all of Egypt and kill all of her inhabitants and take Israel out of Egypt with a strong hand."⁸⁹ Although the details differ, the idea that Pharaoh knows in advance of Moses' birth propels him to make the harsh decree that appears in the Bible and the song. The song gives Moses the title of "Redeemer of Israel" in line 6.

Lines 7-13 describe Pharaoh's decree: all boys who are born shall be thrown into the river, and all girls born will enter into Pharaoh's harem. While this reflects the historical reality that all girls are considered part of Pharaoh's harem, this is the only place where this detail gets incorporated into a song. Lines 14-17 seem like a type of chorus or refrain. The verses have nothing to do with the story of Moses' birth, rather they add a joyous commentary to the song concerning Moses' redemption of Israel from the Egyptians.

Line 18 continues with the story of Moses' birth. Neither Moses' mother

---

⁸⁹ *Sefer HaYashar*, p. 284.

nor Miriam is mentioned by name, however, they are given titles. Moses' mother is "the pious one" (line 18) and Miriam is "the prophetess" (line 19). Line 20 states that they sent for a little boat, a detail that does not come from the Biblical text of Exodus 2:3 in which Moses' mother builds a little boat. Line 22 states that they whitewashed the boat. Although this, too, does not come from the Biblical text of Exodus 2:3, the fact that they treated the boat is similar. Line 23 states that they dropped the boat in the sea, a common misinterpretation of the Biblical text as mentioned before.

Lines 24-28 relate the same story as in *Nacimiento de Moxé* concerning Pharaoh's daughter, with slight variations. She goes to wash her wound, and is cured of her skin ailment when she touches the boat containing Moses. In this song it seems that touching the boat cured her; in *Nacimiento de Moxé*, it appears that her close proximity alone was enough to cure her. In this song, Pharaoh's daughter is named Bitya, a name found in midrash.⁹⁰

When Bitya opens the boat containing Moses, line 32 states that "The world began to shine dazzlingly." This description of radiance probably comes from the sources mentioned above, which relate to the light Moses emanated at his birth.⁹¹

The song continues in lines 33-34 with Pharaoh's daughter immediately sending for wet nurses. The song states in lines 35-36 that Moses did not want to nurse from an Egyptian because he was a prophet. This idea comes from Exodus Rabba. Moses rejects all the Egyptian wet nurses because, "God said, 'Shall the mouth that will one day speak with Me suck anything unclean?'"⁹² The song

⁹⁰ *Sefer HaYashar*, p. 288; *Exodus Rabba* 1:26.

⁹¹ See footnotes 87.

⁹² *Exodus Rabba*, 1:25.

ends stating that Moses would only nurse from his mother or sister. Although the Biblical text of Exodus 2:9 supports the notion that Moses nursed from his mother, Miriam does not appear in Jewish texts as a possible wet nurse for Moses.

Comparative Analysis of Birth of Moses Songs

The songs concerning Moses' birth combine an equal amount of Biblical and midrashic text as their basis. Although many of the concepts are based on the Book of Exodus, there are numerous discrepancies between the Biblical text and the songs: the decree that Pharaoh makes; who makes the little boat that protects Moses; how the boat was decorated; where the boat was placed; and who grasps the boat once it is discovered. Because these story changes do not appear in midrash, it seems that the author(s) made errors in relation to the Biblical text. Another possibility is that the author(s) created their own midrash or transmitted an oral midrash that existed in the Ladino-speaking Jewish world.

A number of Hebrew words appear in the songs concerning Moses' birth. Even the title of one song contains the Hebrew word for story, "mahasé." The word for prophetess "nevía" appears in each of the songs, as does the word for wound or skin disease, "maka." "Sejut" is a word that appeared in songs dealing with the birth of Abraham, and it reappears in these songs as well. "Hasidá" -- the pious one -- is used in reference to Moses' mother. "Mizrit," meaning Egyptian, also appears in one of the songs.

As with the other songs we have seen up to this point, women play a significant role in the birth of Moses songs. Pharaoh's daughter is named in two of the songs. Although Moses' mother's name and sister's name do not appear, they are given titles of honor. The actions surrounding the saving of Moses all relate to women. It was his mother who made a small boat to put him in, Pharaoh's daughter who found the boat, and Miriam who (in the Biblical text) offers to get her mother to nurse Moses for Pharaoh's daughter.

Unlike the songs that deal with the birth of Abraham or the Sacrifice of

Isaac, there is no dialogue in the songs that deal with Moses' birth. To refer to Moses as "Rabbenu," meaning "Our Rabbi" is anachronistic, because it is a title given to him by later generations. Moses was a prophet and a leader, however, so for followers of rabbinic Judaism, "rabbi" was the best-known honorific. This is a possible reason Moses is referred to as "Rabbenu."

As mentioned before, there are many similarities between the songs of Moses' birth and the songs of Abraham's birth. In certain verses, the only difference is the name Moses or Abraham; they are almost interchangeable. In the contemporary context of the listeners, there seems to be a standard formula to show the importance of these characters, and the names Abraham and Moses can be substituted for each other in their respective songs.

CALL TO MOSES SONGS

Six songs deal with the Call to Moses. Some of the songs deal exclusively with God's call to Moses in the desert through the burning bush, while others continue through the parting of the Red Sea, the giving of the Torah on Mount Sinai, or even up to the contemporary time of the authors. The main theme of this section deals with God's interaction with Moses at the Burning Bush.

Llamólo a Moxé

Llamólo a Moxé
de la zalamola,
el l'arespondió
en aquella hora,
5 él le dijera:
"Que mande, Señor!"
que después d'Aífto,
no hubo varón
como Moxé rabbenu,
10 halav haxalom.
-Ven aquí, Moxé,
mi primer amado,
tú has de hazer
todo el mi mandado;
15 va dile a Parhó,
del mi nombrado;
quite a los jidiós
de galút pesgado.
-Quién ha de ser, Señor,
20 mesajero amado,
ha de ser despierto
y despipiado,
no como Moxé,
d'elguenga pezgado.
25 -Cállate, Moxé,
no hables locuras,
que yo creí
toda criatura,
yo hago havlar
30 niño y criatura.
Se parte Moxé
en este mandado,
topó a Parhó
en meza asentado,
35 comiendo y biviendo
con alegría de corazón,
haziendo estaba burla
de toda la nación.

He Called to Moses

He called to Moses
From the blackberry bush
He responded to it
At that time,
He said:
"What do you demand, God?"
That after Egypt,
There was no man
Like Moses our Rabbi,
May he rest in peace.
"Come here, Moses,
My first love,
You must do
All that I command;
Go tell Pharaoh,
In My Name;
Rid the Jews
Of weighty exile."
"Who will it be, God,
Beloved messenger
Must be alert
And eloquent
Unlike Moses,
Of heavy tongue (stutter)."
"Be quiet, Moses
Don't speak crazy things,
I created
Every creature,
I make [them] speak
Child and creature."
Moses left
With this command,
He found Pharaoh
Seated at a table,
Eating and drinking
With happiness of heart,
Making a joke
Of every nation.

-El Dió de los jidiós
 40 él me ha mandado,
 y él me ha dicho
 del su nombrado,
 que saqué a los jidiós
 de galút pezado.
 45 -Quién es este Dió,
 que me vas havlando?
 yo no lo conozco,
 ni con él ha platicado,
 ni un prezentico
 50 no me ha mandado.
 Ya tomó Moxé
 camino en su mano,
 al Dió de los jidiós
 se lo ha contado,
 55 todo lo que Parhó
 a él le ha havlado.
 -Qué hay, tú Moxé,
 no toméx enojo,
 que yo le mandaré
 60 sarna y piojo,
 langosta sin cuenta,
 ranas a manojos,
 escuridad, tiniebla
 y makat beKorot.
 65 Ya s'alevanta, Moxé
 con todo su fonsado,
 mandó a llamar a los jidiós
 y Aharón su hermano:
 -Salgamos de Aífto,
 70 qu'estamos havlados.
 Ven aquí, Aharón,
 mi primer hermano,
 dame tú la vara
 en mi mano,
 75 para espartir la mar
 que pasen mis hermanos.
 Doze xebatim
 por la mar pasaron,

"The God of the Jews,
 He has sent me,
 And He told me
 In his name
 That you release the Jews
 From [their] weighty exile."
 "Who is this god
 Who you are telling me about?
 I don't know him,
 Nor has he conversed [with me]
 Not even a small gift
 Has he sent to me."
 Then Moses took
 It into his hands
 To the God of the Jews
 He told Him,
 Everything that Pharaoh
 Had spoken to him.
 "What's the matter, Moses,
 Don't be upset
 I will send him
 boils and lice
 Locusts beyond number,
 Frogs by the bunches,
 Darkness, fog
 And the Death of the Firstborn son."
 Then Moses got up
 With all his army,
 [And] sent for the Jews
 And for Aaron his brother;
 "Let us leave Egypt
 That we have been speaking about.
 Come here, Aaron,
 My first brother,
 Give me your staff
 In my hand
 To spilt the sea
 So that my brothers may pass through."
 Twelve tribes
 Passed through the sea,

al lado de la mar
80 fueron apozados.
Y los miZriyim
todos s'apretaron,
entrando en la mar
todos s'afogaron.

Next to the sea
Were poised.
And the Egyptians
All were squeezed
Entering into the midst of the sea
All of them drowned.

Llamólo a Moxé

Comes from: Unknown

Source: Sefardische Lieder en Balladen, pp. 44-6.

Verses: 84

The song begins immediately with the call to Moses. From Moses' response in line 6, it seems that the call is from God. The Biblical story in Exodus 3:2 states, "And the angel of the Lord appeared to him in a flame of fire out of the midst of a bush. And he looked, and, behold, the bush burned with fire, but the bush was not consumed." Although the Biblical text specifically states "angel of God," most people interpret this verse to mean that it was actually God who spoke to Moses. In this respect, the author of the song follows a common way of interpreting the Biblical text.

Line 2 of the song notes that God speaks with Moses through a "blackberry bush." Nowhere in midrash was a blackberry bush mentioned in connection to the burning bush. Perhaps a blackberry bush was a common bush to which the listeners could relate.⁹³ Most interestingly, the song mentions nothing of the fact that the bush burned unconsumed! That was the miracle of the burning bush; that was what made Moses take note and prepared him, in a sense, to hear God's words. The absence of this detail in the song appears quite unusual.

Line 6 of the song is the first quotation to occur: "What do you demand, God?" Although this is the first piece of dialogue in the song, it is a response to the call from God which we do not hear. The words of the call are not

⁹³ Rashi comments that God spoke from the midst of a thorn-bush. The reason Rashi cites is the idea that God is "with him [Israel] in his trouble" as stated in Psalms 91:15. Also, berry bushes often have thorns.

mentioned, but line 7 tells us that there was a call. Exodus 3:4 notes that God calls Moses by repeating Moses' name twice; Moses responds, "Here I am." Why the author(s) chose not to include God's original call is interesting. The change in Moses' response is also notable. The song makes Moses seem more reluctant than awe-struck.

Lines 7-10 do not relate to the story of the call to Moses, but rather praise Moses. The song's statement that "There was no man/ Like Moses our Rabbi" probably comes from Deuteronomy 34:10.⁹⁴

Lines 11-18 contain God's command to Moses. The song leaves out the majority of the Biblical text in Exodus 3:4-10 in which God tells Moses God's history and involvement with the Israelites and the reason for the request. The song, thus, assumes that Moses knows who God is, an assumption not found in the Biblical text. God says that Moses must go to Pharaoh and tell him to let the Jews escape. Line 16 of the song instructs Moses to use God's name when speaking with Pharaoh. In Exodus 3:13 Moses questions God as to what to say to Pharaoh and the Egyptians about who sent him. God answers the forever-enigmatic phrase, "I will be what I will be." The song seems to combine these two sections of the Exodus text and completely step the issue of God's name altogether.

Lines 19-24 contain Moses' initial response to God. The song paints a picture of a confused Moses asking, "Who will it be, God?" Moses again demonstrates his reluctance, clearly not assuming it is he whom God has chosen. This differs from the Biblical text in which Moses realizes that God wants him to represent God in front of Pharaoh and states in Exodus 3:11, "Who am I that I should go to Pharaoh, and that I should bring the children of Israel out of

---

⁹⁴ "And there arose not a prophet in Israel like Moses..."

Egypt?" Line 24 of the song states that Moses is "of heavy tongue." This information does not appear in the Exodus until 4:10, over 20 verses after Moses' original Biblical query of "Who am I that I should go...?" The entire Biblical incident of God reassuring Moses through the display of God's power does not appear.⁹⁵

Lines 25-30 contain God's final response to Moses before Moses sets out to tell Pharaoh. The lines do not contain any of the comfort or reassurance contained in the Exodus story. Perhaps because the listener knows the outcome of the story, there is no need for the song to reassure Moses in his task. God's response does, however, contain a very control-oriented message: "I created/ Every creature,/ I make [them] speak/ Child and creature." The implications of these verses will be discussed in the conclusion of this section.

The song continues with Moses appearing in Pharaoh's palace in the middle of a party. The song does not mention anything about Aaron, who in the Biblical text accompanies Moses to visit Pharaoh. Midrash notes that the party is a celebration of the Pharaoh, and all the kings of the area came to show him honor.⁹⁶ Moses announces the purpose of his visit in lines 39-44 to free the Jews from their exile. This announcement occurs without any introduction, just as in Exodus 5:1. A most interesting observation must be made concerning the specific use of the word "galut" in the song, meaning "exile." The word for Egypt does not appear, but rather the general term for exile appears. Most probably the listeners noticed this difference, too, and could apply their individual,

---

⁹⁵ God turns Moses' staff into a snake and back into a staff again, God makes Moses' hand diseased and then heals it again, and God gives Moses a third "trick" to perform with the water from the Nile River if they still don't believe in the power of the God that Moses represents.

⁹⁶ *Exodus Rabba*, 5:14.

contemporary exile situation to the song. In this way the song functioned as both an historical and contemporary means to speak about their exile. Also, the word "galut" is an anachronistic term in this context, because the word does not appear in the Torah, but only in the books of the Prophets.

Pharaoh's response to Moses in lines 45-50 is one of inquiry. Although the language is neutral, one can imagine the disdain with which the words were spoken. Pharaoh asks Moses, almost rhetorically, how could you represent a god that has never even spoken with me? This tone is similar to the tone in Exodus 5:2 in which Pharaoh states, "Who is the Lord, that I should let Israel go?!" The unstated implication of Pharaoh's response is: there is no way that I will free the Israelites. Pharaoh's response also implies that he is the only one God communicates with, not some lowly person like Moses.

The song then jumps to a scene with Moses and God. Without responding to Pharaoh's question, Moses goes to God and relates what happened in the meeting between him and Pharaoh in lines 51-56. God comforts Moses in lines 57-64 by telling him the plagues God will send Pharaoh because of his defiance. Nowhere in the Biblical text do we read a foreshadowing of the plagues. The closest parallel in the Biblical text occurs in Exodus 3:20 in which God states, "And I will stretch out my hand and smite Egypt with all my wonders which I will do in their midst." As is traditional, if we interpret wonders in this verse as plagues, perhaps we can see a type of foreshadowing. Although seven plagues appear in lines 60-64, only six of the seven are plagues God sends to the Egyptians. Fog is not one of the plagues, but, perhaps the author included it to fit the rhyming scheme of the song. It is also possible that fog was a weather condition with which the listeners were familiar. Missing from the ten plagues in

the Bible are the plagues of blood, wild beasts, pestilence, and hail.

The song jumps again after God's foreshadowing of the Ten Plagues. Although those who have studied the Biblical story know that Pharaoh relents and allows the Israelites to leave Egypt after the plague of the death of the firstborn son, no mention of this appears in the song. Line 65 begins the last section of the song, the one in which the Israelites flee Egypt. No mention of the need to hurry or anything concerning the unleavened bread appears in the song. Line 73 states that Moses asks Aaron for his staff in order to split the sea. Although Moses used his staff to display magical powers in the past, Exodus 14:21 mentions no staff. The Biblical text in Exodus 14:21 states, "And Moses stretched out his hand over the sea, and the Lord caused the sea to go back by a strong east wind all that night and made the sea dry land, and the waters were divided." The sea splits and the Israelites walk through to safety.

The song concludes in lines 81-84 with the fate of the Egyptians, drowned in the waters that revert back to their normal state after the Israelites pass through to safety. This parallels Exodus 14:28 in which we read, "And the waters returned and covered the chariots, and the horsemen, and all of Pharaoh's army that came into the sea after them [the Israelites] and not so much as one of them remained."

This song contains the most detail about the redemption from Egypt story, beginning with Moses' call to service. All of the other songs in this chapter pertain to the call alone, while the next chapter of the thesis deals with the Crossing of the Red Sea.

Consagración de Moxé

Moxé salió de MiSraim
huyendo del rey Parhó
y se fué derecho a Midián
y se encontró con Yitró
5 le dió a Cipora su hija
porque era temiente de Dios.
Moxé paciando el ganado
que su suegro le entregó,
Moxé paciando el ganado
10 al monte Horeb llegó;
viera arder una zarza,
la zarza no se quemó.
Moxé se cubrió sus ojos
temiendo ver a Dios,
15 oyó una voz que decía:
-Moxé, Moxé, mi siervo,
descalza los tus zapatos
que en lugar santo estás tú;
te irás derecho a MiSraim
20 y dirás al rey Parhó
que te entregue la llaves
de mi pueblo el hebreo,
y si no te las entregare,
castigarle quiero yo
25 con diez plagas que le mando
para que sepa quién soy yo.

Hodú la Adonay, qui tob,
qui le holam hasdó.
Alabado sea tu nombre
30 porque siempre bien nos dió,
y en los cielos y en la terra
tu merced nunca faltó.

The Consecration of Moses

Moses left from Egypt
Fleeing Pharaoh the King
And he went straight to Midian
And there encountered Yitro
Who gave him Zippora his daughter
Because he was [a] God-fearing [man].
Moses pasturing the flock
That his father-in-law gave him,
Moses pasturing the flock
Arrived at Mount Horeb;
He saw a blackberry bush burning,
Yet the bush was not consumed.
Moses covered his eyes
Fearing to see God,
He heard a voice saying:
"Moses, Moses, my servant,
Remove your shoes
For you are in a holy place;
You will go straight to Egypt
And say to Pharaoh the King
That he give you the keys
To my people the Hebrews,
And if he does not give them to you,
I want to punish him
With ten plagues that I will send
In order that he understands who I am."

Praise God for God is Good,
May God's kingdom endure forever,
Praised be Your name
For You always give us good[ness],
And in the heavens and on land
Your mercies never fail.

Consagración de Moxé

Comes from: Tetuán

Source: Sefardische Lieder en Balladen, p. 48.

Verses: 32

The song *Consagración de Moxé* comes almost entirely from the Biblical account of the call to Moses, with few discrepancies and few extra details included. The song begins with Moses fleeing Egypt. Moses flees Egypt in Exodus 2:15 after killing the Egyptian taskmaster who was beating one of the Hebrew slaves. It is interesting that the song mentions nothing about Moses' reason or necessity to flee. Line 3 informs the listener that Moses flees directly to Midian, also in Exodus 2:15. Although no account of Moses' heroism at the well appears in the song, it is on account of his helping Midianite women that he meets Yitro. Again, like the Biblical text, the song proceeds directly to Yitro giving Moses his daughter Zippora as a wife in line 5, as in Exodus 2:21.

Lines 7-10 set the stage for the call to Moses. Moses pastures the flock that his father-in-law gave him and arrives at Mount Horeb. This comes almost directly from Exodus 3:1. In lines 11-12, Moses sees the bush burning, yet it is not consumed. Exodus 3:2 relates the same information. The song, like *Llamólo a Moxé*, again notes that the bush is a blackberry bush.

Lines 13-14 show a slight variation from the Biblical text. After realizing that there was something special in a bush burning unconsumed, "Moses covered his eyes/ Fearing to see God..." Exodus 3:3 seems to portray the opposite, although it, too, remains unclear. The Torah states, "I will now turn aside and see this great sight, why the bush is not burnt." The Torah does not make clear whether Moses turns aside away from or towards the bush in an

attempt to understand its significance. It is only after God identifies who God is that Moses becomes afraid and hides from God's sight. In the Biblical text, this does not occur until Exodus 3:6: "And Moses hid his face, for he was afraid to look upon God."

Lines 16-26 all relate to God's words to Moses. The call of "Moses, Moses" in line 16 is the same call that God uses in Exodus 3:4. Although Moses does not respond in the song, Moses answers in Exodus, "Here I am." Lines 17-18 contain the direction for Moses to remove his shoes; the reason God gives is that Moses is in a holy place. This command comes from Exodus 3:5. God tells Moses that he will go to Egypt to tell the Pharaoh to free the Hebrews. If Pharaoh does not free the Hebrews, God will punish Pharaoh with ten plagues, in order for Pharaoh to realize the power with which he is dealing. Although the song is a gross reduction of the Biblical account of God's conversation with Moses, it does contain the essence of God's words.

The song ends with praise for God. Lines 27-32 do not relate directly to the Call to Moses, but could be connected with any event concerning God's power or activity related to the Jews. Lines 27-28 come directly from Psalm 118:1, which appear in the Hallel service. The fact that the song ends with the statement "Your mercies never fail" probably gave consolation to the Jewish listeners, who might have doubted their contemporary situation of less-than-perfect living conditions.

"Mosé Salió de Misraim..."

Mosé salió de Misraim
huyendo del Rey Parhó,
se fué derecho a Midiayim,
y se encontró con Yitró;
5 le dió a Sípora, su hija,
porque era temiente a Dios.
Mosé espaciaba el ganado
que su suegro le endonó;
Mosé, espaciando el ganado,
10 al monte Horén llegó.
Asentóse en una piedra
creyendo de ver a Dios;
oyó una voz que decía:
--Mosé, Mosé, mi siervo,
15 vete derecho a Misraim
y dile al rey Parhó
que te entregue las llaves
de mi pueblo el hebreó;
si no te las entregare
20 castigarle quiero yo
con diez plagas que le mande
para que vea quién soy yo.

Moses Left Egypt

Moses left Egypt
Fleeing from the King Pharaoh,
He went directly to Midian,
And there encountered Yitro.
He [Yitro] gave him his daughter Zippora,
Because he was a God-fearing man.
Moses pastured the flock
That his father-in-law gave to him.
Moses, pasturing the flock,
Arrived at Mount Horen [Horeb].
He sat down on a rock
Believing he would see God.
He heard a voice that said,
"Moses, Moses, my servant,
Go directly to Egypt
And tell King Pharaoh
To give you the keys
To my people, the Hebrews.
If he doesn't give them to you
I will punish him
With ten plagues that I will send him
For him to realize who I am."

Moshé Salió de Misraim

Comes from: Unknown

Source: Canciones Rituales Hispano-Judías, pp. 162.

Verses: 22

This song is very similar to *Consagración de Moxé*. Certain lines are exact, others contain regional language variations, and few lines are different. Lines 1-10 appear almost exactly the same, with minute dialectic changes, such as the different spellings of "Cipora" and "Sípora," and "paciando" and "espaciaba." Two significant difference however, appear in relation to place names. In line 3, Midian is referred to as "Midiayim," sounding very much like "Misraim." In line 10, Mount Horeb is either misspelled, or mistaken to be, Mount "Horen."

The song differs in lines 10-11: "He sat down on a rock/ Believing he would see God." These lines imply that Moses knew God would appear to him, a concept foreign to the Biblical text and midrash.

Lines 16-22 are almost an exact repetition of lines 16-26 in *Consagración de Moxé*, with the small dialectic changes as above. The one significant difference is that the present song does not include the detail about God's request for Moses to remove his shoes.

Consagración de Moshe

Moshé estaba en el campo
despasiando su ganado,
salió una voz del cielo
que a Moshé iba llamando:

5 -- Moshé, Moshé, Moshé,
descalza tu calzado,
que bien lo sabes tú,
que estás en el lugar santo.
Eso oyera Moshé

10 su calzado iba quitando,
eso oyera Moshé
su ganado iba apañando.
Moshé alzára sus ojos
la zarza vio quemando.

The Consecration of Moses

Moses was in the field
Pasturing his flock
[When] a voice came from heaven
That was calling Moses:
"Moses, Moses, Moses,
Take off your shoes,
For you know well,
That you are in a holy place."
Moses heard that
Had taken off his shoes,
[As] Moses heard that
He was grasping his flock.
Moses lifted up his eyes
And saw the blackberry bush burning.

Consagración de Moshe

Comes from: Unknown

Source: El Romancero Sefardí, pp. 100.

Verses: 14

Although this song has almost the same title as a previous song, it will not be called Version 2, because of the variant spelling of the name "Moshe," not "Moxé." This song is the shortest of the Call to Moses songs. Without any introduction or follow-up, it simply relates the immediate events of when God spoke to Moses at the burning bush.

The song opens by briefly setting the stage. Moses was pasturing "his flock" when a voice came from heaven. Lines 2 and 3 contain a slight difference from Exodus 3:1 in which Moses pastures the flock of his father-in-law, yet also preserve the ambiguity of the "voice from heaven" missing in the previous song. The song continues in line 5 with "Moses, Moses, Moses." Although a tiny difference, the Biblical text only repeats Moses' name once. Perhaps the triple repetition is a way to convey Moses' reluctance to respond. The instructions to remove his shoes in the song are followed by the statement "For you know well that you are in a holy place." This addition implies that Moses knew to remove his shoes in the presence of a holy atmosphere. Perhaps this is a connection to the Muslim culture with which the listeners were familiar in which one removes his shoes before entering a mosque. It is interesting that God's words in the song end at this point, with no reference whatsoever as to the nature of Moses' future mission.

Lines 9-12 seem superfluous in relation to the story. Perhaps their inclusion is more a matter of meter and rhyme than essential elements of the

story that need repetition. We learn that Moses removes his shoes as he was grasping his flock; he did not forget his responsibility to the flock, even as he attended God's command.

The song ends with Moses lifting his eyes and seeing the blackberry bush burning. It is unusual that no mention is made of the fact that the bush was burning unconsumed. The song abruptly ends at this point.

Mosé Estaba en el Campo..., Version 1

Mosé estaba en el campo,
espasiando el ganado,
salió un ramo de fuego,
la zarza le iba alumbrando.

5 Quebodo male rahamim
Llitbaraj ~~Adonai~~ amahar en Harabib.

Mosé se iba acercando
por ver si se ha apagado.
Quebodo male rahamim...

10 Salió una voz del cielo,
a Mosé iba llamando
Quebodo male rahamim...

Quítate tu calzado
que estás en lugar santo.
15 Quebodo male rahamim...

Moses was in the Field, Version 1

Moses was in the field,
Leading the flock,
A bolt of fire appeared
The blackberry bush was on fire.

His glory, full of compassion
Praise Adonai*

Moses went closer
To see if it went out.
His glory, full of compassion...

A voice came from heaven,
Calling to Moses
His glory, full of compassion...

Take off your shoes
For you are in a holy place.
His glory, full of compassion...

Mosé Estaba en el Campo, Version 1

Comes from: Unknown

Source: Canciones Rituales Hispano-Judías, p. 159.

Verses: 15

The song *Mosé Estaba en el Campo, Version 1* begins in almost identical fashion as *Consagración de Moshe*. The first two lines only contain one variant spelling of one word. The song begins by setting the stage and tells the listener in lines 1-2 that "Moses was in the field,/ Leading the flock..." Line 3 contains an interesting addition to the Biblical text, one that could not be found in midrash. Lines 3-4 state "A bolt of fire appeared/ The blackberry bush was on fire." No other song mentions the appearance of a bolt of fire. While it makes sense that the bush must have been ignited by something, a normal, "scientific" explanation stating that a bolt of fire was responsible seems to diminish God's power in the story. This explanation could also be an interesting theological statement. Rather than emphasizing a "God of Miracles," it depicts God as acting through the natural world.

Lest the "scientific" explanation detract from God's presence, the song continues in lines 5-6 with praise for God. This two line refrain appears after each verse of the song.

Lines 7-8 describe Moses approaching the bush to see if it went out. Although the Biblical text does not specifically state that Moses approached the bush, he certainly needed to pay attention to the bush in order to realize that it was not being burned.

Lines 10-11 state that a voice called out to Moses from heaven, based on Exodus 3:4. A small difference between this song and the others is that this song

does not contain any dialogue. Moses does not respond to God's call in the song, as in Exodus 3:4. The song continues with the direction from God for Moses to remove his shoes, because Moses is in a holy place. This direction comes from Exodus 3:5. The song abruptly ends, with a praise for God as after each verse.⁸

Mosé Estaba en el Campo..., Version 2

Mosé estaba en el campo,
espasiando el ganado,
y oyó una voz del sielo
que a Mosé iba llamando:
—Mosé, Mosé, Mosé,
descalsa tus sapatos,
que estás en lugar santo.
Mosé, como eso oyera,
su faze iba tapando,
y el Dió, con propia mano,
la Ley Santa le ha entregado.
Y a la bajada del monte
las Tablas se han quebrado;
los caxitos que quedaron
a los xudfos se la ha dado.
Los xudfos de la alegría,
a sus hijos lo enseñaron,
y en medio de la xudería
la Ley Santa ha amparado.

Moses was in the Field, Version 2

Moses was in the field,
Leading the flock,
And heard a voice from heaven
That was calling Moses:
"Moses, Moses, Moses,
Take off your shoes,
For you are in a holy place."
Moses, since he had heard that,
His face was covered,
And God, with His own hand
Gave him [Moses] the Holy Law.
And on the descent from the mountain
The Tablets had been broken;
The pieces that remained
He had given to the Jews.
The Jews in [their] happiness,
Taught it to their children,
And in the center of the Jewish quarter
The Holy Law has supported [them].

Mosé Estaba en el Campo..., Version 2

Comes from: Unknown

Source: Canciones Rituales Hispano-Judías, p. 160.

Verses: 19

Mosé Estaba en el Campo..., Version 2 contains two important events in Moses' life: receiving the call from God and receiving of the Torah on Mount Sinai. The two events are connected in the song as if nothing occurred between the two experiences. Left out from the song is the entire episode between Moses and Pharaoh, the Ten Plagues, and how Moses led the Israelites out of Egypt into the Sinai Desert. This omission leads the listener to believe that the call to Moses somehow was directly connected to his receiving the Torah.

Mosé Estaba en el Campo..., Version 2 is similar to *Consagración de Moshe*. Lines 1-8 of *Mosé Estaba en el Campo...*, Version 2 are almost identical to lines 1-9 of *Consagración de Moshe*. The song states that Moses was in the field pasturing the flock, when a voice calls out to Moses. Like *Consagración de Moshe*, this version includes a three-time repetition of Moses, and the order for Moses to remove his shoes.

Line 8 begins the new phase of the song, dealing with the receiving of the Torah on Mount Sinai. Lines 9-11 state that Moses had his face covered, "And God, with His own hand/ Gave him the Holy Law." The song is unclear as to whether the statement of Moses covering his face refers to the burning bush incident or the receiving of the commandments, although it seems to be the later event. The connection of the covering of Moses' face and the receiving the Torah appears beginning with the Biblical text in Exodus 3:6 which states that Moses

hid his face. Rav Hoshiaia Rabbah⁹⁷ states that Moses acted properly in hiding his face. He states "The Holy One said to Moses, 'Since you showed Me respect by hiding your face when I came to show you My face, as you live, you will be seeing Me on the mountain forty days and forty nights. You will neither eat nor drink, but will be feasting upon the splendor of the Presence,' as it said, 'Moses knew not that the skin of his face sent forth beams [of splendor]'" in Exodus 34:29.⁹⁸ This midrash would seem to contradict the idea that Moses hid his face when receiving the commandments from God.

The author(s) may have confused the idea that Moses covered his face based on Exodus 34:30-35. After Moses receives the commandments and descends from Mount Sinai, his face is radiant and the Israelites are afraid to approach Moses. Moses calls to Aaron and the leaders of the assembly, and they reluctantly approach him. Exodus 34:33 states that "... when Moses had finished speaking with them, he put a veil over his face." Exodus 34:34-35 continues, "Whenever Moses went in before the Lord to speak with God, he would leave the veil off until he came out; and when he came out ... the Israelites would see how radiant the skin of Moses' face was. Moses would then put the veil back over his face until he went in to speak with God."

Lines 12-13 note that as Moses descends "the mountain" the Tablets have been broken. First it is noteworthy that Mount Sinai is not mentioned as the mountain where Moses receives the Tablets. Second, the song implies that the Tablets broke by themselves! This significantly differs from the Biblical account in Exodus 32 containing the story of the Golden Calf. The Israelites become

---

⁹⁷ R. Hoshiaia Rabbah was a first generation amora who lived in Israel and was active during the years 230-250 CE.

⁹⁸ *Exodus Rabba* 47:6.

impatient from waiting for Moses to return from the top of Mount Sinai, and so build an idol that they can see in the form of a Golden Calf. Exodus 32:19 states, "As soon as Moses came near the camp and saw the calf and the dancing, he became enraged; and he hurled the Tablets from his hands and shattered them at the foot of the mountain." It is probable that the listeners knew of the story of the Golden Calf. The fact that the song leaves this story out may be a way of relating the incident to their own times. As mentioned before, many Jews had to live public lifestyles that were not Jewish, some to the extent that they had to worship idols (a crucifix, for example). By not calling attention to the errors of their ancestors, despite the fact that the Golden Calf story was probably widely known, they would not have to feel as badly about their contemporary situation.

There is some support, however, for the idea that Moses does not break the Tablets in a rage of anger as he descends from Mount Sinai. *Tanhuma* relates a story that says when the Holy One gave Moses the Tablets, they carried themselves, as though weightless.⁹⁹ But when Moses descended and approached the camp and saw the calf, the writing on the Tablets flew off, and the Tablets became heavy in the hands of Moses, as it is said in Exodus 32:19, "When Moses' anger arose, he had to cast the Tablets out of his hands."

Lines 14-15 states that the pieces from the broken Tablets remain and were given to the Jews. When God gives Moses the second set of Tablets, we review what God said in Deuteronomy 10:2: "And I will write on the Tablets the words that were on the first Tablets which you broke, and you shall put them in the ark."

---

⁹⁹ *Tanhuma*, Ki Tissa, 26.

Lines 16-19 have nothing to do with the call to Moses or the receiving of the commandments. The song concludes stating that the "Holy Law" has supported them. It is noteworthy that the Hebrew word "Torah" does not appear, (nor does any other Hebrew word). An anachronistic reference to a Jewish quarter appears in this song, as it appears in the first song of this thesis, *Cuando El Rey Nimrod*, Longer Version.

Comparative Analysis of Call to Moses Songs

This section contains the largest number of Ladino songs centered on a particular topic. Although there are significant similarities among the songs, their contents include everything from Moses leaving Egypt to the receiving of the commandments. Some focus exclusively on the moments at the burning bush, while others relate a significant part of Moses' life.

Hebrew words do not appear as frequently as they do in the songs dealing with Abraham. *Llamólo a Moxé* contains the largest number of Hebrew words: "Rabbenu, halav haxalom" appears in lines 9-10; "galut" appears in line 18, "makat beKorot" appears in line 64; "xebatim" appears in line 77; and "miZriyim" appears in line 81. These words, with the exception of "xebatim" and "makat beKorot" could easily be used in common conversations, or be familiar to the listeners from the daily liturgy. The song *Consagración de Moxé* contains the Hebrew word for Egypt and one phrase from Psalms 118:1, also seen twice in *En Primero Alabaremos*. As mentioned earlier, the song "*Mosé salió de Misraim...*" contains two Hebrew errors in reference to places -- Midian and Mount Horeb.

The song *Mosé Estaba en el Campo...*, Version 1 contains a Hebrew phrase that is not totally clear. The first two words mean "Praise Adonai," but the rest of the phrase is undecipherable. Two songs contain no Hebrew at all: *Consagración de Moshe* and *Mosé Estaba en el Campo...*, Version 2.

The only anachronistic details in the Call to Moses songs occur with the mention of a Jewish quarter in *Mosé Estaba en el Campo...*, Version 2 and the use of the word "galut" in *Llamólo a Moxé*.

Moses' wife Zippora is the only woman to appear in the songs concerning the Call to Moses. She is mentioned in a passive manner, given by her father

Yitro as a wife to Moses.

Only *Llamólo a Moxé* contains dialogue. We hear dialogue between God and Moses, Moses and Pharaoh, and a request to Aaron by Moses. The only other quotes appear from God in relation to the words God speaks to Moses at the burning bush.

Four of the songs mention God's command for Moses to remove his shoes. Certainly when the Jews lived in Spain, they were surrounded by Muslim culture. Although the idea of removing one's shoes before entering a mosque may originate in Judaism, the fact that it appears so frequently in the songs may be a result of the Muslim influence on the author(s) and listeners of the songs.

CROSSING OF THE RED SEA SONGS

Two songs deal with the Crossing of the Red Sea. Both are similar in nature, and both deal exclusively with the Exodus from Egypt.

A Catorce Era Del Mes

A catorce era del mes
el primo mes en el año
cuando el pueblo Israel
de Aifto salió cantando;
5 el cantar que va diciendo,
al gran Dió van alabando.
Sin hijos y sin mujeres,
sisim ribbó fueron contados;
unos carrear la leña,
10 otros el pan amasado,
las mujeres llevaban el oro,
que era lo más liviano.
Debajo de aquella blanca flor,
allí se habían ajuntado;
15 vieron venir a Parhó
con el pendón colorado
saltaron todos a una boz,
con Moxé se han tomado:
-Aquí mos trujites, Moxé,
20 a murir en este campo!
a murir sin sunboltura
y en la mar afogados.
-Face oraciones, vosotros jidiós,
pues yo haré por el mi cabo.
25 Tantas eran las oraciones,
que ya el Dió los ha escuchado.
Ahí saliera una boz
con Moxé hubo havlado:
-Toma la vara, Moxé,
30 la vara que en tu mano,
parte la mar en doce carreras,
sacarás tu pueblo a salvo.
Ya toma la vara Moxé,
la vara que en su mano,
35 parte la mar en doce carreras,
sacaba su pueblo a salvo.

On the Fourteenth of the Month

On the fourteenth of the month
The first month of the year
When the people of Israel
Left Egypt singing:
Singing the song that says,
They go praising [the] Great God.
Without children and without women,
They numbered sixty myriads;
Some transporting the firewood,
Others [carrying] the kneaded bread,
The women carried the gold,
Which was the lightest [of all].
Under that white flower, [the moon]
There they had gathered;
They saw Pharaoh coming
With [his] royal banner
They all attacked in one voice.
Moses who had taken them:
"You brought us here, Moses,
To die in this field!?
To die without leaving a trace
And drowning in the sea."
"Pray [your] prayers, you Jews,
And I'll do my part.
There were so many prayers,
That finally God had heard them.
Then a voice came out
With Moses it had spoken:
"Take [your] staff, Moses,
The staff that's in your hand,
Spilt the sea into twelve parts,
Take your people to salvation."
So Moses took the staff,
The Staff that was in his hand,
Parting the sea in twelve parts,
Taking his people to salvation.

A Catorce Era Del Mes

Comes from: Tetuán

Source: Sefardische Lieder en Balladen, p. 47.

Verses: 36

The song *A Catorce Era Del Mes* opens stating the date of the Exodus from Egypt, the fourteenth day of the first month of the Hebrew calender: Nissan. Lines 3-5 state that the Israelites left Egypt singing praises to God. It must be noted that the Ladino word for Egypt appears for the first time in this song, "Aífto" not "Mitsraim." Lines 7-8 state that without counting women and children, the Israelites numbered 600,000 at their departure from Egypt. Exodus 12:37 narrates, "The Israelites journeyed from Raamses to Succoth, about six hundred thousand men on foot, aside from children."

In describing the departure from Egypt, lines 9-12 mention the objects that the Israelites carried: firewood, the bread that did not have time to rise, and gold. Exodus 12:35 mentions that the Israelites also took clothing, and Rashi comments that the clothing was more important than gold in the desert. Contemporary listeners would place more emphasis on the gold, however, as clothing was taken for granted. Outside of the desert, gold is much more valuable.

Lines 13-14 poetically describe the Israelites gathered under an almost-full moon.¹⁰⁰ Lines 15-16 demonstrate that once the Israelites see Pharaoh coming however, their mood changes immediately. Lines 17-22 relate the verbal attack the Israelites direct towards Moses. The song uses similar words that appear in Exodus 14:11, "Was it for want of graves in Egypt that you brought us to die in the wilderness? What have you done to us, taking us out of Egypt?" Moses'

¹⁰⁰ Because the Hebrew calender is based on the moon, the 14th day of each month would be the full moon.

response in the song is to have them pray their prayers. The Biblical text contains a different response, one based solely on the intervention of God in their plight. Perhaps this omission in the song is a message to the contemporary listeners: you will have to save yourselves, God will not always be there to rescue you. In fact, the Biblical text itself contains a similar message from God in Exodus 14:15-16, "Then the Lord said to Moses, 'Why do you cry out to Me? Tell the Israelites to go forward. And you lift up your rod and hold out your arm over the sea and split it, so that the Israelites may march into the sea on dry ground.'" The song parallels God's statement beginning with line 29.

Line 31 states that the result of Moses lifting his arms will be to spilt the sea into 12 parts. This is based on a midrash that appears in *Sefer HaYashar*, where, in fact, the sea splits into twelve parts and the Israelites march through to salvation.¹⁰¹ Interestingly, the song does not mention what happens with Pharaoh and his army, who are drowned in the waters of the Red Sea. Also, no mention of the "Red Sea" or any other specific body of water appears in the song.

---

¹⁰¹ *Sefer HaYashar*, p. 319.

El Paso del Mar Rojo

Cuando el pueblo de Israel
de Ayifto salieron cantando,
con hijos y con mujeres,
shir shirim iban cantando.

5 Unos llevaban la leña,
otros llevaban el amasado;
los hombres a las criaturas
de los brazos y de las manos.
Las mujeres llevaban el oro,

10 que es la cosa más liviana.
Voltó la car Moshé,
por ver cuánto iban pasando.
Vido venir a Paró
con un pendón coronado.

15 – ¿Ande nos trujites, Moshé,
a morir en estos campos,
a morir sin subultura
o en la mar ahogados?
– No vos espantés, judíos,

20 ni seas despacenciados.
Hacé oración a El;
yo haré por el otro lado.

Tantas fueron las oraciones
que subieron al Dio alto.

25 Una voz salió de los cielos;
a Moshé lo iban llamando,
– Ven aquí tú, mi hijo Moshé,
hazme este mandado:

Toma esta vara, Moshé,

30 toma esta vara en tu mano.
Parte la mar por doce caminos
y quita a tu pueblo a salvo.

Los judíos iban pasando;
los *mitsrim* se iban ahogando.

35 No quedó más que Paró,
de la garganta encolgado.
Que miremos sus marvías,
que nos hace el Dio de en alto.
El es uno y no segundo;

40 El es Patrón de todo el mundo.

Crossing the Red Sea

When the Israelites
Left singing from Egypt,
With children and women,
They were singing the Song of Songs.

Some carried wood,
Others carried the dough;
The men [took care of] the animals
With their arms and hands.

The women carried the gold,
Which was the lightest thing.
Moses turned his face

To see how many were passing by.
He saw Pharaoh coming
With a royal banner.

"Where did you bring us, Moses,
To die in these fields
To die without leaving a trace
Or drowning in the sea?!"

"Don't be frightened, Jews,
Nor be impatient.

Pray to God,
I'll do my part."

The prayers were so numerous
That they rose to the High God.

A voice came from the heavens
[And] called out to Moses,

"Come here, my son Moses,
Do this wish for me:

Take this staff, Moses,

Take this staff in your hand

Split the sea into twelve paths

And take out your people to salvation."

The Jews went through;

The Egyptians were drowned.

Pharaoh is the only one who remained.

Hanging by [his] throat.

Let us look at His marvels,

For what God on High did for us.

He is One and there is none else;

He is the Master of the entire world.

El Paso del Mar Rojo

Comes from: Unknown

Source: El Romancero Sefardí, pp. 100-1.

Verses: 40

El Paso del Mar Rojo begins in a similar manner as the previous song, with the Israelites singing as they depart from Egypt. This song specifically mentions the song the Israelites sang: The Song of Songs. It is likely that they confused this with The Song of the Sea, the song that Moses and the Israelites sang after they crossed the Red Sea in Exodus 15:1. As in *A Catorce Era Del Mes*, this song uses the Ladino word for Egypt, although, interestingly, the word "mitsrim" appears later on in the song referring to the Egyptians.

As in the previous song, there is mention in lines 5-10 of the objects the Israelites brought with them on their departure. Lines 7-8 note that the "men took care of the animals with their hands." Perhaps the concept that they took care of the animals comes from Rashi's commentary on Exodus 12:34. He notes that the men carried the leftovers of the dough on their shoulders, and did not burden the animals with this extra weight. Rashi further notes that this was a way to show love for the mitzvah of heeding God's command. The song mentions that the women carried the gold in their flight from Egypt, but no midrash relates this detail. Although Rashi comments on Exodus 12:35 that the clothing was more important than the gold and silver the Israelites carried with them into the Sinai, certainly gold was more valuable when the songs were written. Perhaps the detail that the women carried the gold was a way for the women to show their influence in their contemporary setting.

Lines 12-32 are very similar to the preceding song. When the Israelites

realize that Pharaoh and his army are pursuing them, they cry out to Moses. This song contains an interesting difference in God's response to Moses after hearing the prayers of the Israelites. Line 27 states, "Come here, my son Moses." As mentioned earlier, the song *Abram Abinu* contains a reference to Abraham as God's son. As noted in the context of that song, perhaps this is a way of comparing Moses with the Christian notion of Jesus being a son of God.

The other small difference between this song and the preceding one deals with line 29. In this version, it appears that God plays a more active role by handing Moses a staff, while the other song -- and the Biblical text -- instruct Moses to use the staff that he already possesses.

El Paso del Mar Rojo ends in a very different manner than the previous song. Line 34 states the drowning the Egyptians in the sea. Lines 35-36 single out Pharaoh and relate that he remained hanging by his throat. Perhaps this is a reference to Haman,¹⁰² or hanging was a method known to the listeners for punishing the wicked. Although no midrash recounts this event, *Sefer HaYashar* also singles Pharaoh out in the drowning of the Egyptians. In that version, Pharaoh gives thanks to God, states that he believes in God, and is saved from dying with the rest of the Egyptians.¹⁰³

The last four lines of the song end with praise for God. The themes mentioned of "God on High," God's Oneness, and the title of "Master of the entire world," are common themes in Judaism. Perhaps they are references to the song "Adon Olam," which contains the phrases "He is One; none other can compare to Him" and the title which means "Lord of the World."

---

¹⁰² Esther 7:10 states that Haman was hanged in the gallows built originally for Mordechai.

¹⁰³ *Sefer HaYashar*, p. 319.

Comparative Analysis of Crossing the Red Sea Songs

Only two songs fall into this category, and both share a number of similar verses. *A Catorce Era Del Mes* only contains one Hebrew phrase, "sisim ribbó." It is interesting that this is the sole phrase used, its meaning "six hundred thousand." It seems bizzare that this should be the only Hebrew used in the song. The song *El Paso del Mar Rojo* only contains two Hebrew references: one to Song of Songs, the other to Egyptians. As mentioned earlier, it is probable that the author(s) confused Song of Songs with the Song of the Sea.

No anachronistic words or concepts appear in these songs.

Women only appear in the songs with relation to the gold that they carried on the Israelites' departure from Egypt.

The dialogue in the songs includes exchanges between Moses and the Israelites and a short statement to Moses from God.

Both songs closely parallel the Biblical text, with minor midrashic additions.

MOSES RECEIVING THE TEN COMMANDMENTS SONGS

Four songs concentrate on Moses receiving the Ten Commandments. As a group, they contain the largest mixture of Ladino and Hebrew. The songs are presented in an order starting with the one containing the most Hebrew and ending with the one containing the least. There are two versions of *Adonenu Elohenu*, one song called *Miréx Que Señor Grande*, and one song called *Al Monte de Sinaí*.

Adonenu Elohenu, Version 1

Nuestro Señor, Elohenu,
llamó a Mosé Rabbenu,
para darnos Tora tenu,
que empieza con Anojí.

5 Ana Adonay ochiana
nuestros pecados selahna,
Eliyahu mebaserná
con el que dijo Anojí.

Moisés subió a los samayim
10 sin ajila y sin mayim,
trujo las luhot senallim,
que empieza con Anojí.

Ana Adonay ochiana...

Nos dió sus haseref adiberot
con sus dinin y sus sodet,
15 allí estaban los nesamot
cuando Dios dijo Anojí.

Ana Adonay ochiana...

Nuestra Ley estimada,
de las humot apartada,
de Israel es amada
20 y del que dijo Anojí.

Ana Adonay ochiana...

En Arsinay hizo lumbrar
con tuenos y vos de sofár,
a Israel hizo temblar
cuando Dios dijo Anojí.

Ana Adonay ochiana...

Our Lord, Our God

Our Lord, Our God,
Called our Rabbi Moses,
In order to give us our torah,
That begins with [the word] "Anochi."

We implore you, Adonai, deliver us
Forgive our sins
Elijah, one who brings us good news
With the One who said, "Anochi."

Moses went up to the heavens
Without food or water,
He brought the two Tablets,
That begin with [the word] "Anochi."

We implore you, Adonai, deliver us...

[God] gave us His Ten Commandments
With their laws and secrets,
[All] the souls were there
When [God] said, "Anochi."

We implore you, Adonai, deliver us...

Our esteemed torah,
Separated from the nations,
Loved by Israel,
And by The One who said, "Anochi."

We implore you, Adonai, deliver us...

He enlightened on Mount Sinai
With trumpets and the sound of the shofar,
He made Israel tremble
When God said, "Anochi."

We implore you, Adonai, deliver us...

25 Hisimos un grande yerro,
más duro era que el hierro,
sirbemos al mal beserro
contra el que dijo *Anojí*.

Ana Adonay ochiana...

Razón es que le sirvamos
30 y que sus misbota hagamos
porque la cuenta daremos
a el que dijo *Anojí*.

Ana Adonay ochiana...

Betami quedash fraguaremos,
los *corbanot* llegaremos,
35 al *queteror* sahumaremos
y al que dijo *Anojí*.

Ana Adonay ochiana...

Mesabertoh esperamos,
Aben David enviamos,
a *Yerusalaim* suberemos
40 con el que dijo *Anojí*.

Ana Adonay ochiana...

El *mahaser* apartaremos,
a el *Cohen* se lo daremos,
a los *bejorim* suberemos
con el que dijo *Anojí*.

Ana Adonay ochiana...

45 Los muertos resucitarán,
todos alegres estarán,
todo el mundo se creerán
en el que dijo *Anojí*.

Ana Adonay ochiana...

We made a great error,
It was harder than iron,
We worshiped the evil calf
Against the One who said, "*Anochi*."

We implore you, Adonai, deliver us.

Reason is why we follow God
And follow His commandments
Because we shall give account
To the One who said, "*Anochi*."

We implore you, Adonai, deliver us.

We will build the Holy Temple
We will offer the sacrifices
We will burn incense to The Crown of Light
And to the One who said, "*Anochi*."

We implore you, Adonai, deliver us.

We are waiting for the good proclaimer
Send us the son of David [the Messiah]
We will go up to Jerusalem
With the One who said, "*Anochi*."

We implore you, Adonai, deliver us.

Let us set aside the tithe
Let us give it to the Priest
Let us offer up the first-born
With the One who said, "*Anochi*."

We implore you, Adonai, deliver us.

The dead will be resuscitated,
All will be happy,
All the world will believe
In the One who said, "*Anochi*."

We implore you, Adonai, deliver us.

Nuestro premio cogeremos,
50 *Melej Mesiah* veremos,
de la gloria gozaremos
con el que dijo *Anoji*.

Ana Adonay ochiana...

Ahora vamos acostar
para mañana madrugar,
55 para subir, para lohar
a el que dijo *Anoji*.

Ana Adonay ochiana...

Let us receive our reward
Let us see the King Messiah
Let us enjoy the glory
With the One who said, "*Anochi*."

We implore you, Adonai, deliver us...

Now we will go to sleep
In order to get up early tomorrow,
To go up, to praise
The One who said, "*Anochi*."

We implore you, Adonai, deliver us...

Adonenu Elohenu, Version 1

Comes from: Unknown

Source: Canciones Rituales Hispano-Judías, pp. 156-8.

Verses: 56

Almost every line contains a Hebrew word or phrase in this song. According to the source, this song is sung on Simchat Torah. The song begins stating God called Moses in order to receive the Ten Commandments. Line 4 reminds the listener that the Ten Commandments start with the word, "Anojí."

The chorus begins on line 5 with the phrase, "Ana Adonay ochiana," which appears in the Hallel service used on holidays. It also appears during the hakafot, or parading of the Torah, on Simchat Torah. It asks God to deliver us -- from exile, pain, suffering, from whatever we need deliverance. Line 6 asks God to forgive our sins. Line 7 notes that Elijah will be the one to bring us good news. The chorus ends with the refrain "With the One who said, 'Anojí.'"

Lines 9-12 relate that Moses went up to the heavens without food or water and brought down the two Tables that contained the Ten Commandments. In Exodus 34:28 we read, "And he [Moses] was there with God for forty days and forty nights; he did neither eat bread, nor drink water..." In Exodus 19:3 we read, "And Moses went up to God." It is unclear whether Moses went up Mount Sinai or actually went up to heaven. The Biblical text states that Moses went up Mount Sinai, not up to heaven to receive the commandments. Exodus 31:18 states, "When God finished speaking with him on Mount Sinai, God gave Moses the two Tablets of the Law..."

Lines 13-16 state that God gave us the Ten Commandments, with their laws and secrets, and that all souls were there. The idea that we received both

the laws and their secrets probably comes from the concept of the Written Torah and the Oral Torah. The Palestinian Talmud states that at the time of the giving of the Ten Commandments, both the Written Law (Torah) and the Oral Law (Talmud and Midrash) were given to Moses.¹⁰⁴ The idea that all souls were present may come from Deuteronomy 29:13-14 where we read, "I make this covenant ... not with you alone, but both with those who are standing here with us this day before the Lord our God and with those who are not with us here this day." There is also a midrash that appears in Exodus Rabba that states that Moses' reference to "those who are not with us here this day" refers to "souls that are destined to be created."¹⁰⁵

Lines 17-20 state that our Torah is esteemed by other nations and Israel is loved by God. While the first part of this statement may be true, the second part was probably more of a desire than a reality in the context of the contemporary listeners. This verse would give strength to the Jews of the time who may have lived under less-than-ideal circumstances.

Lines 21-24 relate what happened at the time the Ten Commandments were given to Moses. Mount Sinai was full of light, and trumpets and the sound of the shofar made Israel tremble. This description is true to the Biblical text of Exodus 19:18 in which we read, "Now Mount Sinai was all in smoke, for the Lord had come down upon it in fire; the smoke rose like the smoke of a kiln, and the whole mountain trembled violently."¹⁰⁶ The blare of the horn grew louder and louder."

The incident of the golden calf appears in lines 25-28, with the song

¹⁰⁴ *Palestinian Talmud*, Shekalim 6:1, 49d.

¹⁰⁵ *Exodus Rabba*, 28:6.

¹⁰⁶ The New Jewish Publication Society translation of the *Tanakh* notes that "Some Hebrew manuscripts and the Greek read 'all the people.'"

demonstrating the error of the Israelites in the construction of the golden calf. The story of the golden calf appears in Exodus 32:1-6.

Lines 33-36 state that the Israelites promised to forge a holy nation by offering sacrifices and incense to God. A good deal of the book of Leviticus describes in detail the laws concerning sacrifices and the burnt offerings required by God of the Israelites.

Lines 37-52 relate to the future. The Jews will wait for good news, and a descendant of King David who will go up to Jerusalem. Jewish tradition holds that the Messiah will be a descendant of King David, so this verse speaks of the coming of the Messiah. The next verse describes how after the coming of the Messiah, we will offer up our first fruits through the Priest. This will be possible, because legend states that when the Messiah comes, the Temple in Jerusalem will be rebuilt and we will again be able to offer sacrifices to God. Also at that time the dead will be resuscitated, as stated in line 45 of the song. Another result of the coming of the Messiah is that all will be happy and the entire world will believe in One God.

Lines 49-52 continue to describe the glory all will experience when the Messiah comes.

The song concludes with a directive to go to sleep, so that the listeners will be able to rise up early the next morning and praise God.

Adonenu Elohenu, Version 2

Adonenu, Elohenu,
bará et Moxé rabbenu,
para darmos toratenu,
que empesa con "AnoKí."

5 Moxé halá l-axamayim
sin aKilá y sin mayim,
trujo las luHot xnayim,
que empesa con "AnoKí."

Le-sinay ba`arelumbrar,
10 ba-HaZoZerot ve-kol xofar,
a Israel hízo temblar
cuando dijo "AnoKí."

Muestra ley es estimada,
de las umot atorgada,
15 con Israel cativada,
líbrela! el que dijo "AnoKí."

Razón es que lo servamos
y sus miZvot que hagamos,
a el Dió la cuenta daremos,
20 el que dijo "AnoKí."

Mos dió Haseret haddibrot
con sus dinim y sus sodot,
ahí estaban las nexamot
cuando dijo "AnoKí."

Our Lord, Our God, Version 2

Our Lord, Our God,
Created our Rabbi Moses,
In order to give us our Torah,
That begins with [the word] "Anochi."

Moses went up to heaven
Without food or water,
He brought the two Tablets,
That begin with [the word] "Anochi."

To Sinai it came to enlighten [us],
With trumpets and the sound of the shofar,
[It] made Israel tremble
When [God] said, "Anochi."

Our Torah is esteemed,
By the recognized nations,
With captured Israel,
Free it! The One who said, "Anochi."

Reason is why we serve God,
And do His commandments,
We will pay attention to the God,
The One who said, "Anochi."

[God] gave us the Ten Commandments
With their laws and secrets,
[All] the souls were there
When [God] said, "Anochi."

Adonenu Elohenu, Version 2

Comes from: Monastir

Source: Sefardische Lieder en Balladen, pp. 54-55.

Verses: 24

Version 2 is shorter than Version 1, and its text is almost an exact replica of the previous text with very small differences. First of all, there is no chorus, just 6 verses. Line 2 notes that God "created" Moses in order to give him our Torah, unlike the previous song in which God "called" Moses in order to give him the Torah. Line 5 is the same as line 9 in Version 1, but Version 2 contains an additional word in Hebrew, "halá."

Version 2 then skips some verses that appear in Version 1 and continues with Mount Sinai ablaze and the sound of the trumpets and shofar causing the Israelites to tremble. Again Version 2 adds two words in Hebrew that Version 1 contains in Ladino, "ba-HaZoZerot" and "ve-kol."

The fourth verse is the one verse that significantly differs from the preceding text. Lines 13-16 state, "Our Torah is esteemed,/ By the recognized nations,/ With captured Israel,/ Free it! The One who said, 'Anochi.'" The first difference between the texts is the statement that the Torah is esteemed by all the "recognized" nations, not all the nations. In Version 2, the omission of "Israel is loved," is replaced by "With captured Israel." This may reflect the contemporary reality more than the other version. The request for God to free captured Israel also may be a reality of the time period in which the song was written.

The song concludes with God delivering the Ten Commandments with their laws and secrets. No mention of the Messiah appears, nor do any of the verses dealing with the Messianic Era.

Miréx Que Señor Grande

Miréx que señor grande
es Moxé rabbenu,
que subió y abajó
los altos cielos,
5 que su zeKut mampare
a todo el puevlo.
MalaKim del cielo
le tienen celo:
los otros malaKim
10 debajo el velo!
– Ven aquí tú Moxé,
el mi secretero.
– M'espanto, Señor grande,
y tengo miedo.
15 – Aférrate de mi silla
no tengáx miedo,
que yo t'escaparía
de todo el fuego.
Toma ésta, mi ley santa,
20 lleva a mi puevlo,
que sepa Israel
que hay Dió en los cielos.
Ya tomaba Moxé
muestra ley santa,
25 las montañas más bajas,
están calladas.
Ahí mos abajó
muestra ley santa.

Look [at] Such a Great Man

Look at such a great man
That Moses our rabbi is,
Who went up and came down
To the high heavens,
His honor protects
The entire people.
Angels from heaven
Are jealous of him:
The other angels
[Are] under the veil!
"Come here, Moses,
My confidant."
"I am awed, Great Lord,
And I am afraid."
"Grasp my throne
Don't be afraid,
For I will protect you
From all the fire.
Take this, my holy law,
Take it to my people,
So Israel knows
That there is a God in the heavens."
[So] Moses took
Our holy law,
The shortest mountains
Were quiet.
There he came down to us
[To] show [us the] holy law.

Miréx Que Señor Grande

Comes from: Spain

Source: Sefardische Lieder en Balladen, p. 49.

Verses: 28

This song begins with praise for Moses in lines 1-2. Moses deserves praise because he "... went up and came down/ To the high heavens," as stated in lines 3-4. The idea that Moses went up to heaven is one that also appeared in the previous two songs, although it does not come from the Biblical text or midrash. Lines 5-6 demonstrate that Moses' action protects the entire people. It is interesting to note that the "Acts of the Fathers," a phrase used in reference to the Jewish patriarchs, still protect their descendants. This concept would be very comforting to the original listeners of this song.

Lines 7-10 continue with the notion that the angels in heaven are jealous of Moses, for they are "under the veil," implying that Moses interacts with God without any barriers. A story from the Talmud states that when Moses went up on high, the ministering angels dared say to the Holy One: "Master of the Universe, what business does one born of woman have in our midst?"¹⁰⁷ It is clear from this statement that they were jealous of Moses' presence in heaven.

Lines 11-12 contain God's request for Moses to approach. Moses responds that he is afraid in lines 13-14. Lines 15-18 are related to the same story from the Talmud as above. After the angels ask God what Moses is doing amongst them, God replies that Moses himself should answer the angels. Moses responds, "I fear that they will consume me with the fiery breath of their mouths." God said, "Take hold of the throne of My glory and reply to them..."¹⁰⁸ From this story, it is

¹⁰⁷ *Babylonian Talmud*, Shabbat 88b.

¹⁰⁸ *Babylonian Talmud*, Shabbat 88b.

clear that God will protect Moses as stated in lines 17-18 of the song.

In lines 19-22, God instructs Moses to take the "holy law" to God's people, so Israel knows that there is a God in the heavens. The song concludes with Moses taking the "holy law" and descending to the people. The song states that even the shortest mountains were quiet. The idea that the entire world was quiet at the giving of the Ten Commandments occurs in midrash; perhaps this is what the author(s) was referring to in terms of the silent nature of the world. Rabbi Abbahu said in the name of Rabbi Yohānan: When the Holy One gave the Torah, no bird chirped, no fowl flew, no ox lowed, not one of the angels stirred a wing, not one of the seraphim said, 'Holy, holy, holy!' The sea did not roar, creatures did not speak -- the whole world was hushed into breathless silence; it was then that the voice went forth: 'I am the Lord thy God.'¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ *Exodus Rabba*, 29:9.

Al Monte de Sinai

- Al monte de Sinai
subió el sabio Moisés
con Josuá en compañía
para traernos la Ley.
- 5 Los malajim se espantaron
de ver a un hombre tan sabio,
y Dios con sus propias manos
la Ley Santa le entregó,
y en tablas de diamantes
- 10 a Mosé le escribió.
Mosé, bajando del monte,
las Tablas se le cayó,
los pedazitos que quedaron
a los xudfos se les dió:
- 15 los xudfos de la alegría,
a sus hijos lo enseñaron,
y en medio de la xudería
la Ley Santa ha amparado.

On Mount Sinai

On Mount Sinai
Moses the Sage ascended
With Joshua accompanying him
In order to bring us the Torah.
The angels were astounded
To see a man so wise,
And God with His own hands
Gave him [Moses] the Holy Torah,
And in tablets of diamonds
He wrote to Moses.
Moses, descending from the mountain,
The Tablets fell from him,
Of the small pieces that remained
He gave them to the Jews;
The Jews, happily,
Taught it to their children,
And in the middle of the Jewish quarter
The Holy Torah has supported [them].

Al Monte de Sinai

Comes from: Unknown

Source: Canciones Rituales Hispano-Iudías, pp. 160-1.

Verses: 18

The song begins with both Moses and Joshua ascending Mount Sinai to receive the Torah. Although Joshua succeeded Moses as leader of the Israelites, there is no place where we read in the Biblical text that Joshua accompanies Moses in receiving the Ten Commandments. The idea that Joshua and Moses receive the Torah together does not appear in midrash either. Perhaps because the name Joshua in Hebrew is so close to the name of Jesus in Hebrew, there was an attempt to emphasize that Jesus was a Jew. Another possibility is that the author(s) wanted the listener to hear that Joshua or Jesus is a receiver of the same Torah as Moses.

In lines 5-8, we see an opposite view that the angels had of Moses from the previous song. In *Miréx Que Señor Grande*, we learn that the angels were jealous of Moses. In this song, we learn that the angels are "astounded/ To see a man so wise." Their favorable disposition comes from later on in the same story from the Talmud. After Moses tells the angels the reason why he should receive the Ten Commandments, the angels became favorable disposed toward Moses.¹¹⁰

Lines 9-10 state that God wrote the Tablets in diamonds. Although no midrash specifically compares the Tablets to diamonds, the following two midrashim may provide the connection. Rabbi Simeon ben Lakish¹¹¹ said, "The Torah given to Moses was written with black fire upon white fire..."¹¹² In the

¹¹⁰ *Babylonian Talmud*, Shabbat 89a.

¹¹¹ Rabbi Simeon ben Lakish was a second generation amora who lived in Israel and was active during 250-290 CE.

¹¹² *Palestinian Talmud*, Shekalim 6:1 49d.

Zohar, when speaking about "... her coals of fire," an explanation of what the coals are states: "... the diamonds and precious gems which are born of that fire. 'A blaze of God' -- the flame which issues out of the Supernal World to unite itself with the Community of Israel and so bridge the gulf between Heaven and earth and unite both..."¹¹³ Fire creates diamonds. Since the Torah was "written with fire," by using the above analogy, it would be possible to say that it was written in diamonds.

Lines 11-12 describing how the Tablets fell from Moses are reminiscent of *Mosé Estaba en el Campo...*, Version 2 in which the Tablets fell on their own accord because of their weight.¹¹⁴ Lines 13-16 state that Moses gave the pieces of the broken Tablets to the Jews, and they happily taught their contents to their children. It is interesting that the Jews were able to read from the broken Tablets!

The song concludes with the exact lines found in the conclusion of *Mosé Estaba en el Campo...*, Version 2. Both songs state that the Torah has supported them and has been the center of the Jewish quarter.

---

¹¹³ *Zohar*, Shemot, section 2, p. 114a.

¹¹⁴ See footnote 99.

Comparative Analysis of Moses Receiving of Ten Commandments Songs

As noted at the beginning of this section, the songs as a whole contain a significant amount of Hebrew, more than any other section. Version 1 of *Adonenu Elohenu* contains Hebrew words or phrases in almost every verse including: "Elohenu, Rabbenu, Tora tenu, Anojí, Ana Adonay ochiana, selahna, Eliyahu mebaserná, samayim, ajila, mayim, luhot senallim, haseref adiberot, dirin, sodet, nesamot, humot, Arsinay, sofar, misbota, betami quedash, corbanot, queteror, Mesabertoah, Aben, Yerusalaím, mahaser, Cohen, bejorim, and Melej Mesiah." Perhaps the song was even used to teach Hebrew words to the listeners -- if they did not know them already -- as many can be figured out by context. The great quantity, however, would surely overwhelm a novice. Also noted earlier, despite the fact that Version 2 is significantly shorter than Version 1, the following Hebrew words appear there, but not in the former song: "bará, halá, ba-HaZoZerot, ve-kol, and miZvot." *Miréx Que Señor Grande* contains the word "zeKut" as well as "rabbenu" and "malaKim." *Al Monte de Sinaí* only contains one Hebrew word: "malajim."

The reference to a "Jewish quarter" in *Al Monte de Sinaí* is the only anachronistic element in the songs concerning the receiving of the Ten Commandments. As noted before, the same exact line appears in the song *Mosé Estaba en el Campo...*, Version 2. Also as noted before, to refer to Moses as "Rabbenu," meaning "Our Rabbi" is anachronistic, because it is a title given to him by later generations. Moses was a prophet and a leader, however, so for followers of rabbinic Judaism, "rabbi" was the best-known honorific. This is the reason Moses is referred to as "Rabbenu." No women appear in relation to this set of songs.

Only one song, *Miréx Que Señor Grande*, contains a dialogue between God and Moses. The other songs are more straightforward in their style.

Almost half the song *Adonenu Eloheanu*, Version 1 deals with the Messiah and the context of the Messianic Era. Although we have seen other songs with this theme, none are so explicit and thorough in their dealing with the topic. For Jews living in a Christian world, asserting the fact that the Messiah has not yet come is an important means to underscore rejection of Jesus and Christian doctrine.

The Torah text, rather than midrash, seems to be the basis for most of the songs dealing with Moses receiving the Ten Commandments.

CONCLUSION

The Ladino songs included in this thesis provide the reader/listener with so much more than the Biblical stories that include Abraham, Isaac, and Moses. After studying the song texts, we can gain an appreciation of: 1) the familiarity of the songs with traditional midrash; 2) the importance and centrality ascribed to women in the Ladino telling of Biblical stories; 3) the place of Hebrew vocabulary in an oral tradition that is primarily grounded in Spanish; 4) the inclusion of anachronistic words and concepts; 5) the polemical nature of many of the songs; and 6) the presence and meaning of God in Ladino culture through the lens of the song texts.

The use of many forms and compilations of midrash informs us that the Jews who contributed to the composition of the songs were familiar with a vast amount of Jewish texts. It remains unclear whether or not the author(s) and singers had direct access to these texts, but the stories contained in them form parts of the songs. Because dating the song texts is almost impossible, it is difficult to make any conclusions concerning what midrashim the author(s) was (were) familiar with at the time of their composition.

As mentioned in the introduction, women played a crucial role in the perpetuation of the Ladino folk songs, as singers and transmitters of the tradition. It is therefore striking that these songs, whose identified protagonists are male, mention women in 15 of the 25 songs, many times taking an active – or almost heroic – role. This is especially noteworthy because of the subject matter of the topics included and because the actions of women do not appear with such importance in the original Bible stories. Because women were the primary

receptors and transmitters of the songs, it makes sense that the actions of the women connected to Abraham, Isaac, and Moses would be specifically delineated, expanded, highlighted, and conserved.

Anachronistic terms appear from time to time in the song texts. Most probably their inclusion was a way of relating the contemporary situation of the Jewish listener to the Biblical characters in the songs. The concepts of a "Jewish quarter" or "galut" would be familiar to the listeners of the time, and, hence, they could relate more easily to the characters portrayed.

The amount of Hebrew used in the songs varies significantly. Some songs contain no Hebrew at all, while others mention Hebrew words in almost every phrase. There is no way to determine the reason for this phenomenon. As suggested in the introduction, it is possible that the songs were written so as to teach the listeners the Biblical stories. The inclusion of many Hebrew words and phrases may have been done for the same reason. Most likely, however, the Hebrew words included in the were ones with which the listener was familiar.

The Hebrew words that appear in the songs can be classified into the following categories: liturgical, ritual, titles given to Abraham and Moses, common-usage words, and random words. Liturgical references appear in the songs *En Primero Alabaremos*, *Consagración de Moxé*, *Mosé Estaba en el Campo...* Version 1, and *Adonenu Elohenu*, Version 1. The first two songs contain the phrase "Praise God for God is good," a text from Psalms used in the Hallel service. *Mosé Estaba en el Campo...* Version 1 employs a phrase that is not entirely understood, but begins with a word that appears in the Kaddish prayer, meaning "May God be magnified." *Adonenu Elohenu*, Version 1 includes the phrase, "We implore you, Adonai, deliver us," used in the Hallel service and on Simchat

Torah.

Ritual Hebrew references occur in both the *Cuando el Rey Nimrod* songs, and contain words related to a brit milah ceremony, such as: *sandaq*, *mohel*, *goel*, and *Eliahu hanabi*. Although sacrifices are not performed anymore, the word for sacrifice appears in Hebrew in a few songs, and would thus fall into the category of ritual (and/or liturgical) Hebrew words. The titles given to Abraham and Moses in Hebrew are noteworthy. "Our Father Abraham" appears in both *Cuando el Rey Nimrod* songs. "Our Rabbi Moses" appears in the songs of *Nacimiento de Moxé*, Versions 1 and 2, *Llamólo a Moxé*, *Adonenu Elohenú*, Versions 1 and 2, and *Miréx que Señor Grande*. Words that would probably appear in common usage include the Hebrew words for angels, an "evil one," glory, *mitzvah*, the devil, sacrifice, prophet, story, Torah, heavens, the Ten Commandments, shofar, the phrase "may he rest in peace," and others. Some random words used in Hebrew that appear in the songs are for cave, disease, a wild animal, and sixty thousand. It remains unclear why these words would be included in Hebrew in the Ladino songs.

Messianic concepts occur in many of the songs examined in this thesis. The Birth of Abraham songs, as well as the Birth of Moses songs, incorporate frequent references to the Messiah and/or Elijah, the Jewish precursor to the Messiah. These references also appear in *Nuestro Señor Elohenú*, a song about Receiving the Ten Commandments. Certainly the event of leaving Egypt showed God's saving power, present in the Crossing the Red Sea songs, as well as *Llámoló a Moxé*. The concept of redemption even appears in *En Primero Alabaremos*, a song dealing with the Sacrifice of Isaac. As mentioned in the thesis, the significance of the Messiah should not only be seen as a parallel to the Jewish

importance of the Messiah, but should also be viewed as a rejection of the Christian concept of Jesus as the Messiah. Moreover, this is a diaspora community, some claim a double-diaspora community from Israel and Spain. The emphasis on exile in the songs show how much they want their situation to change, either by returning to Spain and/or by returning to Israel.

Although not discussed in the individual songs, we must not overlook the significance of God in the songs. First of all, a close look at the way God is represented or referred to in the song texts is important. The Spanish word for God is "Dios." Spanish words that end in "s" signify a plural concept. The notion of a plural God is problematic in Judaism, because Jews believe in One God. Six songs in this thesis, however, contain the word "Dios" for "God."

In Jewish texts, many times the word "God" will not even appear. Rather "HaShem," meaning "The Name," will appear so as not to use the name "God." The Jewish notion of God is a singular entity. One way to note this difference in Ladino is to refer to God as "Dio," removing the last "s" signifying a plural concept. Twelve songs contain "Dio" instead of "Dios" in reference to God. Interestingly, only the Birth of Moses songs do not contain any mention of God. With the exception of the Birth of Moses songs, the short version of *Cuando el Rey Nimrod* and *Consagración de Moshe*, all other songs mention God in one way or another. God has always been a significant entity in the lives of the Jews, and God's importance can be found in the songs of this thesis.

Many songs contain descriptions of what God does and how God and the Jews relate to each other. God is often portrayed as a redeemer in Ladino songs. This characterization appears directly, as in the case of the Crossing the Red Sea songs, or indirectly as in the songs of the birth of Abraham. God stands up to the

enemies of the Jews, as in the case of Pharaoh and the Call to Moses songs of *Llamólo a Moxé*, *Consagración de Moxé*, and *Mosé salió de Misraim*. In *Adonenu Elohenu*, Version 1, God appears as deliverer, in addition to the One who gives the Torah. In *Al Monte de Sinaí* and *Miréx Que Señor Grande* we read that God is accompanied in heaven by angels. Various songs imply that God hears the Jews' pleas, as in the case of the Biblical story of the Exodus. Perhaps the emphasis of this concept encouraged the Jews hearing the songs to have faith that God would hear their prayers, too.

By studying Ladino songs containing Biblical characters, we can see a combination of influences that reflect the various communities among which the Jews lived. Christian and Muslim practices and concepts often appear side-by-side with Jewish ones, probably without the contemporary listener being able to discern the difference. The language of Ladino itself is a synthesis of different languages, and the songs mix the religious and linguistic culture of the Jews with that of their neighbors. The study of Ladino songs provides the modern reader with insight into the history, customs, traditions, and language of Jews living throughout the world over a period of centuries. There is so much yet to discover...

Index of Midrashic Texts

<i>Beit HaMidrash</i>	135
<i>Sefer HaYashar</i>	142
<i>Midrash Mishlei 31:10 in Midrash Shochar Tov</i>	163
<i>Pirke d'Rabbi Eliezar</i> chapter 26.....	164
<i>Pirke Avot 5:3</i>	165
<i>Talmud Bavli, Yoma 41b</i>	166
<i>Talmud Bavli, Shabbat 86a</i>	168
<i>Exodus Rabba 1:18</i>	169
<i>Mechilta de-Rabbi Simon b. Jochai, Beshalach 20</i>	170
<i>Midrash Lekach Tob, Shemot 2</i>	171
<i>Exodus Rabba, 1:25</i>	172
<i>Exodus Rabba, 1:20</i>	173
<i>Exodus Rabba, 1:26</i>	174
<i>Exodus Rabba, 5:14</i>	175
<i>Exodus Rabba, 47:6</i>	176
<i>Tanhuma, Ki Tissa, 26</i>	177
<i>Talmud Yerushalmi, Shekalim 6:1, 49d</i>	178
<i>Exodus Rabba, 28:6</i>	180
<i>Talmud Bavli, Shabbat 88b</i>	181
<i>Exodus Rabba, 29:9</i>	183
<i>Talmud Bavli, Shabbat 89a</i>	184
<i>Zohar, Shemot, section 2, p. 114a</i>	186

אשר הגלה מירושלים וכו' גלה עם יכני וחור לירושלים
והגלה אותו שנים נבוכדנצר עם הגולה האחרונה לפיכך כתב בו
שני פעמים אשר הגלה:

בערב היא באה וכו' אמר ר' לוי אע"פ שהי' גוי רי' בו
דרך צניעות שלא הי' מכניסה ביום אלא כלילה נכנסת ויוצאה בבקר
שכן הוא אומר בערב היא באה וגו' אמר ר' יהודה בן פוי מהו
שני. אחר כל אותו הכבוד מחקשטת שנים עשר חדש לכנוס לילה
אחת אצל המלך:

סליק מדרש מגילה:

מעשה אברהם אבינו ע"ה

ממה שאירע לו עם נמרוד*).

אמרו שקודם שנולד אברהם היה נמרוד כופר באמונת האל
ית' והיה מחנאה בעצמו ואומר שהוא אלוה ואנשי זמנו היו עובדים
ומשחחים לו והיה זה המלך חוכן וחכם וראה בחכמת הכוכבים
שילד אדם א' ב מין שיעמוד כנגדו להכחיש אותו מאמונתו ולנצחו
ויחרד חרדה גדולה ומפחדו. מה עשה שלח אחרי השרים והפחות
שלו והגיד להם הדבר ואמר להם מה תיעצוני אחם לעשות כוונת
הילד שעתיד לבא. אמרו לו העצה שאנו מסכימים על זרה הוא
שחכנה בית גדול וחשים שומר כפתחו ותכריו ככל מלכותך שכל
הנשים שהן מעוכרות שיבואו לשם ואחרי כואם יבואו גם כן החיות
ויהיו אצלם לשמור עד זמן לידתם וכבוא האשה ללדת יראו אם כן
הוא ישחטוהו על כסנה ואם כן היא וחייה ותחן מחננה לאמה
ותלכישנה בגרי מלכות ותקרא לפניו ככה יעשה לאשה אשר חלד בת.
ויהי כשמעו עצתם שמת שמתה גדולה עד מאד והכריו ככל מדינות
מלכותו שיבואו כל האומנים לבנות בית גדול למלך גברו ששים
אמה ורחבו שמוני אמה ואחר כלות לבנות הבית הכריו שיבואו כל
הנשים המעוכרות לבית ההוא להיות שם עד שתלדנה והפקיד פקידים
להביאה שם גם הפקיד על הבית שומרים לשמור את הפתח לכלתי
ינוסו. גם הפקיד עליהן נשים מילדות להולידן וגור עליהן שהבן
היולד ישחטוהו על חזה אמו ואם כן היא שילכישו את אמה בגרי
שש ומשי ורקמה ויוציאוה משם ויעשו לה כבוד הרבה כי כן צוה
המלך ויוליכוה לביתה בכבוד. אמר המגיד שנהרגו על הדבר ההוא

(*) כדפס פעם ראשונה בקושט כדכתיב רע"ט לפ"ק:

יוחר משבעים אלף זכרים ונראות מלאכי מעלה הריגת אלו הילדים
 אמרו לפני הקב"ה הלא ראינו מה שעשה הרשע הכופר נמרוד בן
 כנען שהרג כמה ילדים על לא חטם בכפיהם אמר להם מלאכים
 קדושים ידעתי וראיתי כי לא אנום ולא אישן ורואה ויודע אני
 הנסתרות והנגלות אבל אחם חראו מה אעשה לרשע הכופר הזה
 כי אשים ידי עליו ליסרו. אמר המגיד שכזמן ההוא הלכה אם
 אברהם אע"ה ולקחה איש חרח שמו וחרה מסנו ויהי כמשלש חרשים
 וחגל בטנה ופניה מוריקות אמר לה חרח בעלך מה ר"ך אשתי
 פניך מוריקות ובטנך גדולה אמרה לו בכל שנה ושנה אירע לי זה
 החולי שיאמרו לי קולצני. אמר לה חרח הראיני בטנך שנראה לי
 שאת מעוברת ואם כך הוא אין ראוי לעבור את מצות אלהינו נמרוד.
 שם ירו על בטנה עשה לה הקב"ה גם והלך הילד למעלה חחת החזה
 ופשפש כידיו ולא מצא שום דבר אמר לה צדקת כמה שאמרת ולא
 נראה הדבר ולא נודע עד שנשלמו חרשי הילד ומרוב פחדה יצאה
 מן העיר והלכה דרך המדבר קרוב לנהר ה' ומצאה שם מערה
 גדולה ונכנסה לשם, ולמחר אחווה חבלי יולדה ותלד בן וחראה את
 המערה כלה מאירה כשמש מאור פני הילד ושמחה שמחה גדולה
 והוא היה אברהם אע"ה ופחתה פיה ואמרה אני שילדתי בזמן הזה
 שמלך נמרוד והרג בעבורך ע' אלף זכרים ואני אפחד עליך מאד
 שאם ידע כך יהרגך ועל זה יוחר טוב שחמות נסערה הזאת ולא
 יראוך עיני שחוט על החזה שלי ולקחה מלבוש אשר עליה והלבישהו
 ועובה אותו כמערה ואמרה יהי אלקיך עמך לא ירפך ולא יעובך
 והלכה לדרכה. אמר המגיד שאברהם אע"ה בעורו כמערה לא היה
 לו מינקת שחניקהו בכה ושמע הש"י בכייתו ושלח לגבריא' המלאך
 לחיות אותו ולתח לו חלב כי היה מוציא לו חלב מאצבעו הימין
 והיה יוניק ממנו עד שהיה אברהם בן עשרה ימים והתחיל ללכת
 בארץ ויצא מהמערה וילך על שפת הנהר וכשבא השמש ויצאו
 הכוכבים אמר אלו הם האלקים אח"כ כשעלה עמוד השחר לא ראה
 הכוכבים אמר לא אעבוד את אלו כי אינם אלקים אח"כ ראה השמש
 אמר זה אלי ואנוהו וכשבא השמש אמר אין זה אלוה ראה הירח
 אמר זה אלי ואעבוד אותו כשהחשיך אמר אין זה אלוה יש להם
 סניע עורנו מדבר והנה בא המלאך גבריא' ואמר לו שלום עליך
 אברהם א"ל עליך שלום א"ל מי אתה א"ל אני גבריא' המלאך
 שליח הקב"ה כעת ההיא הלך למעיין א' שמצא שם ורחץ פניו ירו

ורגלו והתפלל לשם יח' ככריעה והשתחוויה. אמר המגיד אם אברהם
 אע"ה זכרה אותו וכחכה בכיה גדולה ויצאה מן העיר לבקש את בנה
 במערה שעובהו שמה ולא מצאתו והרכת לבכות עוד עליו והיתה
 אומרת אוי לי כי ילדתיך טרף לחיות השרה לדוכים ולאריות ולזאבים
 והיתה הולכת על שפת הנהר ומצאה את בנה ולא ידעתהו כי גדל
 מאד בקומה. אמרה לו שלום עליך והשיב לה ועליך שלום מה את
 הולכת באלו המדברות אמרה לו יצאתי מן העיר לבקש את בני אמר לה
 ובנך מי הביאו הנה אמרה לו הייתי הרה מתרח אישי ובעת הלידה
 פחדתי על בני שהיה בכני שלא ירגנו מלכנו נמרוד בן כנען כמו
 שהרג מספר ע' אלף ילדים וכאתי אל מערה אחר בזה הנהר ואחוני
 צירי יולדה וילדתי בן ועובתיהו כמערה והלכתי לביתי ועתה באתי
 לבקשו ולא מצאתיו. אמר לה אברהם אלה הדברים שאמרת
 שעובת לילד כמה ימים יש לו אמרה לו כמו עשרים יום אמר לה וכי
 יש בעולם אשה שחעווב את בנה קטן במדבר לכדו וחבא לבקש
 אותו אחר עשרים יום אמרה היא אולי יחנן האל אמר לה אני
 בנך שבאת לזה הנהר בעבורי אמרה לו בני גדלת מאד כ"כ והלכת
 על רגליך ודרכת בפך וכל זה כעשרים יום אמר לה בן שיודע לך
 אמי שיש בעולם אל גדול ונורא חי וקיים רואה ואינו נראה והוא
 כשמים ומלא כל הארץ בכדור אמרה לו בני וכי יש אל אחר מבלערי
 נמרוד אמר לה בן אמי אלקי השמים ואלקי הארץ, ואלקי נמרוד
 בן כנען, ועל זה חלתי לנמרוד וחודיע אותו הדבר הזה והלכה לעיר
 ואמרה לחרח אישה איך מצאה את בנה וחרה היה שר וגדול בכית
 המלך נמרוד והלך לכירה מקום אשר המלך שם והשתחווה למלך
 ופניו ארצה ובזמן ההוא כל המשתחווה למלך לא היה מרים ראשו
 עד שיאמר לו הרם ראשך. א"ל המלך הרם ראשך ושאל חפצך
 א"ל יחי ארוני המלך באתי לכשר אוחק על מה שראית בחכמת
 הכוכבים שיולד ילד במלכותך שיפסיד אמונתך ותרגם בעבורי ע'
 אלף זכרי' אנשך שהוא בני ואמו היתה הרה ולא ידעתי בהריונה
 כי אמרה חולה אני מחולי הקולצני ובקשתי בטנה ולא מצאתי שום
 עובר. ויהי כאשר נשלמו חרשי הילד הלכה מן העיר לנהר ומצאה
 שם מערה ותלד שם בן ועובה אותו לחיות השרה ואחר עשרים
 יום הלכה אליו ומצאתהו מהלך על שפת הנהר ומדבר כאדם גדול
 ואומר שיש אלקים כשמים רואה ואינו נראה אחד ואין שני. וכשמוע
 נמרוד אלו הדברים חרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר ליתעצו ושריו

מה לעשות מזה הילד. אמרו מלכנו ואלקינו מה תפחד מילד קטן ויש בכל מלכותך אלף אלפי אלפים שרים שרי אלפים מאות שרי חמשים ושרי עשרו' ושוטרים אין מספר הקטן שנשרים ילך ויביאנו וישיטנו כבית הסהר אמר להם הראית' מימיכם ילד מעשרים יום הולך על רגליו ומדבר בפיו וכלשונו מבשר ואומר שיש אלוה בשמים אחד ואין שני לו והוא רואה ואינו נראה. אמר הסניד שכל השרים שהיו שמה חמרו חמיה גדולה מאלו הדברים וכן כך וכן כך בא השטן בדמות אדם לבוש משי שחור והלך והשחחיה לפני המלך נמרוד עד שאמ' לו המלך הרם ראשך ושאל חפצך אמר לו מה אתה רואה וכלכם חמהים מילד אחד קטן איעצך עצה מה לעשות אמר לו המלך מה עצהך א"ל פתח אוצרות כלי המלחמה וחתן לכל השרים והסגנים והפחות ולכל אנשי המלחמה וחשלחם אליו שיבא לעבוד אותך ויהיה חתה ידיך. אמר הסניד שצוה המלך לכל השרים ולכל אנשי המלחמה שיביאו ויקחו כלי זין מאוצרות המלך וילכו להביא לאברהם וכראות אברהם אבינו שכאו אליו עם רב אחיו רעד ופחד גדול מפניה' ויצעק לאלקי השמים שיצילהו מירם כי הוא המציל עני חזק ממנו ואחיה הצילני מהם וישמע אלקים את צעקתו וירא את רמעותיו וישלח לו מלאך נבריא להציל אותו מירם אמר לו המלאך מה לך אברהם ומה אתה בוכה א"ל פחדתי מאנשים האלו הבאים עלי להרגני א"ל לא תירא ולא תפחד כי האלקים עמך והוא יצילך מכף כל אויבך. אמר הסניד שהקב"ה צוה לנבריא שישים ענן וערפל בינו ולניהם. כראותם הענן והחשך והערפל פחדו פחד ושובו אל נמרוד מלכם ואמרו לו נסעה ונלכה ממלכות זה וכשמוע המלך כן נהן מעות לכל שריו ועבדיו וגמעו משם למדינת בבל:

ויקרי אחרי נוסעם ויאמר אלקים למלאך נבריא לך אמו' לאברהם שילך אחרי האויב נמרוד לכבל אמו' לו אברהם אע"ה אין לי צידה לדרך ולא סוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל כדי לעשות עמו מלחמה א"ל נבריא המלאך אין אתה צריך לשום דבר מאלה לא לצידה לדרך ולא לסוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל לעשור עמו מלחמה ולא רכב וגם פרשים כי על כחפי חרכב ואני אשאך ואגיעך עד כבל ויקם אברהם וירכב על כחפו של נבריא כהרף עין באותה שעה מצא עצמו בשערי מדינת בבל וא"ל המלאך כנס למדינה וחקרא בקול גדול ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אחד ואין שני אין לו דמות הגוף ואינו גוף והוא אלקי

האלקים ואלקי נמרוד ואני אברהם עכרו נאמן ביתו. הלך אברהם אבינו ע"ה ונכנס בתוך המדינה והכריו בקול גדול לכל אנשי המדינה ה' הוא האלקים אחד ואין שני והוא אלקי השמים והוא אלקי האלקים ואלקי נמרוד העידו כלם אנשים ונשים וטף על זה שהוא אמת וגם העידו שאני אברהם עכרו נאמן ביתו. ויהי הוא הולך בשוקים וברחובות ומכריו מצא אביו ואמו וגם מצא למלאך נבריא אמר לו המלאך אברהם האמר לאביך ולאמך שיאמינו גם הם ויעידו בזה שאחיה מכריו שה' הוא האלקים אין עוד מלבדו. ויהי כשמוע אברהם את דבר המלאך אמר לאביו ולאמו אחם עובדים לאדם כמוכם וחשחחיו אליו לצלם דמות נמרוד הלא ידעתם כי יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה און ולא ישמע ולא ילך ברגליו ולא יש בו חועלה לא לעצמו ולא לאחרים. ויהי כשמוע הרח את דבריו לקח אותו בדברים והביאו אל ביתו ויספר לו כל המאורע שכיום אחד הלך מהלך ארבעים יום וכשומעו זה הלך אצל נמרוד וא"ל חרע אדונינו המלך שהנער בני אשר היית בורח מפניו הנה בא ושאלתיו כמה זמן יש שהוא הולך בזה הדרך א"ל אמש נסעתי משם והיום הגעתי הנה ויהי בשומעו נכה ויחרד חררה גדולה עד מאד ויאמר לפני כל השרים והיועצים והחכמים להביא לו עצה על זה הילד מה לעשות עמו ויענו לו פה אחד יחי המלך נמרוד לעולם ויצוה וזכו שיכריו בכל המדינה משחה ושמה שבער ימים וכל איש ישמח בכיתו וילבש ויצא ככל מיני לבושים ומשכיות ושהיה כל המדינה צהלה ושמחה וגם העשה בחצר בית המלך החיצונה והפנימית ובכל מדינות מלכותך ועוצם יכולתך הגדול יבא כל אדם ויעבוד אותך ויאמר המלך לעשות כן ותנתן דת בכבל בשוקים וברחובות וילבשו כלם כלי יופי ויתקנו אותם ככל לבושי שש ומשי ורקסיה וכל מיני משכיות כסף איש איש כאשר חשיג ידו ויעשו כן:

ויקרי אחרי כן כשבת המלך נמרוד על כסא מלכותו שלח אחרי אברהם ויבא אליו ואביו הרח עמו ויעבור אברהם לפני הפחות והסגנים עד שהגיע לכסא המלך אשר הוא יושב עליו ויחפז בכסא והגיע אותו ויקרא בקול גדול כדברים האלה אי נמרוד הנעל הכופר בעיקר וכופר באל חי וקיים ובאברהם עכרו נאמן ביתו חעיד וחאמר כמוני שה' הוא האלקים אחד ואין שני ואינו גוף והוא חי ולא ימות לא ינום ולא ישן וחעיד על עצמך ותאמין שאני אברהם והוא ברא את כל העולם כדי שיאמינו בו וישא את קולו כאלו הדברים

והנה הצלמים שהיו שם עומדים נפלו על פניהם ובראיה המלך והשרים בספלתם וגם צעקו אברהם נפלו כלם על פניהם וארצה עם מלכם נמרוד ויסם לבו וגשאר כמו שחי שעות וחצי ארצה ויסם לבו בקרבם גם פחדה נשמתו מסנו ואחר שחי שעות שב רחוק ונשמתו אל גופו ויקץ משנתו ויאמ' המלך הקולך זה אברהם או קול אלקיך ויאמר לו קול זה קול בריה קטנה סכל בריות שברא קבדי' כשעה הריא אמר המלך נמרוד באמת אלקיך אברהם אלוה גדול וחזק מלך מלכי המלכים ואמר לחרת אביו שישא את בנו ויסר מעליו וילך לעירו וילכו שניהם יחדיו. ויהי אחרי כן ויגדל אברהם עד שהיה סבן עשרי שנה ותרם אביו חלה ויאמ' אל בניי הרן ואברהם כחיוכם בני חסדיו לי אלו השני צלמים שאין לי סעות להוצאותיו הלך הרן ומבר את הצלמים והביא מעות להוצאות אביו וילך אברהם ויקח שני צלמים אחרים למסרם ושם חבל על גרונו ופניהם ארצה והוא היה סוכב אותם וצועק ואמר מי הוא זה שיקנה צלם שאין בו חועלת לא לעצמו ולא למי שיקנהו לעובדו וגם יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה רגלים ולא ילך און ולא ישמע וכשמוע אנשי המדינה את דברי אברהם חסדו עד מאד. והוא הולך ונא ופגע זקנה אחת ותאמר לו בחיך אברהם חבתי לי צלם אחד טוב מאד וגדול לעבדו ולאחביו אמר לה אברהם זקנה וקנה איני יודע בהם חעלה לא בגדול ולא בקטן לא לעצמם ולא לאחרים אמר לה והצלם הגדול אשר לקחת מאחי הרן לעובדו היכן הלך אברהם לו באו גנבים בלילה הוא וגנבו אותו בעורי בבית המרחץ אמר לה אם כן כיצד תעבדו לצלם כי אף לעצמו לא העיל מן הגנבים כל שכן יעיל לאחרים מרעתם ולך הוקנה השוטר. וכיצד האמרי שהצלם שעבדת שהוא אלוה אם הוא אלוה למה לא העיל את עצמו מיד הגנבים אלא שהוא צלם אין בו חועלת לא לעצמו ולא למי שיעבדו אותו אמרה לו הוקנה אם כן אברהם כדברך למי אעבוד אמר לה תעבדו לאלקי האלקים ואדוני האדונים כורא שמים וארץ הים וכל אשר בם והוא אלקי נמרוד ואלקי חרת ואלקי מורח ומערכ דרום וצפון ומי הוא נמרוד הכלב שיעשה עצמו אלוה לעבדו אותו. אמרה הוקנה מכאן ולהלן לא אעבוד כי אם אלקיך אלקי אברהם ואם אעבוד אותו מה חועלת יהיה לי אמר לה כל מה שגנבו ישוב לך וגם תועיל נפשיך מגיהנם אמרה הוקנה מה אומר כדי להעיל את נפשי משחת אל תאמרי ה' הוא האלקים כשמים מסעל ועל הארץ

מסחת את הארץ ואת שני סמית ומסחת הוא חי לא יראה מות וגם אני אברהם עבדו נאמן כיתו אמרה הוקנה מכאן ולהלן אני אומרך כדברך ואעיד על עצמי שר' הוא האלקים כשמים מסעל ועל הארץ מסחת ואחא אברהם נביא ואמסין כשי"ה וכו'. אמר המגיד ששבה בחשובה ונחתחמה על שעבדתי את הצלמים ואמרו שגם מסאת הגנבים והשיבו לה הגניבה וגם הצלם מה עשית ואת הוקנה לקדתי לבן בידה והבחה ער' ראש הצלם ואמרת אוי לך ולמי שיעבוד אותך עוד כי אין כך חועלת ולא למי שיעבוד אותך ויצאה תליתה בשוקים וברחובות והיא צועקת ואמרי מי שלעזר להציל נפשו משחת ויצלית בכל מעשיו יעבוד לאלקי אברהם. אמר המגיד שהוקנה בכל יום היחה צועקת עד שהשיבה בחשובה אנשים וגשים הרבה שמע המלך שמועה זו שלח אחריה והביאוה לפניו אמר לה מה עשית כי שטית מאחרי עבודתי לסה לא תעבדו אותי שאני אלקיך ואני יצרחיך אף תמכתיך כיסיתי. השיבה ואמרה אחת מן הכוכבים ואחא כפר בעיקר כאל אחד ואין שני ואחא אוכל סטובו ותעבדו אל אחר ותכפור בו ובחרתו ובאברהם עבדו. ויהי כשמוע המלך את דבריה צוה לדרגו אותה והרגו אותה ופחד ורבה לבבו מדבריה ותמה על עצמו ולא ידע מה יעשה עם אברהם שהפסיד אמנותו כי רוב המון העם האמינו באלקי אברהם. ובראות השרים שזל היגון אשר שם בלבו וכשומעם דבריו אמרו לו קום מדינה והלכת אל המקום אשר היית הולך פעמים אחרות וחבריו שכל אנשי המדינה יעשו ו' ימים משחה וי"ט וישומו עליהם כל החפצי ובגדי משי ורקמה ואבני טובות ואבנים יקרות שהם וישפה וכל כלי זהב וכסף ומאכל ומשחה וכל מיני מגדים ובראות אברהם את גדול העושר וחוקף אנשי המדינה ורוב עושרם יכא ליכנס חתה אמונתו. ויהי כשמוע המדינה ללכת אל המקום אשר היו רגילין לבא שם שנה בשנה בן ויביאו שם הצלמי ויעשו שם ימי משחה ושמחה וי"ט ויתר מסה שריו רגילין מקודם. ויהי בחוד ימי המשחה ויאמר המלך לתרח אני אברהם להביא את בנו לראות גדולתו ועושר כבוד מלכותו ורוב שריו ועבדיו ויאמר תרח לבנו בני אברהם בא עמי למועד המלך נמרוד אלקיו אמר אברהם איני יכול לעאת לשם אל תרח א"ל תרח א"ל תשב עם הצלמים עד כואנו משם ויעש בן וילך תרח וישב אברהם עם הצלמים וגם צלמי המלך היו שם וירא אברהם כי הלך המלך

אל בית הועד אשר לו ויקח בידו גרון וכראותו צלמי המלך יושבים
אמר ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים וישליכם מעל כסאם ארצה
ותך בהם מכה גדולה כגדול החל ונקטן כלה לזה קטע רגליו ולזה
כרת ראשו ולזה שכר עיניו ולזה שיכר את רגליו וכלם נשברים ויצא
אברהם וישלמו ימי המשחה ויבא המלך אל ביתו וקודם זה כששיכר
אותם שם הגרון ביד גדול העלמים וכראות המלך את צלמיו שכורים
אמר מי היה כאן ומי הוא אשר מלאו לבו לעשות כן ויענו כל העם
בזכים ויאמרו ארוננו המלך חרע לך שאברהם היה יושב אצלם
ושמענו שהיה משכר להם. ויצו המלך להביא את אברהם לפניו
ויביאו אותו ויאמר לו המלך ושריו למה שכרת את אלקינו אמר
אני לא שכרתי אותם לא שכר אותם כי אם הגדול שבהם הלא
חראה היות הגרון בידו ואם לא האמינו שאל סמנו והוא יגיד
ובשומעו דבריו חרה לו עד טות ויאמר להוליכו לבית הסודר ויצו
אל שר בית הסדר לכלתי חת לו פת לאכול ולא מים לשחות. אמר
המגיד שאברהם אע"ה בעודו בכית הסדר נחן עיניו לשמים ויאמר
ה' אלקי אחי יודע הנסתרות ואחתי ידעת כי לא הגעתי עד הנה
כי אם על עבודתך והקב"ה שמע את חפלתו ושלח לו המלאך
גבריאל להושיעו מיד זה הכלב וא"ל שלום עליך אברהם אל חירא
ואל חתח כי ה' אלקיך עמך. בשע' ההיא נראה לו מעיין מים חיים
ושחה סהן והביא לו המלאך כל מיני מאכל לאכול וישב עמו שם כדי
ללווחו שנה חסימה. ויהי אחרי השנה ההיא באו שרי המלך ויועציו
לאכול ולשחות עם המלך. ויאמרו למלך לבנות לו גדר גדול ולהכריז
בכל עירו שכל מי שהוא חפץ כעבודת המלך שיביא אל הכיר
הזה עצים הרבה עד שימלא כל המקום עצים פה לפה ואחר כך
יבעירו העצים באש עד שחעלה השלהבת לשמים ותשליך בחוכה
לאברהם וכוה יאמינו כך לעולם ולא חפסיד אמונתך. וישמח המלך
על העצה הזאת והיעצה שמחה גדולה מאד ויצו לכל העם לאמר
כל איש ואשה נער וזקן אשר בכל מדיני המלך יביאו עצים אל
הבית ההוא כי נתן להם זמן עד ארבעים יום ובכל זאת אברהם
עומד בכית הסודר ויצו המלך לעשות ככשן גדול בחוף הבית אשר
בנה וידליקו את העצים כתובו והנה עלה השלהבת עד לשמי' עד
שכל העם פחדו מרוב האש ושלח אל שר בית הסודר לאמר לו
חביא לי את אויבי אברהם והשליכוהו לחוף זה הכבשן של אש ויבא
שר בית הסדר לפני המלך להשחחות לפניו ויאמר לו איך חשאל

מטני אדם שזה לו עכשיו שנה חסימה שעמד בכית הסודר ולא
הביא לו שום אדם לא לחם ולא מים ולא שום מאכל כעולם אמר
לו עכ"ז חלך בכית הסודר וחצעק אליו אם ישיבך חביאנו ואשליכנו
באש ואם סת יותר טוב ותקברו אותו ולא יוכר שמו עוד. הלך שר
בית הסודר לפתח הבור ויקרא בקול גדול וחוק אברהם אחי חי
או סת ויען אותו אנכי חי אמר לו מי נתן לך אכילה ושחיה עד
הנה. אמר לו האכילני והשקני מי שהוא יכול על כל הוא אלקי
האלקים ואדוני האדונים עושה נפלאות לברו וגם הוא אלקי נמרוד
ואלקי חרח אלקי כל העולם הוא זן ומפרנס לכל רואה ואינו נראה
והוא בשמים מטעל ונמצא בכל מקום ומשנית בכל הפרטים. ויהי
כשמוע שר בית הסודר את דבריו ויאמן גם הוא באלקי אברהם
ויאמר אלקיך אברהם הוא האלקים ואני מעיד על זה וגם אחי
עברו ונביאו כאמת ונמרוד הוא משקר. ויהי באומרו כך ויגידו למלך
לאמר הנה שר בית הסדר מעיד על אלקי אברהם שהוא אמת
ואברהם עברו אמת וחמה המלך מאד וישלח אחריו ויאמ' לו מה
לך שר בית הסודר איך כפרת בי ואמרת שאלקי אברהם אמת וגם
אברהם עברו אמת. אמר לו שכן הוא האמת ואחתי המלך נמרוד
כופר כאמת וכראות המלך את דבריו שר בית הסודר נחצעב אל לבו
מאד וימלא חמה ויצו לפגוע בו להסיתו ויצעק שר בית הסודר
כפגוע בו ויאמר ה' הוא האלקים הוא אלקי כל העולם ואלקי נמרוד
הכופר. אמר המגיד שהסיף לא היה חותך בעוצרו ויותר שהיה
מכה בסיף' היה משכר הסיף חמה המלך ויצו המלך להביא את
אברהם ולהשליכו בחוף ככשן האש. הלך אחר מן השרים והביאו
לפניו ואמר לו המלך השליכוהו לחוף האש הגדולה ויקם להשליכו
וחצא אש מן הכבשן וחשרוף אותו ויקם שר אחר מלפני נמרוד
להשליך אותו באש וגם הוא נשרף וכל מי שהיה לוקח אותו להשליכו
כאש היה נשרף עד שסחו רבים אין חקר ואין מספר. ויבא השטן
כדמות איש וישחחו למלך ויאמר לו המלך מה לך שאל מה שחרצה
אמר לו איעצך עצה להשליך לאברהם בחוף ככשן האש הבה לי
עצים הרבה ומסמרות וחבלים ואני אעשה לך טראבוק' שמחוך
חננעו חשליכוהו לחוף ככשן האש מרחוק ולא ישרוף האש לאיש
דהוא וישמח המלך מאד על העצה הזו. ויצו לעשו' כן ויעשו
הטראבוק' ואחר אשר השלימוהו לעשות נסו אותו בפני המלך שלשה
פעמים עד שמחוך השליכו בו אכנים לחוף האש והוא הנקרא

טראכיק"ו ויקחו את אברהם וקשרו ורועותיו ידיו ורגליו בקשר חזק וישימו אותם בחור הטראכיק"ו להשליכו. וכראות אברהם אע"ה איך קשרו אותו נשא עיניו לשמים ואמר ה' אלקי אחה רואה את אשר עושה בי הרשע הזה. גם מלאכי מעלה אמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם מלא כל הארץ כבודך הלא ראית מה עשה נמרוד הכופר בעבדך ונביאך אברהם. אמר להם הקב"ה איך לא אדע ואנכי יודע כל הנסתרות אבל אראה אני לכם נקמה בנמרוד הכופר ואציל את אברהם עבדי:

אמר המגיד שהשטן בא אצל אברהם בדמות אדם ואמר לו אברהם אם תרצה להציל מאש נמרוד השחתהו אליו והאמן בו. ויהי כשמוע אברהם את דברי השטן ויאמר לו יגער ה' כך השטן פחות נבזה אדור כופר ויצא מלפניו. וחבא אמו של אברהם לנשק אותו קודם שישליכו אותו לכבשן האש וחאמר לו בני השחתהו לנמרוד וחכנס תחת אמונתו וחנצל מכבשן האש. אמר לה אברהם אמי תלכי מעלי ורחה אותה מעלי ויאמר לה אמי הש נמרוד חככה אותו המים אבל אש אלקים לעד לעולם אינו מכובה ומים לא יוכלו לכבותו וכששמעה אמו דבריו דברים מצודקים אמרה לו האלקים אשר אתה עובד הוא יצילך מאש נמרוד. ויהי אחרי כן בן ושימו אותו בחור הטראכיק"ו להשליך אותו בחור הכבשן ומלאכי דרשן בקשו רחמים מלפני הקב"ה לרדת להצילו מאש נמרוד. ויבא אליו המלאך נבריא ויאמר לו מה אברהם האצילך מזה האש ויאמר לו אברהם האלקים אשר אני כוטח בו אלקי השמים ואלקי הארץ הוא יצילני וכראות הקב"ה כונתו הטובה פנה אליו ברחמים ויאמר לאש ההיא קרה ושלוח על עבדי אברהם:

אמר המגיד שהאש נכבה בלא מים והעצים הציצו ציץ וכולם הוציאו פירות כל עץ נחן פרי ושב הכבשן כמו גינה ביתן המלך והמלאכים יושבים עם אברהם בחוכו ויפן המלך וירא את הגן ואת המלאכים יושבים עם אברהם בחור הגן ויאמר המלך לאברהם כשוף גדול אתה יודע שהאש אינה שולטת כך ולא עוד אלא שאתה מראה לעם שאתה יושב בחור גנת ביתן ויענו כל שרי נמרוד יחדיו למלך לא אדונינו אין זה כשוף כי אם יכולת אלוה גדול אלקי אברהם ואין אלוה אחר מלכדו ואנחנו מעידים על זה וגם אברהם עבדו כאמת. ויאמינו בשעה ההיא כל שרי נמרוד וכל עמו כה' אלקי אברהם ויאמרו כולם ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

מדרש ויושע:

ויושע ה'. אמרו חכמים ו"ל בשעה שדרפו המצרים את ישראל וראו אותן ישראל אחוז אימה ורעדה או נמשלו ישראל ליונה שהיחה בורח מלפני הנץ וכשבאה לקנה מצאה שם נחש כך ישראל בשעה שראו ישראל את המצרים אמרו למשה משה רבינו אנה נלך הרי המצרים לאחרינו והים לפנינו או נשאו קולם בכביה ואף משה בכה עמהם מיד נחגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר למשה מה חזק עלי כבר זכר אני התפלה שהחפלה אברהם אדוני בשעה שאמרתי לו לך ושחוט את בנך לפני מיד קבל באהבה ולסחר השכים לעשות רצוני שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ומי היו הנערים האלה אליעזר עבד אברהם וישמעאל. אמר יצחק לאביו אבא לאן אנו הולכים לכדנו א"ל בני עד כה עד מקום קרוב וכתיב ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו אמר יצחק לאביו אבא לאנה נלך יחדים אמר לו בני להקריב קרבן א"ל וכי כהן אתה להקריב קרבן א"ל הרי שם שהוא כ"ג והוא יקריב את העולה מיד נפלה אימה גדולה על יצחק מפני שלא ראה כלום ביד אביו להקריב וכתיב ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הגני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה מיד נודעו יצחק וירגו אבריו שהכיר מחשבת אביו ולא היה יכול לדבר ואע"פ נחזק ואמר לאביו אם אמת שחבר בי הקב"ה הרי נפשי נחונה לו ונחפיים יצחק במותו בעבור

לשחוט את בנו אמר הק"כ להמלאכי השרת ראיחם לאברהם אוהבי
היאך מיחד שמי בעולם אם ריחתי שומע לכם בשערה שאמרתיו
כבריאח עולמי מה אנוש כי חזקרנו וכן אדם כי תפקדנו מי היה
מיחד שמי בעולם הזה כאברהם באוהה שעה נכו מלאכי השרת כמר
נפש ומה היו אומרים נשמו מסלות שבת עובר אורח הפר ברית
היכן הוא שכן של מכניסי אורחים שכל האורחין שהיו באין מכל
מקום מכניס אברהם בחוך ביתו ומאכילן ומשקן ומלוון לדרכם היכן
השכר שנטל אברהם הפר ברית הפר אותו ברית שאמרת לו כי
ביצחק יקרא לך ורע ואח בריתי אקים את יצחק והרי המאכלת
על צוארו ובכו מלאכי השרת ונפלו רמעותיהם על הסכין עד שעמד
ולא שלט בצוארו של יצחק מיד פרחו נשמתו אמר לו הק"כ
למיכאל מפני מה אחה עומד אל תניח לשוחטו מיד קרא מיכאל
לאברהם ואמר אברהם אברהם מפני מה קרא כ' פעמים לפי
שאברהם אבינו מסר והמלאך צוח כאדם מצוח ואמר פלוני פלוני
מה אחה עושה אל תשלח ירך אל הנער ואל תעש לו מאומה אמר
לו אברהם למלאך הק"כ אמר לי לשוחטו ואחרי אומר לי לא
רשחטנו דברי הרב ודברי רהלמיד דברי מי שומעין מיד ויקרא
מלאך ה' אברהם שנית מן השמים ויאמר בי נשבעתי נאם ה' יען
אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך כי ברך
אברך והרבה ארכה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת
הים ויירש זרעך את שער אויביו מיד הניחו וחזרה נשמתו בו ועמד
על רגליו וברך ברוך אחה מיה המחים ובאוהה שעה נשא אברהם
עיניו לשמים ואמר רב"ש בשעה שיעמדו בני בצער חזכור להם זו
השעה שאני עומד לפניך:

ועתה דבר אל בני ישראל ויסעו. ויען משה לפני הק"כ
רב"ש ואני מה אעשה אמר לו טול המטה אשר נתתי לך ולך לים
בשליחותי ואמור לו אני שלוחו של יוצר כראשית גלה דרכיך לבני
שיעברו בך מיד הלך משה אל הים ואמר לו דברי הק"כ ויען הים
למשה לא אעשה כדרכיך לפי שאחיה ילוד אשה ולא זו בלבד לא
שאני גרול ממך שלשה ימים שאני נבראתי כיום השלישי ואחיה לא
נבראת עד יום הששי מיד השיב משה דברי הים להק"כ ואמר לו
הק"כ למשה עבר מסרב לרבו מה עושין לו אמר לו משה מלקין
אותו במטה אמר לו הק"כ אף אחיה הרם את מטה ונטה ירך על
הים ובקעהו מיד ויט משה ארץ ירו על הים ויבקעהו והיו יראין

ישראל לבא בים עד שקפץ נחשן בן עמינדב וירד חחלה בים ואחריו
כאו כל ישראל ביכשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. ויושע
ה' ביום ההוא אמרו חכמים ז"ל (ילקוט פ' בשלח ד"א ויושע ה'
וכו' בשם מדרש אנכיר) וכי ישראל היו מסורין ביד המצרים ביום
ההוא. שהוא אומר ויושע ה' ביום ההוא את ישראל ביד מצרים
אלא או"ל בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד עוזא שר של מצרים
לפני הק"כ ואמר לפניו רב"ש אומה זו שאחיה מוציא ממצרים
יש לי דין עמהם אם רצונך יבוא מיכאל שר שלהם וידון עמי לפניך
באוהה שעה אמר הק"כ למיכאל צא לדון עמו לפני מיד פתח עוזא
שר של מצרים לפני הק"כ ואמר רב"ש גורח על אומה זו שיהיו
משועבדים לחת אומתי ד' מאות שנה שנאמר ועבדום וענו אוחם
ד' מאות שנה ועדין לא עבדום אלא שמונים ושש שנים מיום שנולדה
מרים על שם שמררו המצריים את חייהם שנאמר ויסררו את חייהם
וגו' ועדין לא הגיע זמן יציאתם אלא אם רצונך חן לי רשות ואחזירם
למצרים לשעבודם שלש מאות וארבע עשר שנה שנשארזו וקיים את
דברך וכמו שאחיה קיים כך חיה גורח קיימת. כששמע מיכאל כך
נשחחק ולא היה לו מענה לענות לעוזא שר של מצרים כיון שראה
הק"כ שהיה רוצה עוזא להחזיר את ישראל למצרים אמר לעוזא
מפני מה אחיה רוצה להחזיר את בני לשעבודך כלום נתחייבו בני
לעבוד לאומתך לא בעבור דבר אחד שריכר אברהם בשעה שאמרת
לו אני ה' אשר הוצאתיך מאר כשרים לחת לך את הארץ הוואת
לרשחה אמר לפני רבון העולמים כמה אדע כי אירשנה ועל דבר
זה אמרתי לו גרים יהיו במצרים לא אמרתי אלא בארץ לא להם
גלוי וידוע מיום שנולד יצחק היו גרים וכבר עברו אוחם ד' מאות
שנה ואין לך רשות לשעבד את בני זוה שאמר הכתוב ויושע ה'
ביום ההוא וגו':

ויקרא ישראל את היר הגדולה. בשעה שבקש הק"כ להטביע
את מצרים עמד עוזא שר שלהם ואמר לפניו רב"ש נקראת צדיק
ישר ואין לפניך לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולמה אחיה
רוצה להטביע את בני בים כלום טבעו בני מבניך או הרנו מהם
אפילו אחד מבניך ואם בשביל שעבדו קשה ששעברו בני בהם כבר
נטלו בניך מהם שכתם כלי כסף וכלי זהב שהיה להם נטלו. באוהה
שעה כנס הק"כ כל פמליא של מעלה ואמר להם שפטו ביני וכוין
עוזא שר של מצרים באמת סחחלה הכאחי עליהם רעב והעמרתי

נמרוד ואברהם

ויחי תרח שלושים ושמונה שנה וילד את חרן ואת נחור. וכוש בן חם בן נח לקח אשה בימים ההם לעת זקנתו, ותלד בן ויקראו את שמו נמרוד, לאמר: בעת ההיא החלו בני האדם למרוד ולפשוע באלהים עוד. ויגדל הילד ואביו אהבו מאד כי בן זקונים הוא לו. ויתן כוש את כתנות העור אשר עשה האלהים לאדם ולאשתו בצאתם מן הגן. ויהי אחרי מות אדם ואשתו ויתנו את הכתנות לחנוך בן ירד, ובהלקח חנוך אל האלהים ויתנם אל מתושלח בנו, ובמות מתושלח לקח אותם נח ויביאם אתו אל התיבה ויהיו אתו עד צאתם מן התיבה. ויהי בצאתם ויגנוב חם את הכתנות ההם אל נח אביו ויקחם ויסתירם מאחיו, ובלדת חם את כוש בכורו נתן לו את הכתנות בסתר. ויהיו עם כוש ימים רבים ויסתירם גם הוא מאת בניו ואחיו. ויהי כאשר ילד כוש את נמרוד ויתן לו את הבגדים ההם באהבתו אותו. ויגדל נמרוד ויהי בן עשרים שנה וילבש את הבגדים ההם. ויתחזק נמרוד כאשר לבש את הבגדים ויתן לו האלהים כח וגבורה ויהי גבור ציד בארץ. הוא היה גבור ציד בשדה, ויהי צודה את החיות, ויבן מזבחות ויקרב עליהן את החיות לפני ה'.

ויתחזק נמרוד ויקם מאחיו וילחם מלחמות אחיו מכל אויביהם מסביב, ויתן ה' את כל אויבי אחיו בידו. ויצליחו ה' כפעם בפעם בכל מלחמותיו, וימלוך בארץ. על כן היה למשל בימים ההם כאשר יריק אש את חניכיו להלחם ויאמרו אליו: כנמרוד

ויהי בהיות נמרוד בן ארבעים שנה ובעת ההיא היתה מלחמה בין אחיו ובין בני יפת ויהיו אחיו תחת יד אויביהם. ויתחזק נמרוד בעת ההיא וילך ויקבוץ את כל בני כוש וכל משפחותיהם כארבע מאות וששים איש. וישכור גם את כל אוהביו וכל יודעיו לפנים כשמונים איש, ויתן שכרם וילך עמם למלחמה. ויהי בדרך ויחזק נמרוד את לב כל העם אשר הלכו אתו ויאמר אליהם: אל תיראו ואל תערצו כי נתון ינתנו כל אויבינו בידנו ועשייתם להם כטוב בעיניכם. וילכו כל האנשים האלה, כחמש מאות וארבעים איש, וילחמו על אויביהם וישחיתום ויכניעום תחת ידם, וישם נמרוד עליהם גציבים במקומות[יהם]. ויקח מבניהם לערבון, ויהיו כולם עבדים לנמרוד ולאחיו. ויפנו וישבו נמרוד וכל העם אשר אתו למקומותם.

ויהי כאשר שב נמרוד מהמלחמה בשמחה. כאשר נצח את כל אויביו, ויוועדו כולם יחד כל אחיו וכל יודעיו לפנים וימליכוהו עליהם וישימו את כתר מלכות בראשו. וישם שרים ושופטים ומנהיגים על עבדיו ועל כל עמו כמשפט המלכים. וישם שר צבאו את תרח בן נחור ויגדלוהו וינשאהו מעל כל השרים אשר לו. ויהי כאשר מלך בכל אות נפשו וכאשר נצח את כל אויביו מסביב, ויתיעץ עם כל יועציו לבנות לו עיר לבית מלכותו, ויעשו כן, וימצאו בקעה גדולה מנגד למזרח השמש ויבנו לו שם עיר גדולה ורחבה מאד. ויקרא נמרוד את שם העיר אשר בנה שנער, כי גער ה' את אויביו מפניו וילכדם. וישב נמרוד בשנער וימלוך לבטח וילחם עם כל אויביו ויכניעם ויצליח בכל מלחמותיו ותגדל מלכותו מאד. וכל הגוים וכל הלשונות שמעו את שמעו ויתקבצו כולם יחד אליו ויביאו לו מנחות וישתחוו לו ארצה ויודו לאדון ולמלך עליהם, וישבו כולם אתו בעיר שנער. וימלוך נמרוד בארץ על כל בני נח ויהיו כולם תחת ידו ותחת עצתו. ותהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. אך לא הלך נמרוד בדרכי ה', וירשיע מכל

700 כ"א

והוא אשר יבוא אל המלך וישתחו לו ארצה
עץ ואבן וישתחו להם. וימרוד בה' וילמד את כל עבדיו וכל
אנשי הארץ את כל דרכיו הרעים. וגם מרדון בנו הרישע מאד
מאביו, והיה כל אשר ישמע את מעשה מרדון בן נמרוד וענה
ואמר עליו: מרשעים יצא רשע. על כן היה למשל בכל הארץ
לאמר: מרשעים יצא רשע, ויהי למשל בדברי כל האדם מהיום
ההוא והלאה עד היום הזה.

ותרח בן נחור שר צבא נמרוד היה גדול מאד בימים ההם
בעיני המלך ובעיני כל עבדיו, ויאהבוהו המלך והשרים
וינשאוהו מאד. ויקח תרח אשה ושמה אמטלא בת ברנבו. ותר
אשת תרח ותלד בן בימים ההם. בן שבעים שנה היה תרח
בלדת אותו. ויקרא תרח את שם בנו הנולד לו אברם, לאמר:
בימיו הרימו המלך בימים ההם וינשאוהו מעל כל השרים אשר
אתו.

ויהי בלילה ההוא עת הולדת את אברם ויבואו כל עבדי תרח
וכל חכמי נמרוד וכל חרטומיו ויאכלו וישתו בבית תרח,
וישמחו עמו בלילה ההוא. ויהי בצאת כל החכמים והחרטומים
מבית תרח וישאו את עיניהם השמימה בלילה ההוא אל הכוכב
בים, ויראו והנה כוכב אחד גדול מאד בא ממזרח שמש וירץ
בשמים ויבלע ארבעה כוכבים מארבע רוחות השמים. ויתמהו
כל חכמי המלך וכל החרטומים מהמראה ההוא ויבינו החכמים
את הדבר ההוא וידעו אודותיו. ויאמרו איש אל רעהו: אין זה
כי אם הילד אשר יולד בלילה הזה לתרח, אשר יגדל ויפריה
וירבה מאד, ויירש את כל הארץ הוא ובניו עד עולם, והרג הוא
וזרעו מלכים גדולים ויירשו את ארצם.

וילכו ויבואו כל החכמים וכל החרטומים בלילה ההוא איש
לביתו. והיה בבקר וישכימו כולם יחד כל החכמים וכל החרטו-
מים ויועדו כולם בבית מועדם. וידברו ויאמרו איש אל רעהו:
הנה המראה אשר ראינו אמש נעלם מהמלך לא נודע אליו.
והיה אם יודע הדבר למלך באחרית הימים ואמר אלינו: למה
העלמתם את הדבר ממני, ומתנו כולנו, ועתה לכו נגידה למלך

ויעשו כן. וילכו כולם ויבואו אל המלך וישתחו לו ארצה
ויאמרו: יחי המלך, יחי המלך. אנחנו שמענו אשר נולד בן
לתרח בן נחור שר צבאך ונבוא אמש בלילה אל ביתו ונאכל
לחם ונשתה ונשמח עמו בלילה. והיה כאשר יצאו עבדיך מבית
תרח ללכת לבתינו ללון איש בביתו במלוננו, ונשא את עינינו
השמימה ונראה והנה כוכב אחד גדול מאד בא ממזרח השמש,
וירץ הכוכב ההוא במרוצה גדולה ויבלע את ארבעה כוכבים
גדולים מארבע רוחות השמים. ויתמהו עבדיך על המראה ההוא
אשר ראינו ויתבהלו מאד. ונשפוט את המראה ונדע בחכמתנו
את פתרון המראה ההוא על נכונה: כי על הילד היולד לתרח
היה הדבר ההוא אשר יגדל וירבה מאד ועצם והמית את כל
מלכי הארץ ויירש את כל ארצם הוא ובניו וזרעו עד עולם.
ועתה אדוננו המלך הנה הודענוך את אשר ראינו על הילד
הזה על נכונה. אם על המלך טוב לתת לאביו מחיר בילד ההוא
ונהרגו טרם אשר יגדל וירבה בארץ ותרבה רעתו עלינו
בארץ ואבדנו כולנו אנחנו ובנינו וזרענו ברעתו.

וישמע המלך את דבריהם וייטבו בעיניו, וישלח ויקרא אל
הרח, ויבוא תרח לפני המלך. ויאמר המלך אל תרח: הגד הוגד
לי אשר נולד לך בן אמש וכזאת וכזאת נראה בשמים במולדו.
ועתה חנה לי את הילד ההוא ונהרגו טרם תצמח עלינו רעתו,
ואתן לך מחירו מלוא ביתך כסף וזהב. ויען תרח את המלך
ויאמר אליו: שמעתי אדוני המלך את דברך, כל אשר יחפץ
אדוני המלך יעשה עבדו. אולם אדוני המלך אגיד אליך את
אשר קרה לי אמש, עד אשר אראה את עצת המלך אל עבדו,
ואחר אשיב את המלך על דברו. ויאמר המלך: דבר. ויאמר
תרח אל המלך כי אעיון בן מורד בא אלי אמש אל ביתי בלילה
לאמר: חנה לי את הסוס הגדול והטוב אשר נתן לך המלך
ואתן לך את מחירו כסף וזהב ומלוא ביתך תבן ומספוא.
ואומר אליו: עד אשר אראה את אדוני המלך על דברך. והיה
הדבר אשר ידבר אלי המלך אותו אעשה. ועתה אדוני המלך

את עבדו אותה אעשה. ויען המלך את ויתן ויאמר אליו
הכסיל ובער אתה או חסר תבונה כי תעשה את הדבר הזה,
כי תתן את סוסך הטוב בכסף או בזהב ואף אם בתבן ומספוא?
החסר כסף וזהב אתה עד אשר אין לך תבן ומספוא למאכל
סוסך, כי תעשה את הדבר הזה? ומה לך בכסף או בזהב
ואף בתבן ומספוא כי תתן את סוסך הטוב אשר נתתי לך אשר
אין סוס כמוהו בכל הארץ?

ויכל המלך לדבר, ויען תרח את המלך לאמר: כדבר הזה
דבר אדוני המלך אל עבדו. בי אדוני המלך, מה הדבר הזה
אשר דברת אלי לאמר, תנה בנך ונמיתוהו ואתן לך את מחירו
כסף וזהב, מה אעשה בכסף או בזהב אחרי מות בני, כי מי
יירשני אחרי? והיה במותי ושב הכסף והזהב ההוא אל אדוני
המלך אשר נתנו. והיה כשמוע המלך את דברי תרח ואת המישל
אשר הביא על המלך ויחר למלך מאד, ויקצוף על הדבר הזה
וחמתו בערה בו. וירא תרח כי חרה אף המלך עליו, ויען
ויאמר אל המלך: הנה כל אשר לי ביד המלך, אשר יחפוצ
אדוני המלך לעשות לעבדו יעשה, ואף בני הנה הוא ביד המלך
בלא מחיר, הוא ושני אחיו הגדולים ממנו, ויאמר המלך אל
תרח: לא, כי קנה אקנה את בנך הקטן במחיר. ויען תרח את
המלך לאמר: בי אדוני המלך, ידבר נא עבדך דבר לפניך,
וישמע המלך את דבר עבדו. ויאמר המלך: דבר כי שומע אני.
ויאמר תרח: יתן לי אדוני המלך זמן שלוש ימים עד דברי
אל נפשי ואל ביתי את דברי אדוני המלך ואפצר בם על הדבר
הזה. וישמע המלך אל תרח ויעש כן, ויתן לו זמן שלוש ימים.
ויצא תרח מאת פני המלך וילך ויבוא אל ביתו, וידבר אליהם
את כל דברי המלך, ויראו האנשים מאד. והיה ביום השלישי
וישלח המלך אל תרח לאמר: שלח לי את בנך במחיר כאשר
דברתי לך. והיה אם לא תעשה את הדבר הזה ושלחתי והמיתו
גם את כל אשר בביתך ולא ישאירו לך עד משתין בקיר.
וימהר תרח, כי היה דבר המלך נחוץ אליו, ויקח ילד אחד

את תרח בדבר הזה לבלתי המית נמרוד את אברם. והמלך
לקח את הילד מיד תרח וינפץ את מוחו ארצה בידו וימת אותו
כי חשב כי אברם הוא. ויסתר הדבר מהיום והלאה וישכח
מלב המלך כי מאת ה' היה זה לבלתי מות אברם.

ותרח לקח את אברם בנו בסתר ואת אמו ואת מיניקתו
ויחביאם במערה ההיא. ויגדל ויהי אברם במערה עשר שנים.
והמלך וכל שריו ועבדיו וכל החרטומים והחכמים אשר למלך
חשבו כי המית המלך את אברם. והרן בן תרח אחי אברם
הגדול ממנו לקח אשה בימים ההם, בן שלשים ותשע שנים היה
הרן בקחתה. ותהר אשת הרן ותלד לו בן ויקרא את שמו לוט.
ותהר עוד ותלד בת ותקרא את שמה מלכה. ותהר עוד ותלד
בת ותקרא את שמה שרי. בן ארבעים ושנים שנה היה הרן
בלדתו את שרי, היא שנת עשר לחיי אברם.

בימים ההם יצאו אברם ואמו ומיניקתו מהמערה כאשר שכחו
המלך ועבדיו את אודות אברם. והיה בצאת אברם מהמערה
וילך לו אל נח ושם בנו וישב עמם בביתם ללמוד את מוסר
ה' ואת דרכיו, ואיש לא ידע את אברם. וישרת אברם את נח
ואת שם בנו ימים רבים. והיה אברם בבית נח שלשים ותשע
שנים. וידע אברם את ה' מבן שלש שנים, וילך בדרכי ה' עד
יום מותו כאשר הורהו נח ושם בנו. וכל בני הארץ פשעו בה'
מאד בימים ההם וימרדו בו ויעבדו אלהים אחרים וישכחו את
ה' אשר בראם בארץ. ויעשו להם כל בני הארץ איש אלוהו
בימים ההם, אלהי עץ ואבן אשר לא ישמעו ולא ידברו ולא
יצילו, ויעבדום בני האדם והיו להם לאלהים.

והמלך וכל עבדיו ותרח וכל ביתו היו ראשונה בימים ההם
לכל העובדים עץ ואבן. והיו לתרח שנים עשר אלהים גדולים,
אלהי עץ ואבן, לשנים עשר חדשים, ויעבוד כל אחד חדשו.
והיה מדי חדש בחדשו יקריב תרח מנחה ונסכים לאלהיו וישתחוה
להם ויעבוד אותם. ככה יעשה תרח כל הימים. וגם כל הדור

כי עבדו כולם איש את אלהיו, וזלתי נח וביטו וכל אשר היה
 תחת עצתם ידעו את ה' בימים ההם.
 ואברם בן חרח הולך וגדל בימים ההם בבית נח ואיש לא
 ידע וה' עמו. ויתן ה' לאברם לב שומע ותבונה וידע את כל
 אשר יעשו כל הדור והוא הוא הכל. וגם את כל אלהיהם אשר
 יעבדו להם הכל הם ואין בם מועיל. וירא אברם את השמש
 בארץ ויאמר אברם אל לבו: אך עתה השמש הזאת אשר זרחה
 על כל הארץ הוא האלהים ולו אעבוד. ויעבוד אברם את השמש
 ביום ויתפלל אליו ביום ההוא. ויהי בערב ותבוא השמש כמשפט,
 ויאמר אברהם (ו) בלבו: אך עתה אין זה אלוה. וידבר אברם
 עור בלבו: ומי הוא אשר עשה את השמים ואת הארץ ומי
 אשר ברא כל האדם הזה על הארץ, איפה הוא. ויחישך עליו
 הלילה וישא עיניו ימה וצפונה ונגבה ומזרחה, וירא והנה כל
 השמש שקטה מעל הארץ ויחשך היום, וירא אברם את הירח
 ואת הכוכבים לפניו ויאמר: אך עתה הגה זה אלוה אשר ברא
 כל הארץ וכל האדם והנה עבדיו אלה הם לפניו. ויעבוד אברם
 את הירח ויתפלל אליו כל הלילה ההוא. ויהי בבקר ויאר היום
 ותורח השמש על הארץ כמשפט. וירא אברם את כל הדברים
 האלה אשר עשה האלהים בארץ. ויאמר אברם בלבו: אך עתה
 אין אלה אלוהות אשר עשו את הארץ וכל האדם כי אם עבדי
 אלהים המה. וישב אברם בבית נח וידע אברם שם את ה' ואת
 דרכיו, ויהי אברם עובד את ה' כל ימי חייו. וכל הדור ההוא
 שכחו את ה' ויעבדו אלהים אחרים עץ ואבן וימרדו בה' כל
 הימים.

והמלך נמרוד מלך לבסת, ותחי כל הארץ תחת ידיו. והיו
 כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. ויתיעצו כל שרי נמרוד
 וכל גדוליו בעת ההיא, פוט ומצרים וכוש וכנען למשפחותיהם,
 ויאמרו איש אל רעהו: הבה נבנה לנו עיר ובחוכה מגדל מבצר
 וחוץ וראשו בשמים ונעשה לנו שם למען היותנו מושלים על

[68]

כולם לפני המלך ויגידו את הדברים האלה אל המלך ויודה
 להם המלך על הדבר ויעשו כן. ויתקבצו כל המשפחות, כשש
 מאות אלף איש, וילכו לבקש ארץ רחבה מאד לבנות את העיר
 ואת המגדל, ויבקשו בכל הארץ ולא מצאו כבקעה אחת מקדם
 בארץ שנער מהלך שנתים ימים. ויסעו כולם אליה וישבו שם.
 ויחלו לבנות הלבנה ולשרוף לשריפה לבנות את העיר ואת
 המגדל אשר זממו. ויהי להם בנין המגדל לפשע וחטאת. ויחלו
 לבנותו. ויהי הם בונים וימרדו בה' אלהי השמים ויחשבו
 בלבבם להלחם בו לעלות השמימה. ויחלקו כל האנשים האלה
 וכל המשפחות לשלשה חלקים, ותאמר האחת: נעלה השמימה
 ונלחם בו, והשנית אמרה: נעלה השמים ונעמיד שם את
 אלהינו ונעבדם שם; והשלישית אמרה: נעלה השמים ונכה
 אותו בקשתות ורמחים.

וידע אלהים את כל מעשיהם ואת כל מחשבתם הרעה, וירא
 את העיר ואת המגדל אשר הם בונים. ויהי בהיותם בונים ויבנו
 להם עיר גדולה ומגדל בתוכה גבה וחוץ מאד מאד, כי מרוב
 הגבהות לא יגיע החומר והלבנים אצל הבונה בעלותם אליו
 עד מלאת לעולים שנה תמימה. ואחרי כן יגיעו אל הבונים
 ויתנו להם החומר והלבנים, ככה יעשו להם בכל יום. ויהיו
 אלה עולים ואלה יורדים כל היום. ויהי כאשר תפול לבנה מידי
 ותשבר ויבנו כולם עליה, וכאשר יסול אדם וימת אין מביט
 אליו מהם. וידע ה' את מחשבותם. ויהי עת בונים וירקו החצים
 אל השמים, ויפולו כל החצים עליהם מלאים דם. ויהי בראותם,
 ויאמרו איש אל רעהו: אך הגה הריגנו את כל אשר בשמים.
 כי מאת ה' היה זה למען התעם ולמען הכחידם מעל פני
 האדמה. ויבנו את המגדל ואת העיר ויעשו כדבר הזה יום יום
 עד מלאת להם ימים רבים ושנים.

ויאמר האלהים אל שבעים המלאכים העומדים ראשונה לפניו
 הקרובים אליו לאמר: הבה גרדה ונבלה שם שפתם אשר לא

[69]

בשפה אחת. ויהי כאשר יאמר איש אל רעהו: תנה לי אבן לבנות, ויתן לו חומר, וכאשר יאמר: תנה חומר, ויתן לו אבן. ויהי כאשר יקח הבונה מיד רעהו את החומר או את האבן אשר לא אמר וישליכם הבונה מידו ויפילם על רעהו וימת. ויעשו כדבר הזה ימים רבים, וימותו מהם הרבה בדבר הזה. וה' הכה את שלשת החלקים אשר היו שם וייסרם כמפעלותם וכמחשבוֹתיהם, אשר אמרו נעלה השמים ונעבוד את אלהינו היו לקופים ושנהבים; ואשר אמרו: נכה השמים בחצים, המיתם ה' איש ביד רעהו: והשלישית אשר אמרה: נעלה השמים ונלחם בו, הפיצם ה' בכל הארץ. והנשארים בהם, כאשר ידעו והבינו את הרעה אשר באה עליהם ויעזבו את הבנין ויפוצו גם הם על פני כל הארץ, ויחדלו לבנות את העיר ואת המגדל. על כן קרא למקום ההוא בבל, כי שם בלל ה' שפת כל הארץ, הנה מקדם לארץ שנער. והמגדל ההוא אשר בנו בני האדם פתחה הארץ את פיה וחבלע את שליטתו; ותרד גם איש מן השמים ותשרוף את השלישית האחרת; והשלישית ממנו נשאר עד היום הזה, ויהי ממנו אשר תלוי ברוח השמים ויהי מהלך צלו שלשה ימים.

וימותו רבים מבני האדם במגדל ההוא בשנה ההיא, עם אשר אין להם מספר. ופלג בן עבר מת בימים ההם, בשנת ארבעים ושמנה לחיי אברם בן נחור. ויהיו כל ימי פלג חשע ושלשים שנה ומאתים שנה וימת. ויהי כאשר הפיץ ה' את בני האדם בעון המגדל ויפוצו לחלקים רבים. ויתפרדו כל בני האדם לארבע רוחות כל הארץ, ויהיו כל המשפחות משפחה ומשפחה ללשונה ולארצה ועריה. ויבנו בני האדם ערים רבים למשפחותיהם בכל המקומות אשר הלכו שמה ובכל הארץ אשר הפיצם ה'. ויהי מהם אשר בנו עריהם במקומות אשר נוטשו שמה, ויקראו לערים ההם על שמותם או על שמות בניהם או על שם אודותיהם.

לחלקים וללשונות רבים. ואלה שמות כל משפחותיהם לכל עריהם אשר בנו להם בימים ההם אחר המגדל. ואלה בני יפת למשפחותיהם: גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך וחירס, אלה בני יפת לתולדותם. ויהי בני גומר לעריהם: פרקנוס היושבים בארץ פרנצה על נהר פרנצה על נהר סינה. ובני דיפת הם בטונים היושבים בארץ ברטניה על נהר לירה השופך את מימיו בים הגדול גיחון הוא אוקיאנוס. ובני תוגרמה הם עַשְרֵי משפחות ואלה שמותם: כוזר ופרצינך ובולגר ואליקנוס ורגביב וטורקי ובזו וזביך ואונגל וטילמץ. ויהי מהם בזר ואליקנוס ורגביב וטורקי ובזו וזביך וטילמץ — כל אלה נפוצו ויחנו צפונה, ויבנו להם ערים, ויקראו את שמות הערים על שמותם והם החונים על נהרי היתלהו ואיטלך עד היום. אך אנגרי ובולגר ופרצינך הם חונים על הנהר הגדול נהר דובני ושמות עריהם גם הם על שמותם. ובני יון הם היונים היושבים בארץ מקדניא ומדי הם ארזולוס היושבים בארץ כורסן. ובני תובל הם היושבים על ארץ תושקנה על נהר פשיאה. ובני משך הם שבשני תירס הם רושש כושני ואנגליס. כל אלה הלכו ויבנו להם ערים, הם הערים היושבים על ים יבוס, על נהר בירא השופך על נהר טרגאן. ובני אלישה הם אלמגיא, וילכו גם הם ויבנו להם ערים, הם הערים היושבים בִּין הרי יוב ושיבחתמו. ויהיו מהם אנשי לומברדי היושבים מעבר לנהרי יוב ושיבחתמו ויכבשו את ארץ איטלייא וישבו בה עד היום ובני כתים הם הרומיים החונים בבקעת כנפיא על ים תיבראיו. ובני דודנים הם היושבים בים תוך ערי ים גיחון בארץ בארדנה. אלה הם משפחות בני יפת לעריהם וללשונותם אחר המגדל אשר נפוצו שם.

ובני חם בן נח הלכו גם הם ויבנו להם ערים במקומות אשר נפוצו שם. ויקראו גם לשמות עריהם על שמותם ועל אודותם. ואלה שמות כל עריהם לכל משפחותיהם אשר בנו להם בימים ההם אחר המגדל. ויהיו בני חם כוש ומצרים ופוט וכנען

מצאו, ויקראו את עריהם על שמות אבותם, כש יבואו אל ארץ ישראל. ויהיו בני מצרים הם לודים וענמים ולבים ונפחוחים ופחרוסים וכלוחים וכפתורים — משפחות שבעה. כל אלה הם חונים על יאור שיחור, הוא נחל מצרים, ויבנו להם ערים ויקראו לעריהם על שמותם. ויתחתנו בני פחרוס ובני כלוח זה את זה ויצאו מהם את הפלשתים ואת הגררים ואת העותים ואת הגתים ואת הערקונים, כל משפחות חמשה. גם אלה בנו להם ערים ויקראו את עריהם בשמות אבותם עד היום הזה. ובני כנען גם הם בנו להם ערים ויקראו לעריהם בשמותם, אחת

עשרה ערים וחצריהם אין מספר.

וילכו ארבעה אנשים ממשפחת חם ויבואו כולם ארץ הכנע. ואלה שמות האנשים: סדום ועמורה אדמה וצבויים. ויבנו האנשים האלה להם ארבעה ערים בארץ הכנע ויקראו את שמות עריהם על שמותם. וישבו בערים האלה הם ובניהם וכל אשר להם, ויפרו וירבו מאד וישבו לבטח. וילך שעיר בן חור בן חוי בן כנען וימצא בקעה נגד הר פארן ויבן שם עיר וישב שם הוא ושבעה בניו וביתו. ויקרא לעיר אשר בנה שעיר, על שמו היא ארץ שעיר עד היום הזה. אלה הם משפחות בני חם ללשונותם ולעריהם אשר נפוצו שם לארצותם אחר המגדל. ובני שם בן נח אבי כל בני עבר הלכו מהם גם הם ויבנו עריהם במקומות אשר נפוצו שם, ויקראו לעריהם בשמותם. ויהיו בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם. ויבנו להם ערים ויקראו את שמות כל עריהם על שמותם. ויצא אשור בן שם, הוא ובניו ובני ביתו בעת ההיא, עם רב מאד, וילכו ויחרקו אל ארץ אשר מצאו. וימצאו בקעה רחבה מאד בארץ אשר הלכו שם, ויבנו שם ערים ארבעה, ויקראו להם שמות על שמותם ועל שמות אודותיהם. ואלה שמות כל הערים אשר בנו להם בני אשור: את נינוה ואת רסן ואת כלח ואת רחובות עיר, וישבו שם בני אשור עד היום הזה. ובני ארם הלכו גם הם ויבנו להם עיר ויקראו את שם העיר עוצ כשם אחיהם הבכור,

[72]

לגור בארץ. וימצא הוא וביתו. ויבואו עד עיר הכנע מול סדום וישבו שם. ויקם האיש ויבן עיר קטנה שם, ויקרא שמה בלע על שמו. היא ארץ צוער עד היום הזה. אלה הם כל משפחות בני שם ללשונותם ולכל עריהם אשר נפוצו שם בארץ אחר המגדל. וכל מדינה ומדינה, עיר ועיר, משפחה ומשפחה מכל משפחות בני נח בנו להם ערים רבים אחרי כן. וימליכו עליהם מלכים בכל עריהם להתנהג על סיהם. ככה יעשו כל משפחות בני נח עד עולם.

ונמרוד בן כוש עודנו בארץ שנער, וימלך עליה, וישב שם ויבנה שם ערים בארץ שנער. ואלה שמות הערים אשר בנה, ארבע ערים, ויקרא להן שמות על אודות אשר קרה להן בבנין המגדל. ויקרא את שם האחת בבל, לאמר כי שם בבל ה' שפת כל הארץ; ואת שם השנית קרא ארך, לאמר כי משם הפיצים ה'; והשלישית אכד, לאמר מלחמה גדולה היתה במקום ההוא; והרביעית כלנה, לאמר כי שם חמו וכלו כל שריו וגבוריו ויפוצו מהם מעליו וימרדו בו. ויהי כאשר בנה נמרוד את הערים ההם בארץ שנער ויושב בהם את יתר עמו ושריו וגבוריו אשר נשארו עמו במלכותו. ונמרוד ישב בבבל ויחדש שם את מלכותו עם יתר עבדיו וימלך לבטח.

ויקראו כל עבדי נמרוד ושריו את שמו אמרפל, לאמר כי נפלו כל שריו וכל אנשיו בבנין המגדל ועל אודותיו. ובכל זאת לא שב נמרוד אל ה' ויוסיף עוד להרשיע וללמד רשעה לכל בני האדם. וגם מרדון בנו הרשיע מאביו ויוסף לעשות ולהוסיף על כל חועבות אביו, ויחטיא את בני האדם, על כן יאמרו: מרשעים יצא רשע.

בעת ההיא נהיתה מלחמה בין משפחות בני חם אשר ישבו בארצותם אשר בנו להם. ויצא כדלעומר מלך עילם מתוך משפחות בני חם וילחם את משפחות בני חם ויכניעם תחת ידו. וילך אל חמשת ערי הכנע וילחם בהם ויכניעם, ויהיו תחת ידו.

[73]

נחור בן שרוג בשנה ההיא. היא שנת תשע וארבעים שנה
לאברים בן תרח. ויהיו כל ימי נחור שמונה וארבעים שנה וימת.
ויהי בשנת החמישים שנה לחיי אברם בן תרח ויצא אברם
מבית נח וילך בית אביו. ואברם ידע את ה' וילך בדרכיו
במוסר ה' וה' אלהיו עמו. ותרח אביו עודנו י"ר צבא למלך
נמרוד בימים ההם, ועודנו ילך (צ"ל: הולך) אחרי דרכי נמרוד
לעבוד אלהים אחרים, עץ ואבן. ויבוא אברם בית אביו וירא
את אלהי אביו, שנים עשר אלוהות, עומדים כולם בבית אביו
בהיכליהם. ויחר אף אברם בראותו את הצלמים האלה בבית
אביו. ויאמר אברם: חי ה' אם יעמדו הצלמים האלה במעמד
בבית אבי. כה יעשה לי אלהים אשר בראני וכה יוסיף אם
לא לשלושת ימים אשר את כולם. ויצא אברם מאחם וחמתו
בערה בו. וימחר אברם ויצא מן החדר אל חצר אביו החיצונה
וימצא אביו יושב בחצר וכל עבדיו אהו. ויבוא אברם וישב
לפני אביו. וישאל אברם את אביו לאמר: הודיעני אבי, איך
האלהים אשר ברא את השמים ואת כל הארץ ואשר ברא את כל
בני האדם על הארץ, ואשר בראך ואשר בראני גם אני בארץ?
ויען תרח את אברם בנו ויאמר אליו: הנה אשר ברא כל אלה
אחנו בבית. ויאמר אברם אל אביו: הראם נא לי, אדוני.
ויבוא תרח את אברם בנו אל החצר הפנימית אל החדר. וירא
אברם והנה כל החדר מלא אלוהות עץ ואבן שנים עשר צלמים
גדולים ואחרים קטנים עמהם, אין מספר. ויאמר תרח אל בנו:
הנה אלה הם אשר עשו את כל אשר ראית בכל הארץ, והם
אשר בראו אותי ואותך וכל האדם בארץ. וישתחוה תרח לכל
אלהיו ויצא משם, ואברם בנו יצא אתו משם.

ויהי בצאת אברם משם וילך וישב לפני אמו. ויאמר לאמו:
הנה אבי הראני את אשר עשו את השמים ואת הארץ ואת בני
האדם. ועתה מהר וקח נא לי גדי עזים מן הצאן ועשית אותם
מטעמים. והבאתי את המטעמים ההם לאלהי אבי למנחה
לאכול, אולי ארצה לפניהם. ותעש אמו כן, ותקח גדי עזים.

[74]

המטעמים מיד אמו ויביאם לפני אלהי אביו. ויגש אמו לאמו.
ותרח אביו לא ידע. ויהי הוא יושב אתם כיום ההוא וירא אותם
אברם והנה אין קול להם ואין קשב ואין תנועה, ואין אחד
מהם שולח יד לאכול. ויהתל בהם אברם ויאמר: אך עתה כי
המטעמים אשר עשיתי לא הטיבו בעיניכם או מעט הם להם.
על כן לא אכלו, ועתה אעשה להם מחר מטעמים אחרים טובים
ורבים מזה עד אשר אראה מה אחריתם. ויהי ממחרת ויצו אברם
אל אמו אל המטעמים, ותקם אמו ותקח שלש גדיים טובים
מן הצאן, ותעש אותם מטעמים טובים כאשר אהב בנה. ותחן
את המטעמים ביד אברם בנה, ותרח אביו לא ידע. ויקח אברם
את המטעמים מיד אמו ויביאם החדרה לפני אלהי אביו. ויגש
אלהים לאכול, ויתן לפני כולם, וישב אברם לפניהם כל היום
ההוא, אולי יאכלו. וירא אברם אותם והנה אין קול להם ואין
קשב ואין שולח יד מהם אל המטעמים לאכול.

ורוח אלהים לבשה את אברם אחרי כן כיום ההוא בערב
בחור הבית ההוא. ויקרא ויאמר: אוי והוי על אבי ועל כל
הדור הרע הזה אשר נטו להם יחד אחרי ההבל. ויעבדו להם
אלילים כאלה, עץ ואבן, אשר לא יאכלו ולא ירחיקו ולא
ישמעו ולא ידברו. פה להם ולא ידברו, עינים להם ולא יראו
בהם, אזנים להם ולא ישמעו, ידיהם ולא ימישון לאכול רגליהם
ולא יהלכו. כמוהם יהיו כל עושיהם וכל אשר בוטח בהם, וכל
אשר יעבדם וישתחוה להם. ויהי כראות אברם את כל הדברים
האלה ואת כל המעשים הרעים ויחר אפו מאד על אביו. וימחר
וילך ויקח את הקרדומות בידו, ויבוא החדרה אל אלהי אביו,
וישבר את כל אלוהות אביו. ויהי אחרי כן ככלותו לשבר את
הצלמים ויתן את הקרדומות ביד האלוה הגדול אשר היה שם
לפניהם ויצא.

[75]

חרח החרדה וימצא את כל האלילים נופלים מולם וישבו, והקרדומות ביד הגדול בהם, כי לא נשבר. והמטעמים אשר עשה אברם בנו עודנו לפניהם. וירא תרח את המעשה הזה ויחר אפו מאד, וימהר ויצא מן החדר אל אברם. וימצא את אברם בנו עודנו יושב בבית, ויאמר אליו: מה המעשה הזה אשר עשית אל כל אלהי? ויען אברם את תרח אביו ויאמר: לא אדוני, כי מטעמים הבאתי לפניהם, ויהי כאשר הגשתי את המטעמים לפניהם לאכול וישלחו כולם ידם לאכול טרם ישלח ידו הגדול מהם לאכול. וירא הגדול את מעשיהם אשר עשו לפניו ויחר אפו מאד עליהם. וילך ויקח את הקרדומות אשר בבית ויבוא אליהם וישבר את כולם, והנה הקרדומות עודנו בידו כאשר ראית. ויחר אף תרח על אברם בנו בדברו הדבר הזה ויאמר תרח אל אברם בנו בחמתו: מה הדבר הזה אשר דברת, שקר אתה דובר אלי. היש באלהים האלה רוח ונפש וכוח לעשות את כל אשר דברת אלי? והלא עץ ואבן המה ואני עשיתי אותם, ואיך תדבר אלי כובים לאמר האלוה הגדול אשר אתם הכה אותם, ותתן את הקרדומות בידו לאמר הוא הכה אותם כולם. ויען אברם את אביו ויאמר אליו: ואיך תעבוד את האלילים האלה אשר אין בהם כוח לעשות דבר? ההצל יצילוך האלילים האלה אשר אתה בוטח בהן אם שמוע ישמעו את תפלתך בעת קריאתך אליהם? המלט ימלטוך מיד כל שונאיך אם לחוס ילחמו לך את מלחמותיך באויביך, כי תעבוד עץ ואבן אשר לא ידברו ולא ישמעו. ועתה לא טוב לכם לעשות את הדברים האלה, אתה וכל בני האדם הרעים הגלויים אליך. הכסילים אתם או אוילים אתם אשר אין בכם תבונה לעבוד את העץ ואת האבן ולעשות כדבר הזה? ותשכחו את ה' האלהים אשר עשה את השמים ואת הארץ ואשר ברא אתכם בארץ, ותביאו רעה גדולה על נפשותיכם בדבר הזה לעבוד עץ ואבן. הלא בדבר הזה חטאו אבותינו מימי קדם, ויביא ה' אלהי כל הארץ עליהם את מ' המבול וישחית את כל הארץ. ואיך אתם

אלהי כל הארץ עליכם. ועתה אבי, חדל לך מזה ולא תביא רעה על נפשך ועל נפש ביתך מזה.

וימהר אברם וידלג לפני אביו ויקח את הקרדומות מיד אלוה אביו הגדול וישברו בה אברם וירץ לו. וירא תרח את כל אשר עשה לו אברם בנו וימהר ויצא מביתו וילך אל המלך. ויבוא לפני נמרוד ויעמוד לפניו וישתחו למלך. ויאמר לו המלך: מה לך? ויאמר: בי אדוני, ילד יולד לי היום חמשים שנה וכזאת וכזאת וכוה עשה לי מאלהי, וכוה וכוה דבר. ועתה אדוני המלך שלח נא ובא לפניך ושפטו במשפטיך למען נוצל מרעתו. וישלח המלך שלשה אנשים מעבדיו וילכו ויביאו את אברם לפני המלך. ונמרוד וכל שריו ועבדיו יושבים לפניו ביום ההוא. ותרח ישב לפניהם.

ויאמר המלך אל אברם: מה המעשה הזה אשר עשית לאביך ואל כל אלהיו? ויען אברם את המלך כדברים אשר דבר אל אביו ויאמר: האלוה הגדול אשר היה אתם בבית עשה להם את אשר שמעת. ויאמר המלך אל אברם: היש בהם כח לדבר ולאכול ולעשות ככל אשר דברת? ויען אברם את המלך לאמר: ואם אין בהם כח, למה תעבדם ולמה תחעה את כל בני האדם בהבליך, התחשוב לך כי הצל יצילוך או יעשו דבר מקטון ועד גדול כי תעבדם, ולמה לא תעבדו אלהי כל הארץ אשר ברא אתכם ואשר נפשותיכם בידו להמית ולהחיות, הוי מלך אויל כסיל ובער, אוי לך עד עולם. אמרתי כי אתה תורה דרך הישר אל כל עבדיך, ואולם אתה לא כן עשית ותמלא כל הארץ בעונותיך ובעונות כל אנשיך אשר הלכו בדרכיך, הלא ידעת אם לא שמעת כי כמעשה הרע הזה אשר אתם עושים בו חטאו אבותינו מימי קדם ויביא אלהי כל העולם עליהם את מי המבול, וישחית את כולם, וגם כל הארץ שיחת בעבורם? ותקם אתה ואנשיך אלה היום הרבות אנשים חטאים ותעשו כמעשה הזאת לספות על חרון אף ה' אלהי עולם להביא רעה עליכם ועל כל

עושים ועבדו את אלהי עמם. ויראו אותו חרטומי המלך וכל החכמים. ויצעקו אל המלך ויאמרו: אדוני המלך, הלא זה האיש ידענו כי הוא הילד אשר בלע הכוכב הגדול ארבעה כוכבים במולדתו אשר דברנו אל המלך זה חמשים שנה היום. ועתה הנה אביו גם הוא מרה את פיד ויהתל בד בהביאו אליך ילד אחר ותהרגהו. ויהי כשמוע המלך את דבריהם ויחר אפו מאד, ויצו ויבוא תרח לפני המלך. ויאמר המלך: השמעת את אשר דברו החכמים, ועתה הגד נא לי נכונה איך עשית, והיה אם אמת תדבר ונמלטת אתה. וירא תרח את המלך כי חרה אפו מאד ויאמר תרח אל המלך: אמת שמעת אדוני המלך, ואשר דברו חכמיו נכונה הוא. ויאמר המלך: ואיך תעשה הדבר הזה ותמרה את פי וחתן לי את הילד אשר לא ילדת ותקח מחירו? ויען תרח את המלך ויאמר: כי נכמרו רחמי על בני בעת ההיא ואקח את בן שפחתי ואביאהו אל המלך. ויאמר המלך: ומי אשר יעץ עליך הדבר הזה, הגד נא לי אל תכחד ממני דבר ולא תמות. וירא תרח מאד מלפני המלך ויאמר אל המלך: הרן בני הגדול הוא אשר יעצני הדבר הזה. והרן היה בימים ההם אשר יולד אברם בן שלשים ושנים שנה. והרן לא יעץ את אביו מאומה, כי תרח דבר את הדבר אל המלך בעבור הציל את נפשו מן המלך כי ירא מאד.

ויהי בבוא אברם ויראו אותו חרטומי המלך וכל החכמים. ויצעקו אל המלך ויאמרו: אדוני המלך, הלא זה האיש ידענו כי הוא הילד אשר בלע הכוכב הגדול ארבעה כוכבים במולדתו אשר דברנו אל המלך זה חמשים שנה היום. ועתה הנה אביו גם הוא מרה את פיד ויהתל בד בהביאו אליך ילד אחר ותהרגהו. ויהי כשמוע המלך את דבריהם ויחר אפו מאד, ויצו ויבוא תרח לפני המלך. ויאמר המלך: השמעת את אשר דברו החכמים, ועתה הגד נא לי נכונה איך עשית, והיה אם אמת תדבר ונמלטת אתה. וירא תרח את המלך כי חרה אפו מאד ויאמר תרח אל המלך: אמת שמעת אדוני המלך, ואשר דברו חכמיו נכונה הוא. ויאמר המלך: ואיך תעשה הדבר הזה ותמרה את פי וחתן לי את הילד אשר לא ילדת ותקח מחירו? ויען תרח את המלך ויאמר: כי נכמרו רחמי על בני בעת ההיא ואקח את בן שפחתי ואביאהו אל המלך. ויאמר המלך: ומי אשר יעץ עליך הדבר הזה, הגד נא לי אל תכחד ממני דבר ולא תמות. וירא תרח מאד מלפני המלך ויאמר אל המלך: הרן בני הגדול הוא אשר יעצני הדבר הזה. והרן היה בימים ההם אשר יולד אברם בן שלשים ושנים שנה. והרן לא יעץ את אביו מאומה, כי תרח דבר את הדבר אל המלך בעבור הציל את נפשו מן המלך כי ירא מאד.

ויעש המלך כן, ויצו את עבדיו ויתנו אש בכבשן המלך אשר בכשדים שלשה ימים ושלושה לילות. ויצו המלך להוציא את אברם מבית הכלא ולהביאו לשרפו באש. וכל עבדי המלך וכל השרים והגבורים אשר למלך וכל הפחות והשופטים כתשע מאות אלף איש, וכל יושבי הארץ נצבים שם נגד הכבשן לראות את אברם. וכל הנשים וכל הטף נאספו כולם אל הגגות ואל

ויעש המלך כן, ויצו את עבדיו ויתנו אש בכבשן המלך אשר בכשדים שלשה ימים ושלושה לילות. ויצו המלך להוציא את אברם מבית הכלא ולהביאו לשרפו באש. וכל עבדי המלך וכל השרים והגבורים אשר למלך וכל הפחות והשופטים כתשע מאות אלף איש, וכל יושבי הארץ נצבים שם נגד הכבשן לראות את אברם. וכל הנשים וכל הטף נאספו כולם אל הגגות ואל

עומדים שם ביום ההוא עליהם.

ויקחו עבדי המלך את אברם ואת הרן אחיו ויפשיטום מכתנותיהם ומכל בגדיהם, רק מכנסיהם היו עליהם. ויאסרו את ידיהם ואת רגליהם בחבלי בוץ וישאום עבדי המלך וישליכו אותם יחד אל הכבשן. ויקנא ה' אל אברם ויחמול עליו, וירד ה' ויצל את אברם מן האש ולא נשרף. אך כל החבלים אשר אסרוהו בהם נשרפו כולם, ויותר אברם ויתהלך בתוך האש. והרן, בהשליכם אותו, מת באש וישרף, כי לא היה לבבו שלם את ה'. והאנשים אשר השליכו אותם אל האש עלה להב האש אליהם ונשרפו כולם בשביב האש וימותו מהם כשנים עשר איש. ויהי אברם מתהלך בתוך האש שלשה ימים ושלשה לילות. ויראו אותו כל עבדי המלך מתהלך בתוך האש. ובאו כל עבדי המלך ויגידו למלך לאמר: הנה ראינו את אברם הולך ובא בתוך האש, וגם המכנסים אשר עליו לא נשרפו באש, אך חבל מאסרו נשרף ויותר. ויהי כשמוע המלך את דבריהם ויפג לבו בדבריהם ולא האמין אליהם, וישלח שרים אחרים נאמנים לראות את הדבר הזה, וילכו ויראו ויגידו למלך. ויקם המלך וילך לראות, וירא את אברם הולך ובא בתוך האש, וירא את גויית הרן שרופה באש. ויתמה המלך מאד מזה.

ויצו המלך להוציא את אברם מתוך האש. ויגשו עבדי המלך להוציאו ולא יכולו כי שביב האש והלהב עולה לקראתם מן הכבשן, וינסו עבדי המלך ממנו. ויגער המלך בכל עבדיו לאמר: מהרו והוציאו את אברם מן האש, ולא תמותו. ויגשו עבדי המלך להוציא את אברם ויעל הלהב אליהם וישרוף את וכל עבדיו את אברם בא במכנסיו עליו לפני המלך כי לא יכלו עבדיו לגשת אל האש פן ישרפו, ויקרא המלך אל אברם לאמר: צא אברם עבד האלהים אשר בשמים מתוך האש ובוא הנה לפני. וישמע אברם בקול המלך ויצא אברם מתוך האש ויבוא ויעמוד לפני המלך. ויהי כאשר יצא אברם וירא המלך

נשרפו, אך חבל מאסרו נשרף.

ויאמר המלך אל אברם: איך לא נשרפת באש? ויאמר אברם אל המלך: אלהי השמים והארץ אשר בטחתי בו ואשר הכל בידו הוא אשר הצילני מן האש אשר נתתני בו. והרן אחי אברם נשרף באש ויהי לאפר. ויבקשו את גוייתו וימצאוה שרופה באש. והרן בן שמונים שנה ושנים שנה במותו באור כשדים. ויראו המלך והשרים וכל יושבי הארץ כי נצל אברם מן האש ויבואו כולם וישתחוו אל אברם. ויאמר אליהם אברם: אל תשתחוו אלי אך השתחוו לאלהי העולם אשר עשה אתכם ועבדוהו ולכו בדרכיו כי הוא אשר הצילני מתוך האש הזאת, והוא אשר ברא את נפש כל אדם ואת רוחו, ויצר האדם בבטן אמו, ויוציאו לארץ, והוא יציל כל הבוטח בו מכל מחלה.

ויפלא הדבר הזה מאד בעיני המלך והשרים כי הוצל אברם מן האש והרן נשרף. ויתן המלך לאברם מתנות רבות ויתן לו שני עבדים הגדולים בבית המלך, שם האחד עוגי ושם השני אליעזר. וגם כל שרי המלך ועבדיו נתנו לאברם מתנות רבות כסף וזהב ובדולח וישלחוהו המלך והשרים וילך מאתם לשלום.

ואברם יצא מאת המלך בשלום, וילכו אחריו אנשים רבים מעבדי המלך וידבקו בו כשלש מאות איש. וישב אברם ביום ההוא וילך בית אביו הוא וכל האנשים אשר הלכו עמו. ויעבוד אברם את ה' אלהיו כל ימי חייו וילך בדרכיו ובתורתו, ויטה אברם את לב בני האדם בימים ההם לעבוד את ה' מהיום ההוא והלאה.

ויהי בעת ההיא ויקחו נחור ואברם אחיו להם נשים בנות הרן אחיהם, שם אשת נחור מלכה ושם אשת אברם שרי. ושרי אשת אברם היתה עקרה, אין לה ולד בימים ההם.

ויהי מקץ שנתיים ימים לצאת אברם מן האש, היא שנת שתים וחמישים שנה לחיי אברם והמלך נמרוד יושב על כסא המלוכה בבבל. וישן המלך ויחלום והנה עומד עם חייליו וצבאותיו בעמק נגד כבשן האש אשר למלך. וישא עיניו וירא

וינס המלך מהאיש ההוא כי ירא, ויהי בנוסו וישלך האיש על ראש המלך ביצה. ותהי הביצה לנהר גדול, ויטבעו כל חילו בנהר ההוא וימותו כולם, והמלך ברח עם שלשה אנשים אשר היו לפניו וימלט. ויבט המלך באנשים ההם והנה לבושם לבוש מלכות כבגדי המלך והם בתואר ובקומה כתואר המלך. ויהי כברחם וישב הנהר ההוא לביצה כבתחילה נגד המלך. ויצא מהביצה ההיא אפרוח קטן ויבוא לפני המלך ויעף על ראש המלך וינקר את עין המלך. ויחרד המלך מהמראה ההוא ויקץ משנתו ותתפעם רוחו ויירא יראה גדולה מאד.

ויהי בבקר ויקם המלך ממשכבו בבהלה, ויצו ויביאו לפניו כל החכמים וכל החרטומים ויספר להם המלך את החלום. ויען חכם אחד מעבדי המלך ושמו אנוקו את המלך לאמר: אין זה כי אם רעת אברם וזרעו אשר תצמח על אדוני המלך באחרית הימים. הנה ימים באים אשר יבוא אברם וזרעו ובני ביתו להלחם עם אדוני המלך, ויכו את כל צבאות המלך וחייליו. ואשר ראית אשר ברחת עם שלשת אנשים אשר כמוך ונמלטת — זה אשר תוצל לבדך עם שלשה מלכים ממלכי הארץ אשר יהיו עמך במלחמה. ואשר ראית את הנהר אשר שב לביצה כבתחילה וינקר אפרוחה את עין המלך, אין זה כי אם זרע אברם אשר יהרוג את המלך באחרית הימים. זה חלום אדוני המלך וזה פתרונו ואמת החלום ונכון הפתרון אשר פתר לך עבדך. עתה אדוני המלך הלא ידעת כי זה שתים וחמשים שנה היום אשר ראו חכמיו את הדבר הזה במולד אברם, ולמה יחיה אדוני המלך את אברם בארץ לרעת אדוני המלך, כי כל הימים אשר אברם חי בארץ לא תכון אתה ומלכותך כי טרם גודע זה במולדו. ולמה לא ימיתו המלך ותחדל רעתו מעליך באחרית הימים.

וישמע נמרוד בקול אנוקו וישלח המלך מעבדיו בסתר ללכת לתפוש את אברם ולהביאו לפני המלך להמיתו. ואליעזר עבד

להמית את אברם. וימהר אליעזר ויצא משם ויחזק את אברם טרם הגיע עבדי המלך אל אברם. ויאמר אליעזר לאברם: מהר קום המלט על נפשך ולא תמות ביד המלך, כי כזה וכוה ראה המלך בחלום על אודותיך וכוה וכוה פתר לו אנוקו וכזאת וכזאת יעץ אנוקו את המלך עליך. וישמע אברם בקול אליעזר וימהר אברם וירץ בנפשו אל בית נח ושם בנו, ויתחבא שם וימלט. ועבדי המלך באו בית אברם ויבקשו את אברם ולא מצאו, ויבקשו בכל הארץ ואין, וילכו ויבקשו בכל הדרך ואין. ויהי כאשר לא מצאו עבדי המלך את אברם וישובו אל המלך לדרכם ותשכח חמת המלך מאת אברם כאשר לא מצאוהו. וישכח המלך את דבר אברם מלבו.

ויסתר אברם בבית נח חדש ימים עד שכוח המלך את דברו. ואברם עודנו ירא מן המלך על הדבר ההוא. ויבוא תרח לראות אברם בנו בבית נח בסתר, ותרח גדול בעיני המלך מאד. ויאמר אברם אל אביו: הלא ידעת כי המלך מתנחם להרגני ולאבד את שמי מן הארץ בעצת יועצו הרשע אשר לו. עתה מי לך פה ומה לך פה בארץ הזאת, קומו וגלכה כולנו יחד ארצה כנען, וגנילטנו מידו פן תספה גם אתה ברעתו באחרית הימים. הלא ידעת אם לא שמעת כי לא מאהבה נתן לך נמרוד את כל הכבוד הזה אשר אתה בו, כי אם לטוב לו עשה לך את כל הטובה הזאת, וגם אם יעשה לך עוד טובה הרבה כהנה וכהנה אין זה כי אם הבלי העולם, כי לא יועיל הון ועושר ביום עברה וזעם. עתה שמע בקולי ונקומה וגלכה ארצה כנען מרעת נמרוד ועבוד את ה' אשר בראך בארץ וטוב לך ועווב מעליך את כל ההבל אשר אתה רודף אחריו.

ויכל אברם לדבר ויען נח ושם בנו ויאמרו אל תרח: אמת הדבר אשר אמר אברהם אליך. וישמע תרח בקול אברם בנו ויעש תרח את כל אשר דבר אברם כי מה' היתה לו לבלתי המית המלך את אברם. ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט

עד ארץ חרן וישבו שם כי מצאו הארץ טובה מאד ורחבת ידים
לכל האדם אשר ברגליהם.

ויראו אנשי ארץ חרן את אברם טוב וישר עם אלהים ואנשים
וה' אלהיו עמו. ויבואו אליו גם מאנשי חרן וידבקו באברם
וילמדם את מוסר ה' ואת דרכיו, וישבו האנשים עם אברם
בבית וידבקו בו. וישב אברם בחרן שלש שנים. והי מקץ
שלש שנים וירא ה' אל אברם ויאמר אליו: אני ה' אשר
הוצאתיך מאור כשדים ואשר הצלתיך מכף כל אויביך. ועתה
אם שמוע תשמע בקולי ושמרת מצותי וחקותי ותורותי והפלת
את אויביך לפניך, והרביתי את זרעך ככוכבי השמים והשלחתי
את ברכתי בכל מעשה ידיך ולא תחסר דבר. עתה קום קח את
אשתך ואת כל אשר לך ולך לך ארצה כנען וישבת שם בארץ
כנען ושם אהיה לך לאלהים ואברכך.

ויקם אברם ויקח את אשתו ואת כל אשר לו וילך ארצה כנען
כאשר דבר אליו ה'. ואברם בן חמשים וחמש שנים בצאתו
מחרן. ויבוא אברם ארצה כנען וישב בתוך העיר ויט שם אהלו
בתוך בני הכנעני יושבי הארץ. וירא ה' אל אברם בבואו ארצה
כנען ויאמר אליו: זאת הארץ אשר נתתי לך ולזרעך אחריו
עד עולם, ושמתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את
כל הארצות האלה אשר אתה רואה לרשת אותם. ויבן אברם
מזבח במקום אשר דבר אתו ה', ויקרא שם אברם בשם ה'.

בעת ההיא מקצה שלש שנים לשבת אברם בארץ וימת נח
בשנה ההיא היא שנת חמשים ושמונה שנה לחיי אברם. והיו
כל ימי נח אשר חי תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת. וישב
אברם בארץ כנען הוא ואשתו וכל אשר לו וכל האדם אשר
ברגליו כל הגלויים אליו מבני הארץ. רק נחור אחי אברם
וחרח אביו ולוט בן הרן וכל אשר להם ישבו בחרן.

בשנת חמש שנים לשבת אברם בארץ כנען פשעו אנשי
סדום ועמורה וכל ערי הככר מתחת יד כדרלעומר מלך עילם,

שנה. ובשנת עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען היתה מלחמה
בין נמרוד מלך שנער ובין כדרלעומר מלך עילם, כי שמע
נמרוד כי פשעו אנשי סדום מתחת יד כדרלעומר. ויבוא נמרוד
להלחם עם כדרלעומר להכניעו תחת ידו, כי משרי צבאות
נמרוד היה כדרלעומר בימים ההם, וכאשר נסלו כל אנשי
המגדל ונספצו הנשואים על פני כל הארץ וילך כדרלעומר
ארץ עילם וימלוך עליה וימרוד באדוניו.

ויהי בימים ההם כשמוע נמרוד כי פשעו בו בכדרלעומר
כל ערי הככר ויבוא להלחם עם כדרלעומר בגאווה ובוז. ויקבוצ
נמרוד את כל שריו ועבדיו כשבעת אלפים איש, וילך לקראת
כדרלעומר. וכדרלעומר יצא לקראתו בחמשת אלפי איש,
ויערכו מלחמה בבקעת בבל אשר בין עילם ובין שנער. וילחמו
כל המלכים האלה במקום ההוא, ויגוף נמרוד וכל עמו לפני
אנשי כדרלעומר, ויפול מאנשי נמרוד במלחמה ההיא כשש
מאות איש, ויפול גם מרדון בן המלך עמהם. ויברח נמרוד
וישב אל ארצו בבושת וכלימה, ויכנע לפני כדרלעומר ימים
רבים.

וכדרלעומר שב אל ארצו, וישלח את שרי צבאותיו אל
המלכים אשר סביבותיו, אל אריוך מלא אלסר ואל תדעל מלך
גוים ויכרות עמם ברית, ויסירם כולם אל משמעתו.

ויהי בשנת חמש עשרה לשבת אברם בארץ היא שנת שבעים
שנה לחיי אברם וירא ה' אל אברם בשנה ההיא ויאמר אליו:
אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת
לרשתה. עתה התהלך לפני והיה תמים ושמרת את משמרותי
כי לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת לרשתה מנהר מצרים ועד
הנהר הגדול נהר פרת. ואתה תבוא אל אבותיך בשלום ובשיבה
טובה. ודור רביעי ישובו הנה בארץ הזאת וירישוה לעולם.
ויבן אברם מזבח ויקרא בשם ה' הנראה אליו, ויעל עולות
במזבח לה'. בעת ההיא שב אברם וילך חרנה לראות את אביו

חרנה וישב שם בחרן חמש שנים. וילמדו את אברהם את
 רבים מאנשי חרון, כשבעים ושתים איש. וילמדם אברהם את
 מוסר ה' ואת דרכיו וילמד אותם לדעת את ה'. בימים ההם
 נראה ה' אל אברהם בחרן ויאמר אליו: הלא דברתי אליך זה
 עשרים שנה לאמר: לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך
 אל הארץ אשר הראיתך לתת אותה לך ולבניך, כי שם בארץ
 ההיא אברכך וישם אעשך לגוי גדול ואגדלה שמך וגברכו בך
 כל משפחות האדמה. עתה קום צא ולך מן המקום הזה, אתה
 ואשתך וכל אשר לך וגם כל ילידי ביתך וכל הנפש אשר עשית
 בחרן הוצא אתך מזה וקום שוב ארצה כנען. ויקם אברהם ויקח
 את שרי אשתו ואת כל אשר לו ואת כל ילידי ביתו ואת כל
 הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען.

וילך וישב אברהם ארצה כנען כדבר ה', וילך אתו לוט בן הרן
 אחיו. ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן לשוב
 ארצה כנען. ויבואו ארצה כנען כדבר ה' אל אברהם, ויט אברהם
 אהלו וישב באלוני מורה, ולוט בן אחיו וכל אשר לו עמו.
 וירא ה' אל אברהם עוד ויאמר: לזרעך אתן את הארץ הזאת.
 ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו, עודנו באלוני מורה עד היום.

פרק חמישי

רקיון

בימים ההם היה בארץ שנער איש חכם ומשכיל בכל חכמה
 ויפה תאר מאד, אך איש עני ורש הוא אין כל. ושמו רקיון.
 ויצר לאיש מאד על מחייתו, ויועץ ללכת מצרימה אל אשורש
 בן ענם מלך מצרים להראות המלך את חכמתו, אולי ימצא חן
 בעיניו לגדלו ולתת לו את מחייתו. ויעש רקיון כן.

ויהי כבוא רקיון מצרימה וישאל את יושבי מצרים בעבור המלך,
 ויגידו לו יושבי מצרים את משפט מלך מצרים, כי משפט מלך
 מצרים בימים ההם — לא יצא המלך מהיכלו מארמון המלך
 ולא יראה בארץ כי אם יום אחד בשנה, ואחרי כן יבוא עוד
 המלך אל היכלו לשבת שם. והיה ביום אשר יצא המלך ושפט
 את כל הארץ ביום ההוא, וכל איש אשר לו דבר יבוא לפני
 המלך ביום ההוא ועשה לו את כל אשר ישאל מאת המלך.

ויהי כשמוע רקיון את משפט מצרים וכי לא יוכל לבוא לפני
 המלך, ויתעצב מאד ויחר לו על ככה. ויהי בערב וילך רקיון
 וימצא בית חרב מבתי האופים אשר למצרים, וילן שם במר
 נפשו וברעב, ותדד שנתו מעיניו. וידבר רקיון עם לבו: מה
 יעשה בעיר עד הראות המלך ואיכה יוכל לכלכל את נפשו
 בעיר. ויקם בבוקר ויתהלך בעיר, ויקר מקרהו במוכרי הירק,
 וישאל אליהם ויגידו לו אשר הם מכלכלים את נפשם בירק
 ובזרעונים אשר יקנו וימכרו ליושבי הארץ. ויחפוץ רקיון
 לעשות כמעשיהם בעבור החיות את נפשו בעיר, אך לא ידע
 את משפט אנשי הארץ ויהי כסומא בחוכם. וילך ויקח ירק

עקדת יצחק

ויצחק בן אברהם הולך וגדל בימים ההם, וילמדוהו אברהם אביו את דרך ה' לדעת את ה', וה' עמו. ויהי בהיות יצחק בן שלשים שנה ושבע שנים וישמעאל אחיו הולך ובא עמו באהל. ויתפאר ישמעאל על יצחק לאמר: בן שלש עשרה שנה הייתי כאשר דבר ה' אל אבי למול אותנו, ואעש את דבר ה' אשר דבר אל אבי, אחן את נפשי אל ה' ולא עברתי את דברו אשר צוה את אבי. ויען יצחק את ישמעאל לאמר: למה תתפאר עלי בדבר הזה על מעט בשר מבשרך אשר צוה ה' להסיר אותו מעליך. חי ה' אלהי אברהם כי אם יאמך ה' לאבי, קח נא את יצחק והעלהו לפני עולה, לא מנעתי את נפשי כי אעשה את הדבר בשמחה.

וישמע ה' את הדבר אשר דבר יצחק אל ישמעאל וייטב בעיני ה' ויאמר לנסות את אברהם בדבר הזה. ויהי היום ויבואו בני האלהים להתיצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם להתיצב על ה' להשטין את בני האדם לפני ה'. ויאמר ה' אל השטן: מאין תבוא? ויען השטן את ה' ויאמר: משוט בארץ ומהתהלך בה. ויאמר ה' אל השטן: מה דברך אלי על כל בני הארץ? ויען השטן את ה' ויאמר: כי ראיתי את כל בני הארץ אשר יעבדוך ויוכרוך בעת בקשם מלפניך דבר. והיה כאשר תחן להם את הדבר ההוא אשר יבקשו מלפניך ושבו להם ועזבוך ולא יוסיפו לזכור אותך עוד. הראית את אברהם בן תרח אשר בחילה לא היו לו בנים, ויעבדך ויבנה אליך מזבחות בכל

ויעש משתה גדול לכל יושבי הארץ ואת ה' שכח, כי מכל אשר עשה לא הקריב לפניך קרבן עולה או שלמים שור אחד או כשב או עז אחד מכל אשר שחט ביום הגמל את בנו. גם מיום אשר נולד בנו, היום שלשים ושבע שנה, לא בנה לפניך מזבח ולא הקריב אליך עליו קרבן, כי ראה כי נתת לו אשר בקש מלפניך ויעזבך.

ויאמר ה' אל השטן: השמת לבך אל עבדי אברהם כי אין כמזהו בארץ איש תם וישר לפני וירא אלהים וסר מרע, חי אני כי אם אמרתי לו: הקריב נא את יצחק בנך לפני לעולה לא ימנעוהו ממני, ואף כי אומר אליו הקריב לפני עולה מן הצאן או מן הבקר. ויען השטן את ה' ויאמר: בי אדוני, דבר נא אל אברהם כדבר הזה אשר דברת אם לא יעבור וימיר את דברך היום.

בעת ההיא היה דבר ה' אל אברהם, ויאמר אליו: אברהם! ויאמר: הנני. ויאמר: קח נא את בנו בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק, ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר יראה לך בו שם ענן וכבוד. ויאמר אברהם בלבו: איך אעשה עד אשר אפריד את יצחק בני משרה אמו להעלותו לפני ה' לעולה? ויבוא אברהם האהלה וישב לפני שרה אשתו וידבר אליה כדברים האלה: בננו יצחק גדל ולא למד עבודת אלהיו זה ימים. עתה אלך לי למחר ואביאנו אל שם ואל עבר בנו, ושם ילמד את דרכי ה', כי ילמדוהו לדעת את ה' ולדעת כאשר יתפלל לפני ה' בכל עת ויענהו, ולדעת שם את דרך עבודת ה' אלהיו. ותאמר שרה: טוב דברת, לכי אדוני ועשה לו כאשר דברת, ואולם אל תרחיק את בני מעלי ולא ישב שם ימים רבים, כי נפשי קשורה בנפשו מאד. ויאמר אברהם אל שרה: בתי, חלה נא את פני ה' אלהינו אשר יעשה עמנו טובה.

ותקח שרה את יצחק בנה וילן אתה בלילה ההוא, ותשקהו

אברהם אביו עליו. ותאמר לו הלא אברהם אבך הוא. אל נא תעוֹבֶהוּ אִם הָרַעִיב הָאֲכִילֵהוּ לֶחֶם וְאִם הִצְמָא הִשְׁקֵהוּ מַיִם, וְאֵל תְּנִיחֵהוּ לִלְכַת בְּרַגְלָיו וְלֹא לִישֵׁב בִּשְׂמֶשׁ. וְגַם אֵל תַּעֲבֹהוּ לִלְכַת בְּדֶרֶךְ לְבָדּוֹ וְלֹא תִאֲנֶסְהוּ מִכָּל אֲשֶׁר יִדְבֹר, וַעֲשִׂיתָ לוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֶיךָ. וּתְבַךְ שֶׁרָה עוֹד בְּכִי גְדוֹל אֵל יִצְחָק בְּלִילָה הַהוּא וּתְצוּהוּ עַד הַבֹּקֶר.

ויהי בבקר ותקח שרה בגד טוב ונאה מאד מן הבגדים אשר אתה בבית מאשר נתן לה אבימלך. ותלבש את יצחק בנה ותשם לו מצנפת על ראשו ותשם אבן יקרה על המצנפת ותתן להם צדה לדרך, ויצא וילכו יצחק ואברהם אביו וילכו עמהם מעבדיהם לשלחם בדרך. ותצא גם שרה עמהם ותלך בדרך אתם לשלחם, ויאמרו לה: שוב לך האהלה. ותשמע שרה את דברי יצחק בנה ותכך בכי גדול ויבך גם אברהם אישה עמה. ויבך גם יצחק בנה עמה בכי גדול מאד. וגם אשר הלכו לשלחם בכו בכי גדול עד מאד. ותחזק שרה ביצחק בנה ותאחזהו בין זרועותיה ותחבקו ותשקו ותוסף עוד לבכות עמו. ותאמר שרה: מי יודע אם אראה אותך עוד בני מהיום הזה. ויבכו עוד בכי גדול ואברהם ושרה ויצחק וגם אשר הלכו עמהם בדרך לשלחם בכו בכי גדול עמהם. ותשב לה אחרי כן שרה מעל יצחק בבכיה רבה וישובו כל שפחותיה ועבדיה עמה האהלה, ואברהם הלך עם יצחק בנו להעלותו עולה לפני ה' כאשר צוהו. ויקח אברהם גם את שני נעריו עמו, את ישמעאל בן הגר ואת אליעזר עבדו וילכו יחד עמהם.

ויהי הם הולכים בדרך וידברו הנערים ביניהם כדברים האלה: ויאמר ישמעאל אל אליעזר: הגה אברהם אבי הולך את יצחק להקריבו עולה לה' כאשר צוהו. והיה בשובו ונתן לי את כל אשר לו לרשתו אחרי, כי אני בנו בכורו. ויען אליעזר את ישמעאל ויאמר אליו: הלא אברהם גרש אותך ואת אמך,

את כל אשר לו אחרי מותו.

ויהי בלכת אברהם עם יצחק בנו בדרך ויבא השטן וידמה לאברהם כתואר איש זקן מאד ענו ושפל רוח מאד. ויגש אל אברהם ויאמר אליו: הכסיל או בער אתה אשר אתה הולך לעשות הדבר הזה היום מבנך יחידך, כי נתן לך האלהים בן באחרית ימך לעת וקנתך, ותלך ותשחטהו היום על לא חמס והאבדת את נפש בנך יחידך מן הארץ? הלא ידעת אם לא שמעת כי אין הדבר הזה מאת ה', כי לא יעשה ה' לאיש כרעה הזאת בארץ. לאמר לו: לך שחוט את בנך. וישמע אברהם את הדבר הזה וידע כי דבר השטן הוא אשר בקש להתעוות מדרך ה'. ולא אבה אברהם לשמוע בקול השטן, וגער בו אברהם וילך לו.

וישב השטן ויבוא אצל יצחק וידמה ליצחק כתואר איש בחור יפה תואר ויפה מראה מאד. ויגש אל יצחק ויאמר אליו: הלא ידעת אם לא שמעת כי אביך הזקן והכסיל הזה מביאך לשחטך היום חנם. עתה בני, לא תשמע אליו ולא תאבה לו, כי הזקן הוא כסיל, ולא תאבד את נפשך היקרה ואת תאריך הנאה מן הארץ. וישמע יצחק את הדבר הזה ויאמר לאברהם אביו: השמעת אבי את אשר דיבר אלי האיש הזה? כזה וכזה דיבר. ויען אברהם את יצחק בנו ויאמר אליו: השמר לך ממנו ואל תשמע אל דבריו ואל תאבה לו כי שטן הוא לנו להעבירנו ממצות אלהינו היום. ויגער אברהם עוד בשטן וילך לו השטן מעליהם.

וירא כי לא יכול להם, ויסתר לו מפניהם, וילך ויעבור לפניהם אל הדרך, ויהי להם כנחל גדול מלא מים על הדרך. ויגיעו אברהם ויצחק ושני נעריו עד המקום ההוא ויראו נחל גדול ועצום מאד במים אדירים. ויבואו בתוך הנחל ויעברו בו, והמים עוברים לרגליהם. וילכו בנחל ההוא הלך וטבוע, ויגיעו

הזה אשר אין בו לא נחל ולא מים. עתה שטן הוא אשר יעשה לנו את כל אלה להעביר אותנו ממצות אלהינו היום הזה. ויגער אברהם בשטן ויאמר אליו: יגער ה' בך השטן, לך נא מעלינו, כי במצות אלהינו הלכנו. ויפחד השטן מקול אברהם וילך לו מעליהם, וישב המקום ההוא ליבשה כאשר היה בתחילה. וילך אברהם ויצחק אל המקום אשר אמר לו האלהים.

ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום אשר אמר לו האלהים מרחוק. וירא עליו עמוד אש מן הארץ ועד השמים וענן כבד על ההר וכבוד ה' בענן. ויאמר אברהם אל יצחק בנו: הראית בהר ההוא אשר אנחנו רואים מרחוק את אשר אני רואה עליו? ויען יצחק ויאמר אל אביו: ראיתי והנה עמוד אש וענן וכבוד ה' נראה בענן עליו. וידע אברהם כי יצחק בנו נרצה לעולה לפני ה'.

ויאמר אברהם אל אליעזר ואל ישמעאל בנו: הראיתם גם אתם את אשר ראינו בהר ההוא מרחוק? ויענו ויאמרו: לא ראינו דבר, רק הר כהרי כל הארץ ראינו. וידע אברהם כי לא נרצה לפני ה' ללכת עמהם. ויאמר אליהם אברהם: שבו לכם פה עם החמור ואני ויצחק בני נלכה לנו עד ההר ההוא ונשתחוה שם לפני ה' ונשובה אליכם. וישבו שמה אליעזר וישמעאל במקום ההוא כאשר ציוו אברהם.

ואברהם לקח עצים לעולה, וישימם על יצחק בנו, ויקחו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם אל המקום ההוא. ויהי בלכתם ויאמר יצחק אל אביו: הנה אש ועצים אתנו ואיה השה לפני ה' לעולה? ויען אברהם את יצחק בנו לאמר: בני, בך בחר ה' להיות לו לעולה תמימה תחת השה. ויאמר יצחק אל אביו: כל אשר דיבר אליך ה' אבי אעשה בשמחה ובטוב לב. ויאמר אברהם עוד אל יצחק בנו: בני, היש בלבך מחשבת דבר בזה או עצה אשר איננה נכונה, הגד נא לי בני, אל תכחד ממני.

מחשבת כל דבר או עצה רעה אין בלבי בדבר הזה, כי אם לב שמח וטוב נפש אני בדבר ה', אך אמרתי ברוך ה' אשר חפץ בי היום לעולה לפניו.

וישמח אברהם מאד בדברי יצחק, וילכו ויבואו שניהם אל המקום ההוא אשר דבר ה'. ויגש אברהם לבנות את המזבח כמקום ההוא. ויהי אברהם בונה ויצחק יתן בידו אבנים וחומר עד אשר כילו לבנות את המזבח. ויקח אברהם את העצים ויירכם על המזבח ההוא אשר בנה. ויקח את יצחק בנו ויאסרוהו לשומו על העצים אשר על המזבח לשוחטו לעולה לפני ה'. ויאמר יצחק אל אביו: אבי, עקדני מאד וקשור אותי ואחר השימני על המזבח, פן אשוב ואנוע ואנתק מחוקת המאכלת אשר בבשרי ואחלל את קרבן העולה. ויעש אברהם כן. ויאמר עוד יצחק אל אביו: אבי, בעת אשר תשחטני ותשרפני לעולה, קח עמך הנשאר מעפרי והבאת לשרה אמי ואמרת אליה: זה ליצחק ריתי, אך לא תדבר אליה את הדבר הזה בשבתה לפני באר או במקום גבוה פן תשליך את נפשה עלי ותמות. וישמע אברהם את דברי יצחק וישא אברהם את קולו ויבך בדבר יצחק בדברים האלה, וירדו דמעות אברהם על יצחק בנו. וגם יצחק בכה מאד ויאמר אל אביו: מהרה חושה אבי ועשה בי רצון ה' אלהינו כאשר צוך.

ויהי לב אברהם ויצחק שמח בדבר הזה אשר צוה ה' אך עין במר תבכה ולב שמת. ויעקוד אברהם את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים. ויפשוט יצחק את צוארו לפני אביו על המזבח. וישלח אברהם את ידו לקחת את המאכלת לשחוט את בנו לעולה על המזבח.

ויגשו מלאכי רחמים בעת ההיא לפני ה' וידברו אליו בעבור יצחק לאמר: אנא ה' מלך רחום וחנון אתה על כל אשר בראת בשמים ובארץ ואתה מחיה את כולם, תנה כופר ופדיון תחת

ויעשו לזבוח על המזבח כעבודת האלהים. ויקרא אליו מן השמים ויאמר אליו: אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה בעשותך את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני. וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל נאחו בסבך בקרניו, הוא האיל אשר ברא ה' אלהים בארץ ביום עשותו ארץ ושממים. ויכן אלהים את הכבש ההוא מהיום ההוא והלאה להיות תחת יצחק לעולה. והאיל ההוא הלך וקרב לפני אברהם. ונאחו בו השטן ויסבך את קרניו בסבך לבלתי קרב אל אברהם למען אשר ישחט אברהם את בנו. וירא אברהם את האיל ההוא הלך וקרב לפני אברהם והשטן יחדלנו. וילך אברהם ויקחהו ויביאהו לפני המזבח, ויתר את יצחק בנו ממאסרו וישם תחתיו את האיל ההוא. וישחט אברהם את האיל על המזבח ויעלהו לעולה תחת יצחק בנו. ויו אברהם מדם האיל על המזבח ויקרא ויאמר: זה תחת בני וזה יחשב היום כדם בני לפני ה'. והיה כל הדבר אשר יעשה אברהם בכבש ההוא על המזבח וקרא ואמר: זה תחת בני וזה יחשב היום לפני ה' על בני.

ויכל אברהם את כל העבודה על המזבח ותרצה העבודה לפני ה' ותחשב כיצחק, ויברך ה' את אברהם ואת זרעו ביום ההוא.

וילך השטן אל שרה וידמה עליה כתואר איש זקן שפל וענו מאד, ואברהם עודנו מקריב העולה לה'. ויאמר אליה: הלא ידעת את כל המעשה אשר עשה אברהם ליצחק בנך היום, כי לקח את יצחק ויבן מזבח וישחטו ויקריב אותו על המזבח, ויהי יצחק צועק ובוכה לפני אביו ואין מביט עליו ואין מרחם עליו. וידבר השטן את הדברים האלה עוד לשרה פעמים, וילך לו מלפניה. ותשמע שרה את כל דברי השטן ותחשוב כי איש זקן הוא מבני האדם אשר היה אצל בנה ויבוא ויגד לה כדברים

לבכות ותאמר: צר לי עליך כי גדלתך וטפחתך ויהפך ששוני עליך לאבל, כי היתה תאוותי אליך לצעקה ותפלה עד אשר ילדתך לתשעים שנה, ועתה היית למאכולת ולאש היום הזה למנה. אך מתנחמת אנכי עליך בדבר ה' בני כי מצות אלהיך עשית, כי מי יוכל לעבור את דברי אלהינו אשר נפש כל חי בידו. צדיק אתה ה' אלהינו כי כל מעשיך טובים וישרים, כי שמחה גם אני בדברך אשר צוית, אך עיני במר תבכה, ולב שמת. ותתן שרה את ראשה בחיק אחת משפחותיה אחרי כן ותדום כאבן.

ותקם אחרי כן ותלך הלך ושאלה ותלך עד חברון ותשאל את כל הולכי הדרך אשר תפגע בדרך, ואין דובר אליה דבר לאמר מה נעשה בבנה. ותבוא עם שפחותיה ועבדיה בקרית ארבע היא חברון, ותשאל על בנה, ותשב שמה, ותשלח מעבדיה לבקש אנה הלכו אברהם ויצחק. וילכו לבקש אותם בית שם ועבר ולא מצאו, ויבקשו בכל הארץ ואין. והנה השטן בא אל שרה בדמות איש ויבוא ויעמוד לפניה ויאמר אליה: שקר דברתי אליך, כי לא שחט אברהם את יצחק בנו ולא מת. ויהי כשמעה הדבר ותשש ותשמח מאד מאד אל בנה ותצא נפשה משמחתה ותמת ותאסף אל עמיה.

ואברהם בכלותו את עבודתו וישב עם יצחק בנו אל גערו, ויקומו וילכו יחדיו בארה שבע אל ביתם. ויבקשו את שרה ולא מצאוה, וישאלו עליה ויאמרו אליהם: הלך הלכה עד חברון לבקש אתכם אנה הלכתם, כי כזה וכוזה הוגד לה. וילכו אברהם ויצחק אליה חברונה וימצאוה כי מתה, וישאו כולם את קולם ויבכו עליה בכי גדול. ויפול יצחק על פני אמו ויבך עליה ויאמר: אמי אמי, איך עזבתני ותלך, אנה ואנה, ואיכה עזבתני. ויבכו אברהם ויצחק בכי גדול וכל עבדיהם בכו אתם אל שרה, ויספדו עליה מספד גדול וכבד.

ריות, כי כל בני ישראל חיות הנה, בטרם תבוא אליהן המילדת
וילדו. ואנחנו שפחותיך זה ימים רבים לא ילדה אשה עברית
עלינו, כי כל נשי מצרים מילדות הן לנפשם כי חיות הנה.
וישמע פרעה את דבריהן ויאמן להם על הדבר הזה. והמילדות
יצאו מלפני פרעה וייטב האלהים להן וירב העם ויעצמו מאד.

משה

איש היה בארץ מצרים מזרע לוי ושמו עמרם בן קהת בן לוי
בן ישראל. וילך האיש ההוא ויקח אשה את יוכבד בת לוי
אחות אביו, והיא בת מאה שנה ושש ועשרים שנים, ויבוא
אליה. ותהר האשה ותלד בת ותקרא שמה מרים, כי בימים
ההם מררו מצרים את חיי בני ישראל. ותהר עוד ותלד בן,
ותקרא שמו אהרן, כי בימי הרותה החל פרעה לשפוך דמי
זכורי בני ישראל.

בימים ההם מת צפו בן אליפז בן עשו מלך כתים, וימלוך
יאניוש בנו תחתיו. והימים אשר מלך צפו על כל בני כתים
חמישים שנה, וימת ויקבר בעיר גבנא בארץ כתים. וימלוך
אחריו על כל בני כתים יאפוש, מגבורי בני כתים, וימלוך
המשים שנה.

ויהי אחרי מות צפו מלך כתים ויברח בלעם בן בעור מארץ
כתים, וילך ויבוא מצרימה אל פרעה מלך מצרים. ויקבלהו
פרעה בכבוד גדול, כי שמע את חכמתו, ויתן לו מתנות
וישימהו לו ליועץ ויגדלו. וישב בלעם במצרים בכבוד עם
כל שרי המלך, ויגשאו השרים את בלעם כי התאוו כולם ללמוד
את חכמתו.

ויהי בשנת מאה ושלשים שנה לרדת ישראל מצרימה ופרעה
חולם, והוא יושב על כסא מלכותו. וישא עיניו וירא והנה
איש זקן עומד לנגדו, וביד הזקן מאזנים ממאזני הסוחרים.
ויקח האיש הזקן את המאזנים ויתלם לפני פרעה. ויקח הזקן

השניה ויכרע הטלה את כולם. ויתמה פרעה על החזון הנורא
ההוא, מדוע יכרע הטלה את כולם, ויקץ פרעה והנה חלום.

וישכם פרעה בבוקר ויקרא לכל עבדיו ויספר להם את
החלום, ויראו האנשים יראה גדולה. ויאמר המלך אל כל
חכמיו: פתרו נא אלי החלום הזה אשר חלמתי ואדענו. ויען
בלעם בן בעור את המלך ויאמר אליו: אין זה כי אם רעה
גדולה אשר תצמח על מצרים באחרית הימים, כי הנה בן יולד
לישראל אשר יחריב את כל מצרים והשחית את כל יושביה
והוציא את ישראל ביד חזקה ממצרים. ועתה אדונינו המלך,
הבו לכם עצה על הדבר הזה, ואיבדתם את תקות בני ישראל
ואת תוחלתם טרם תצמח הרעה הזאת על כל מצרים.

ויאמר המלך אל בלעם: ומה לנו לעשות לישראל, הלא
כזה וכזה יעצנו עליהם בתחילה ולא יכולנו עליהם. ועתה
הבה לנו עצה גם אתה עליהם, במה נוכל אליהם. ויען בלעם
את המלך לאמר: שלח נא וקרא אל שני יועציו ונראה מה
עצתם על הדבר הזה, ואחר ידבר עבדך. וישלח המלך ויקרא
את שני יועציו, את רעואל המדיני ואת איוב העוצי, ויבואו
וישבו לפני המלך. ויאמר אליהם המלך: הנה כולכם שמעתם
את החלום אשר חלמתי ופתרונו. ועתה עוצו נא עצה ודעו
וראו מה לעשות לבני ישראל, ובמה נוכל עליהם טרם אשר
תצמח רעתם עלינו. ויען רעואל המדיני את המלך ויאמר:
יחי המלך, יחי המלך לעולם, אם על המלך טוב יחדל לו מעל
העבדים ויעזוב אותם ואל ישלח ידו בהם, כי אלהיהם בחר בם
מימי קדם ויקחם לחבל נחלתו מכל גויי הארץ ומכל מלכי
האדמה, ומי אשר שלח ידו בהם ונקה ולא עשה בו אלהיהם
נקם? הלא ידעת כי ברדת אברהם אביהם מצרימה וירא פרעה
מלך מצרים הקדמוני את שרה ויקחה לו לאשה, כי אמר אברהם
אחותי היא, כי ירא פן יהרגוהו אנשי מצרים על אשתו. והי
בקחת מלך מצרים את שרה וינגעוהו אלהיהם נגעים גדולים,

ויאמר אברהם בעצמו לחם כל ימי חייך למאדם ועד בהמה. ויבוא
אלהימו אל אבימלך בחלום הלילה, ויפתידהו למען ישיב
לאברהם את שרה אשר לקח. ואחרי כן התוכחו כל אנשי גררה
בעבור שרה, ויתפלל אברהם עליהם אל אלהיו ויעתר לו
וירפאם. וירא אבימלך את כל הרעה הבאה עליו ועל עמו וישב
לאברהם את שרה אשתו, ויתן לו עמה מנות ומתנות רבות.
וגם אל יצחק כה עשה בגרשם אותו מגרר, ויפליא אלהיו עמו
פליאות, ויחבישו כל מוצאי מימי גררה ועצי תנובתם לא צמחו,
עד אשר הלכו אליו אבימלך מגרר ואחוזות מרעהו ופיכול שר
צבאו ויקדו וישתחוו לו ארצה. ויבקשו ממנו תחנה להתפלל
עליהם ויתפלל עליהם אל ה' ויעתר לו ה' וירפא אותם. וגם
יעקב איש תם הוצל בתומו מיד עשו אחיו ומיד לבן הארמי
אחי אמו המבקשים את גפשו. וגם מיד כל מלכי כנען אשר
באו כולם יחד עליו ועל בניו להשמידם ויצל אותם ה' מידם
וישובו עליהם וימיתום, כי מי אשר שלח ידו בהם וניקה?
הלא פרעה הקדמוני אבי אביך גידל את יוסף בן יעקב על כל
שרי ארץ מצרים בראותו את חכמתו, כי בחכמתו מילט את
כל יושבי הארץ מן הרעב. ואחרי כן צוה להוריד את יעקב
ובניו מצרימה למען תמלט ארץ מצרים וארץ גושן בחסדם
מן הרעב. ועתה אם טוב בעיניך חדל לך מהשחית את בני
ישראל, ואם אין בלבך להושיבם מצרימה שלח אותם מזה וילכו
ארצה כנען, ארץ מגורי אבותיהם.

ויהי כשמוע פרעה את דברי יתרו ויחר אפו מאד עליו, ויקם
מאת פני המלך בבושת, ויצא ממצרים ביום ההוא, וילך אל
ארצו מדינה, ומטה יוסף לקח בידו. ויאמר המלך לאיוב העוצי:
מה תאמר אתה איוב, ומה תהיה עצתך בעברים? ויאמר איוב
אל המלך: הלא כל יושבי הארץ בידך בטוב עיני המלך יעשה.
ויאמר המלך אל בלעם: מה תאמר אתה בלעם, דבר את דבריך
ונשמענו. ויאמר בלעם למלך: כל אשר יעץ המלך על העברים

אֱלֹהִים מִלֵּט אֶת אֲבוֹתָם אֲבִיהֶם מֵאֵד כְּשֵׁיט. וְאֵת בְּנוֹתָם
תֹּאמַר לַהֲשִׁמִּידם, הֲלֹא יִצְחָק אֲבִיהֶם נִמְלֵט מִמֶּנָּה וַיִּנָּחַן אֵיל
תַּחְתּוֹ. וְאֵם בַּעֲבֹדֶת פֶּרֶךְ וְקוֹשֵׁי תֹאמַר לַהֲמַעִיט אוֹתָם לֹא תוֹכֵל
עַל זֶה, הֲלֹא יַעֲקֹב אֲבִיהֶם עֲבַד אֶת לָבֵן בְּכָל עֲבֹדָה קִשָּׁה
וְהִצְלִיחַ. וְעַתָּה אֲדוֹנֵי הַמֶּלֶךְ שָׁמַע נָא אֶת דְּבָרִי, וְזֹאת הָעֲצָה
הַיְעוּצָה עֲלֵיהֶם אֲשֶׁר תוֹכֵל עֲלֵיהֶם, וּמִמֶּנָּה לֹא תִסּוֹר: אִם עַל
הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצוּה לַהֲשַׁלֵּךְ יִלְדֵיהֶן אֲשֶׁר יוֹלִידוּ מֵהַיּוֹם הַהוּא
וְהִלָּאָה אֶל הַמִּימָה, כִּי בֹזֵה תוֹכֵל לִמְחֹת אֶת יִשְׁמָם, כִּי לֹא נֹסֶה
אֶחָד מֵהֶם וּמֵאֲבוֹתָם בְּדָבָר הַזֶּה.

וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרֵי בַלְעָם וַיִּיטֹב הַדְּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ
וְהַשְּׂרִים, וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כְּדִבְרֵי בַלְעָם. וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲבִירוּ קוֹל
וַתִּנָּחַן דָּת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, כָּל זָכָר הַיּוֹלֵד לַעֲבָרִים
מֵהַיּוֹם הַזֶּה וְהִלָּאָה יוֹשֵׁלֶךְ אֶל הַמִּימָה. וַיִּקְרָא פֶּרַעַה אֶל כָּל
עַבְדָּיו לֵאמֹר: צֵאוּ נָא וּבַקְשׁוּ בְּכָל אֶרֶץ גּוֹשֵׁן אֲשֶׁר שָׁם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְרֹאוּ, כָּל הַבֶּן הַיּוֹלֵד לַעֲבָרִים הַיְאוּרָה תִשְׁלִיכוּהוּ וְכָל
הַבַּת תַּחֲיוֹן.

וַיְהִי כַשְׁמוֹעַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה פֶּרַעַה לַהֲשַׁלֵּךְ
אֶת זְכוּרֵיהֶם הַיְאוּרָה, וַיִּפְרְדּוּ מִקְצַת הָעָם מִנְּשִׁיהֶם, וּמִקְצַתָם
דִּבְקוּ בַּהֲנָה. וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וְהִלָּאָה, בַּעַת לִדְת נָשֵׁי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר עוֹדִם דִּבְקוּ בַּהֲנָה, וַתִּצְאָנָה הַשְּׂדֵה לִלְדַת שִׁמָּה, וַתִּלְדָּנָה
בַּשְּׂדֵה, וַתַּעֲזוּבָנָה יִלְדֵיהֶן עַל פְּנֵי הַשְּׂדֵה וַיִּשׁוּבוּ אֶל בָּתֵּיהֶם.
וְהָאֵשֶׁר גִּשְׁבַּע לֵאבֹתָם לַהֲרַבּוֹתָם שֶׁלַח לָהֶם מֵלֶאךֶ מִמִּשְׁרָתוֹ
אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם לַרְחֹצוֹ בָּמִים וּלְסוֹכּוֹ וּלְמוֹשָׁחוֹ וּלְשׁוֹם בִּידּוֹ שְׁתֵּי
חִלּוּקֵי אֲבָנִים, מִן הָאֶחָת יוֹנֵק חֶלֶב וּמִן הַשְּׁנִיטָה יוֹנֵק דָּבֶשׁ. וְגַם
אֶת שַׁעֲרוֹת רֹאשׁוֹ מִגְדֵּל עַד אֲרֻכּוּבוֹתָיו לִמְעַן יִתְכַסֶּה בָּהֶם
לַעֲנֹגוֹ וּלְדַבְּקוֹ בַּחֲמָלוֹ עָלָיו. וַיְהִי בַחֲמוֹל הָאֱלֹהִים עֲלֵיהֶם וּבַבִּקְשׁוֹ
לַהֲרַבּוֹתָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וַיֵּצֵא לַחֲבֵל אֶרֶצוֹ וַתִּקְבְּלָם לַהֲשִׁמֵּר
בְּחוֹכֶם עַד עַת גְּדוֹלָם, וְאַחֲרֵי כֵן פִּתְחָה הָאֶרֶץ פִּיהָ וַתִּקֵּא אוֹתָם,
וַיֵּצִאוּ מֵעִיר כַּעֲשֵׁב הָאֶרֶץ וּכְצִמְחֵי יַעַר וַיִּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל

וַיִּרְאוּ כָל מִצְרַיִם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וַיֵּצְאוּ כָל מִצְרַיִם אִישׁ אֶל
שְׂדֵהוֹ, אִישׁ בְּצִמְד בָּקָרוֹ וּבַמְּחַרְשָׁתוֹ, וַיַּחְרִישׁוּ עַל גִּבּוֹ כַּמְשַׁדָּד
תָּבֵל בַּעַת הַזֹּרַע. וַיְהִי כַחֲרָשָׁם וְלֹא יָכְלוּ לַהֲזִיק אֶת יִלְדֵי בְנֵי
יַעֲקֹב, וַיִּרְבַּ הָעָם וַיַּעֲצֻמוּ מְאֹד. וּפֶרַעַה מִצְוָה אֶת סֵרִיסָיו יוֹם יוֹם
לִלְכַת גּוֹשְׁנָה לִבְקֹשׁ אֶת יִלְדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי בִבְקֶשֶׁם וַיְהִי
בַּמִּצָּאִם אֶת הַיֵּלֶד וּלְקַחוֹ אוֹתוֹ מִחִיק אִמּוֹ בַּחֲזָקָה, וְהַשְׁלִיכוּהוּ
הַיְאוּרָה, וְאֵת הַבַּת יַעֲזוּבָה אֶל אִמָּהּ. כִּכָּה יַעֲשׂוּ הַמִּצְרַיִם אֶל
יִשְׂרָאֵל כָּל הַיָּמִים.

וַיְהִי בַּעַת הַהִיא וַתְּהִי רוּחַ אֱלֹהִים עַל מָרִים בַּת עֲמֶרֶם אַחֲתוֹ
אֶהֱרֹן, וַתֵּלֶךְ וַתִּנְבֵּא בַּחוּךְ הַבַּיִת לֵאמֹר: הִנֵּה בֶן נוֹלָד לָגוֹ מֵאֲבִי
וּמֵאִמִּי בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְהוּא יוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם. וַיְהִי
בַּשְּׁמוֹעַ עֲמֶרֶם אֶת דְּבָרֵי בָתוֹ, וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת אִשְׁתּוֹ וַיִּשְׁיֵבָה אֶל
בֵּיתוֹ אַחֲרֵי אֲשֶׁר גִּרַּשׁ אוֹתָהּ בַּעַת אֲשֶׁר צִוָּה פֶּרַעַה לַהֲשַׁלֵּךְ
כָּל זָכָר לְבֵית יַעֲקֹב הַמִּימָה. וַיִּקַּח עֲמֶרֶם אֶת יוֹכֶבֶד אִשְׁתּוֹ
בְּשַׁנַּת שְׁלוֹשׁ לַגִּרְשָׁה, וַיִּבּוֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לָהּ. וַיְהִי מִקְצֵה שְׁבַעַת
חֲדָשִׁים לַעַת הַרּוּחָה וַתֵּלֶד בֶּן, וַיִּמְלֹא כָל הַבַּיִת אוֹר גְּדוֹל, כְּאוֹר
הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ בַּעַת זֶרְחָם. וַתֵּרָא הָאִשָּׁה אֶת הַיֵּלֶד כִּי טוֹב וְנִחְמָד
הוּא לְמִרְאָה, וַתַּצְפִּנָּהוּ שְׁלוֹשָׁה יָרֵחִים בַּחֹדֶר הַפְּנִימִי.

בַּיָּמִים הָאֵלֶּם הָעֲרִימוּ סוֹד כָּל הַמִּצְרַיִם לֵאבֹד שָׁם כָּל הָעֲבָרִים.
וַתִּלְכְּנָה נְשֵׁי מִצְרַיִם גּוֹשְׁנָה אֲשֶׁר שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַתִּשְׁאֲנָה
גּוֹרִיָּהן עַל כְּתַפְיָהן וַיִּלְדֵּיהֶן אֲשֶׁר לֹא יִדְּבָרוּ. וְכָל נְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּלִדְתָן בַּיָּמִים הָאֵלֶּם וַתַּצְפוּן הָאִשָּׁה אֶת בְּנֵהּ מִפְּנֵי מִצְרַיִם לְבַלְתִּי
דַּעַת מִצְרַיִם אֶת לִדְתָנָהּ, לְבַלְתִּי הַשְׁחִיתָם מֵעַל הָאֲדָמָה. וַתִּבְאֲנָה
נְשֵׁי מִצְרַיִם גּוֹשְׁנָה וַיִּלְדֵּיהֶן עַל כְּתַפְיָהן, טֶרֶם יִדְּבָרוּ, וַיְהִי בְּבוֹא
הַמִּצְרִית בֵּית הָעֲבָרִית וַיִּלְדָּה מִגִּמְגָּם בְּלִשׁוֹנוֹ, וַיְהִי כַּמְתַּגִּמְגְּמוֹ
וַיַּעֲנֶה הַיֵּלֶד הַצֶּפּוֹן מִחוּךְ הַחֹדֶר, וַתִּלְכְּנָה הַמִּצְרִיּוֹת וַתִּאֲמַרְנָה
בֵּית פֶּרַעַה, וּפֶרַעַה שׁוֹלַח אֶת שׁוֹטְרָיו לִקְחַת אֶת הַיֵּלֶדִים
לְהַמִּיתָם. כִּכָּה יַעֲשׂוּ כָל מִצְרַיִם לַעֲבָרִיּוֹת כָּל הַיָּמִים.

וַיְהִי בַּעַת הַהִיא כַּמְשָׁלוֹשׁ חֲדָשִׁים לַעַת צֶפּוֹן יוֹכֶבֶד אֶת בְּנָהּ

ויהי ויהי ידבר ויבן כל עבדיו על ישראל, וינחמו כי שלחו את ישראל. ויאמרו כל מצרים אל פרעה לרדוף אחרי בני ישראל להשיבם לסבלותם, ויאמרו איש אל אחיו: מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו? ויחזק ה' את לב כל מצרים לרדוף אחרי ישראל, כי חסץ ה' להפיל את כל מצרים בתוך ים סוף.

ויקם פרעה ויאסור מרכבתו ויצו ויקבצו את כל מצרים, לא נותר איש כי אם הטף והנשים. ויצאו כל מצרים עם פרעה לרדוף את בני ישראל, ותהי מחנה מצרים מחנה גדול וכבד, כעשר מאות אלף איש. ותלך כל המחנה הזאת, וירדפו אחרי בני ישראל להשיבם מצרימה, וישיגו את ישראל חונים על ים סוף. וישאו בני ישראל את עיניהם ויראו והנה כל מצרים רדפו אחריהם, ויראו בני ישראל מאד מפניהם ויצעקו בני ישראל אל ה'. ויתחלקו בני ישראל מפני מצרים לארבע ראשים, ויתחלקו על דבריהם, כי יראו את מצרים, ומשה ידבר אליהם אל כל אחת ואחת:

הראש האחת בני ראובן ושמעון ויששכר, ויאמרו להפיל את נפשם בים כי יראו מאד מפני כל מצרים. ויאמר אליהם משה: אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום הזה. והראש השנית בני זבולון ובנימין ונפתלי, ויאמרו לשוב מצרימה עם מצרים. ויאמר אליהם משה: אל תיראו, כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. הראש השלישית בני יהודה ובן יוסף, ויאמרו ללכת לקראת מצרים להלחם אתם. ויאמר אליהם משה: עמדו במעמדכם כי ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. והראש הרביעית בני לוי וגד ואשר, ויאמרו לבא בתוך מצרים להגמם, ויאמר אליהם משה: עמדו בתוך מעמדכם ואל תיראו, אך קראו אל ה' להושיע אתכם מידם.

ויהי אחרי כן ויקם משה מתוך העם ויתפלל אל ה' ויאמר: אנא ה' אלהי כל הארץ, הושיעה נא לעמך הזה אשר הוצאת

אל משה מה מצאנו אלה, וידבר אל בני ישראל ויבן את מטה על הים ובקעהו, ויעברו בני ישראל בתוכו. ויעש כן משה, וירם במטהו על הים ויבקעהו. ויקרעו מי ים סוף לשתיים עשרה קרעים, ויעברו בני ישראל בתוך הים ברגליהם בנעלות, כאשר יעבור האדם באורח סלולה. ויראה ה' אל בני ישראל את נפלאותיו במצרים ובתוך הים ביד משה ואהרן. ויהי בבוא בני ישראל הימה, ויבואו מצרים אחריהם, וישובו מי הים עליהם, ויטבעו כולם במים ולא נותר מהם איש וזולתי פרעה מלך מצרים, אשר נתן תודה לה' ויאמן בו, על כן לא המיתו ה' בעת ההיא עם מצרים. ויצו ה' מלאך ויוציאהו מבין המצרים וישליכהו ארצה גינות, וימלוך עליה ימים רבים. ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים, ויראו כל בני ישראל כי מתו כל מצרים, ויראו את יד ה' הגדולה אשר עשה במצרים ובים. או ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ביום הפיל ה' את מצרים לפניהם. ויאמרו כל ישראל בשירה לאמר, אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים, הנה כתובה על ספר תורת האלהים.

ויהי אחרי כן ויסעו בני ישראל ויחנו במרה. ויתן ה' אל בני ישראל חוקים ומשפטים במקום ההוא במרה, ויצו ה' את בני ישראל ללכת בכל דרכיו ולעבוד אותו. ויסעו ממרה ויבואו אילמה, ובאילים שתיים עשרה עינות מים ושבעים תמרים, ויחנו שם בני ישראל על המים. ויסעו מאילים ויבואו אל מדבר סין, בחמישה עשר יום לחדש השני לצאתם ממצרים. בעת ההיא נתן ה' את המן אל בני ישראל לאכול, וימטר ה' אל בני ישראל לחם מן השמים יום יום. ויאכלו בני ישראל את המן ארבעים שנה, כל ימי היותם במדבר עד בואם ארצה כנען לרשתה. ויסעו ממדבר סין ויחנו באלוש. ויסעו מאלוש ויחנו ברפידים. ויהי בחנות בני ישראל ברפידים ויבוא עליהם עמלק בן אליפו בן עשו אחי צפו למלחמה עם ישראל. ויביא אתו אלף ושמונים רבוא איש, קוסמים ובעלי אוב, ויערוך

ברין יותר מדיני מסנות. ד"א הנמלים עם לא עו. זה בכל שני' (ישיה נב) הן ארץ כשדים זה העם לא היה. שפנים עם לא עצום זה מדי כשם שהשפן יש בו סימני מרהיב וסיכוי סומא כך בסרי אחשוורוש ערל ואסתר יהודית. וישיבו בסלע ביהם זה אחשוורוש וכורש

(יב) שבקשו לבנות המסד:

מלך אין לארבה. זה אלכסנדרוס מוקדון שנמלטל בכל העולם כלו כארבה שהוא פורח באויר. שממית בידים תהפס זו ארום שאין בכל הרצעים שנאמר כשממית וכן כחיב (מלכי ח) ואת עשו שנאמר. והוא בהכרי מלך שהתריבה מקדשו של מלך הקב"ה. שלשה המה מסיבי צער לאיש זו בבכ שנא' (יומיה ד) עלה אריה מסבכו. זרזיר מתנים אי תיש זה מדי כשם שהתדרגול קורא בלילה ומעיר לבני אדם כך אחשוורוש בלילה ההוא נדרה שנה המלך. אם נבלל בהתנשא זו יין שנוורו הבטל נשוהיהן של ישראל כדאמר אביר (נחמיה לז) כי נבלה (נב) עשה בישראל. כי מין חלב יוציא חסאה זה ארום שלא וזה למלכות אלא בזכות אברהם שנא' (סס יח) ויקח חסאה וחלב ונ'. חמשה פעמים ראה שדמה את המלכות: לא דבר למואל מלך משא אשר יסרתו אמו. מלכר שכפתיו אמו על העמור ואמרה לו מה ברי ומה בר בסני ומה בר נדרי אתה בן שנדרתי איתך לקדש.

אל חתן לנשים חילך למי שרא יגבוי דעתך ויחלישו כחך. פן ישתה וישכח כחוקק איו דברי חורה הקוקים מזה ומהוה הס כתובים. ד"א משא אשר יסרתו אמו באוזה שעה שהשדים שלמה בית המקדש נשא בת פרעה והיתה צהלת ובישקת שבת בית המקדש ועלתה צהלת בת פרעה מצהלת בית המקדש אין הוא דאמר מתלא כולא עלמא מתנאי למלכא באוזה שעה עלה במחשבה לפני הקב"ה להחריב את ירושלים שנא' (יומיה נב) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת ונ'. באותו היום נתקרב חסיר של שחר בארבע שעות כיצר עשתה בת פרעה כמין פרסת וקבעה בה כוכבים ומלות ופרשה אותו למעלה מספתו וכל וכן שהיה שלמה רוצה לעמוד היה רואה אותם הכוכבים והמלות והיה יסן עד ארבע שעות באותו היום נתקרב חסיר של שחר בארבע שעות:

אשר

חיל מי ומפא זו היא התורה ורוחק מפנינים מברה שהיתה לפני לפנים וזה משה והורידה לישראל. אמרו מעשה היה בבני סאיר שהיה יושב בבית המדרש בשבת

בשעת מנחה ודורש סמו שני שני מה עשתה אמן הניחה שניהם על הכמה ופרשה בידן עזיהם כמוצאי שבת בא רבי סאיר מבית המדרש אמר לה הדין שני בני אמה לו לבית המדרש הלכו אמר לה צפיתי בבית המדרש ולא ראיתי אותם נתנה לו כוס של הדבילה. חור ואמר הדין שני בני אמה לו לפעמים הלכו להם למקום סלוני ועכשו הם באים. הקריבה לפני האנול מאיר שבידך אמה לו רבי שאלה את יי' לי הלאה אמר לה אמרי אמה לו קודם היום בא אדם אחד ונתן לי פקדון עכשיו בא. נחור לי או לא. אמר לה ברי מי שיש לי פקדון אצלו איני צריך להחזירו לרבי אבתי לי הדין מדעתך לא היתה נותנת איתי מה עשתה הפשטי בידו והענתה אותו לאותו חדר הקריבה אותו למטה וגמלה הסדי מעיהם והאח שניהם מתים מנחם על הכמה החזיר ביבה ואמר בני בני רבי רבי בני בדרך ארץ והבי שדתי מאירן פני בהיתרן באוזה שעה אמה לו רבי סאיר רבי לא כך אמרת לי שאני צריכין להחזיר הפקדון הרבו כך (לפי ח) יי נתן וי לקח בדבילה הנה נתתי ונתת דעתו ונתחשבה לכך מאמר אשת חיל מי מפא. מפני מה נתחייבו בניו של רבי מאיר ומתו שניהם כבת אחת מפני שיהיו הנילן להניח בית המדרש ויושבין באכילה ובשתיה. היתה כאניות סוחר ונ'. אם אין אדם נלה עצמו על דברי תורה אינו למד תורה העולם ואין להם אלא ר"ת שני' (תנ"י ס) רבי חמאי בלחמי. והקם בעוד חילה ותתן מלך לבידה וחק לגייתיה כל וכן שתלמיד חכם יושב ועוסק בתורה בלילה הקב"ה מוטרך עליו הדין שר חסר ביה שני' (תנ"י ס) יושב יצוה יי חסדי ובידה שירה עמי ונ'. ורא עוד אלא שדקב"ה מפציא לו סוגיותיו בכל יום ויום שני' ותתן מלך לבידה ואין מלך אלא סוגיות שני' (תנ"י קרי) מלך נתן ליראיו יזכר לעולם ברוחו. ואמר (נחמיה ס) ותבא איתי הונה לעי. ערב והנה צלה זה מלך בפיה אמה אשרי אדם שבוטותיו מרדן ביות ופסורין בידו של הקב"ה ולא מתקני כדבש ומסורין ביר כשר ודם למי שהקב"ה ז' ומפרנס את כל ברוחיו שני' (תנ"י קרי) פותח את ידך ומשביע הכל חי רצון. לא תירא לבידה משלל כי כל בוחה לבוש שנים.

חזקיה אמר משפט רשעים בניהם שנים עשר חודש ששה חדשים בחמה וישנה חדשים.

בצנה

פירוש מדר"י בדין

חולק נכסיו כמנעון למי דך כנלי: (נב) כמקלט למנוח מין מניקוס: (נב) משה משה: מין מלך ו' תנלה חמשה:

כחיה

השחר, הכל במדה. כשם שהחזיק להם בידם שלא כרצונם
והכניסן בתוך ביתו, כך החזיקו בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו
והוציאום בחוץ. אמר להם, אל תביטו אחריכם, שהרי ירד
שכינתו של הקדוש ברוך הוא, שימסיר על סדום ועל עמורה
גפרית ואש. עדית אשתו של לוט נכמרו רחמיה על בנותיה
הנשואות בסדום והביטה אחריה לראות אם היו הולכות
אחריה אם לאו. וראתה אחריה השכינה, ונעשית נציב מלח.
(ועדין היא עומדת. כל היום לוחכים אותה השורים ויורדת
על רגליה ובבקר צומחת), שנאמר, ותבט אשתו מאחרי
ותהי נציב מלח (בר' יט כו).

פרק ששה ועשרים

[עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלן] וצפוי
היה לפניו שעתידין בניו לנסות להקדוש ברוך הוא עשרה
נסיונות, והקדים רפואה למפתם, ונסהו בעשרה נסיונות.
נסיון הראשון, כשנולד אברהם אבינו בקשו כל גדולי המלכות
להרגו, ונחבא מתחת לארץ שלש עשרה שנה, שלא ראה לא
שמש ולא ירח. לאחר שלש עשרה שנה, יצא מתחת לארץ,
מדבר בלשון הקדש, מאס אפרים ושקץ את הפסילים, ובטח
בצל יוצרו, ואמר, ה' צבאות, אשרי אדם בטח בקד (תה' פד יב).
נסיון השני, נתנוהו בבית האסורים עשר שנים, שלש בכותה
ושבע בקרדו. ויש אומרים, שלש בקרדו ושבע בכותה. לאחר
עשר שנים שלחו והביאו אותו ונתנוהו בתוך כבשן האש.

באור

סינו מחסך העין והלכ ולכן חננס חונקלוק סנוורים שנכיריא שהוא חולי של בעטון
וקינוד המוח. ועי' ד"ק בורש סנוור מ"ש הכא"ב בנימיקיו, ועי' יומא כח: ופסחים קיב:
פכ"ו י' נסיונות, אברהם פלג שיט חבלים מזמור י"ח ומזמור י"ח כמה סינויים:
נתנוהו בבית האסורים. כי לא: בבית האסורים. שחשני נמרוד. ונאנדה ראיחי
דחיה חנוי חכבו כביל שהיה מחבד ללמיו (כש"י כס) ומסירש צ"ר פל"ח: בכותה.
היא עיר בעבר הנהר בארץ הכס נהרים עיר גדולה בין חנו וצין אשור (וכמבין ק"ל):
וי"א ג' בקרדו כו'. כי כס רב דימי מנהרדשא מחני חיסבא ע"כ:
1 וי"א: ירדה כל להפסיר כו'. 2 נקי היסר ח"י: עד אצבעות רגליה (כד"ל). 3 ק"ל נמרוד.

פרקי אבות

AVOTH 5^a, 1

the Ten Plagues
perated in **אבות דרבי**
Book. The part in
ayer Book. 6 In the
k. 7 See **פרקי** 15a;
stead of **אבות**.

them the waters of the Flood. There¹
were ten generations from Noah²
to³ Abraham,⁴ to make known how
long-suffering God is, for all those
generations provoked Him continu-
ally,⁵ until⁶ Abraham came and
received the reward they [should]
all [have earned].¹⁰

עד שהביא עליהם את מי המבול.
יעשרה דורות. ימנח יעד יאברהם.
להודיע כמה יאריך אפים לפניו.
שכל הדורות היו ימכעיסין ובאין
יעד שבא אברהם וקבל עליו שכר
ייכולם.

1 **דור** = 100 years. See *Genesis* 5. 2 **דור** in the Prayer Book. 3 Including
Noah's years of life. 4 God, in His patience, awaited their repentance. 5 The
Prayer Book gives **מכעיסין ובאין** instead of **לפניו**. 6 Here begins
Mishnah 3 in the Prayer Book. 7 *viz.*, after Noah's death. 8 See *Genesis* 11, 10ff.
9 The Prayer Book has **עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כלם**. 10 *sc.*, which they
forfeited by their transgressions. *In some texts **אריך**.

Mishnah 3

With¹ ten trials was our father
Abraham, peace be unto him,² tried,³
yet he stood steadfast in them all,⁴
to make manifest how great was the
love of Abraham our father,⁵ peace
be unto him.⁶

יעשרה ניסיונות ינתנסר אברהם
אבינו יעליו השלום ועמד בכולם.
להודיע כמה חבתו של יאברהם
אבינו יעליו השלום.

1 Mishnah 4 begins here in the Prayer Book. 2 **עליו השלום** is omitted in the Prayer
Book. 3 They are enumerated in **אבות דרבי יוחנן** 33.* 4 **בכלם** in the Prayer
Book. 5 Compare *Isaiah* 41, 8. *See ADDENDA, Page 552.

Mishnah 4

Ten¹ miracles² were wrought for our
ancestors in Egypt,³ and ten at the
Sea.⁴ (Ten⁵ plagues did the Holy
One, blessed be He, bring upon the
Egyptians in Egypt, and ten⁶ at the
Sea.) With ten⁷ temptations⁸ did
our forefathers tempt the Omni-
present,⁹ blessed be He, in the
wilderness, as it is said,¹⁰ yet have they
put Me¹¹ to the proof these ten times,
and have not hearkened to My voice.

יעשרה ניסים נעשו לאבותינו
ימצרים, ועשרה על יהים.
(יעשר מכות הביא הקדוש ברוך
הוא על המצרים במצרים יעשרה
על יהים.) יעשר ניסיונות נסו אבותינו
את יה המקום ברוך הוא במדבר.
ישנאמר הנסו יאותי זה עשר פעמים
ולא שמעו בקולי.

21b. 3 Of the
iating. See **זיקא** 21.
b. 7 See **זיקא** 21b.
icus 23, 19ff. 9 The
23, 17. 10 *Exodus* 25,
nah 49, 20. 13 Even
e texts.

מאי איכא למימר? - לא תימא: ואחר כך אמר, אלא אימא: ואחר כך
 לקח ואמר. - לקח מוסיף ומביא חובתו מאי ניהו - דפריק ליה, והא אין
 פדיון לעוף! - אמר רב פפא: כגון שלקח פרידה אחת. אי עולה זבן -
 מוסיף ומביא חובתו מדמי חטאתו, והאי עולה אזלא לנדבה. אי חטאת
 זבן - אין מוסיף ומביא חובתו מדמי עולתו, והאי חטאת אזלא למיתה.
 גופא אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא: מטמא מקדש עשיר והביא
 קרבן עני - לא יצא, ורבי חגא אמר רבי הושעיא: יצא. מיתבי: מצורע
 עני שהביא קרבן עשיר - יצא, עשיר שהביא קרבן עני - לא יצא! -
 שאני התם דכתיב (ויקרא יד) זאת. - אי הכי רישא נמי! - הא רבי
 רחמנא תורת. והתניא: תורת - לרבות מצורע עני שהביא קרבן עשיר,
 יכול אפילו עשיר שהביא קרבן עני - תלמוד לומר זאת. - ונילף מינה!
 מיעט רחמנא ואם דל הוא. משנה. קשר לשון של זהורית בראש שעיר
 המשתלח. והעמידו כנגד בית שילוחו, ולנשחט כנגד בית שחיטתו. בא
 לו אצל פרו שניה, וסומך שתי ידיו עליו ומתודה. וכך היה אומר: אנא
 השם! (חטאתי עויתי ופשעתי) (מסורת כש"ס: [עויתי פשעתי חטאתי])
 לפניך אני וביתי, ובני אהרן עם קדושך. אנא השם! כפר נא לעונות
 ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי ובני
 אהרן עם קדושך! ככתוב בתורת משה עבדך (ויקרא טז) כי ביום הזה
 יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. והן עונין
 אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. גמרא. איבעיא להו:
 ולנשחט אקשירה קאי או אהעמדה קאי? תא שמע, דתני רב יוסף: קשר
 לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח והעמידו כנגד בית שילוחו,
 ולנשחט כנגד בית שחיטתו שלא יתערב זה בזה, ולא יתערב באחרים.
 אי אמרת בשלמא אקשירה קאי - שפיר, אלא אי אמרת אהעמדה קאי -
 נהי דבחבריה לא מיערב, דהאי קטיר ביה והאי לא קטיר ביה -
 באחריני מיהת מיערב! אלא לאו שמע מינה - אקשירה קאי, שמע
 מינה. אמר רבי יצחק: שתי לשונות שמעתי, אחת של פרה ואחת של
 שעיר המשתלח. אחת צריכה שיעור, ואחת אינה צריכה שיעור, ולא
 ידענא הי מינייהו. אמר רב יוסף: ניהוי אנן של שעיר המשתלח דבעי
 חלוקה - בעי שיעור, ושל פרה דלא בעי חלוקה - לא בעי שיעור.
 מתקיף לה רמי בר חמא: דפרה נמי בעי כובד! - אמר ליה רבא: כובד -
 תנאי היא. ודפרה לא בעי חלוקה? איתיביה אביי: כיצד הוא עושה,
 כורכן בשירי לשון! - אימא: בזנב לשון. אמר רבי חנין אמר רב: עין
 ארו, ושני תולעת שקלטתן שלהבת - כשרה. - מיתבי: נתהבהב הלשון
 - מביא לשון אחר ומקדש! - אמר אביי: לא קשיא כאן - בקולחת, כאן

- בנכפפת. - רבא אומר: כובד תנאי היא דתניא: למה כורכך, כדי שיהיו כולן באגודה אחת, דברי רבי. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: כדי שיהא בהן כובד, ויפלו לתוך שריפת הפרה. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: שלש לשונות שמעתי, אחת של פרה, ואחת של שעיר המשתלח, ואחת של מצורע. אחת משקל עשרה זוז, ואחת משקל שני סלעים, ואחת משקל שקל, ואין לי לפרש. כי אתא רבין פירשה משמיה דרבי יונתן:

כטבלא מרובעת. כטבלא הוא דשרי, הא לא הכי - אמור! - התם
 לאקולי בה קולא אחרינא - להתיר ראש תור היוצא הימנה: משנה.
 מנין לפולטת שכבת זרע ביום השלישי (שתהא) (מסורת כש"ס:
 [שכיח]) טמאה - שנאמר (שמות יט) היו נכנים לשלשת ימים. מנין
 שמרחיצין את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת - שנאמר
 (בראשית לד) ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים. [מנין שקושרין לשון של
 זהורית בראש שעיר המשתלח שנאמר (ישעיהו ח) אם יהיו חטאיכם
 כשנים כשלג ילבינו. מנין לסיכה שהיא כשתייה ביום הכפורים - אף על
 פי שאין ראה לדבר - זכר לדבר, שנאמר (תכלים קט) ותבא כמים
 בקרבו וכשמן בעצמותיו. גמרא. רישא דלא כרבי אלעזר בן עזריה,
 סיפא כרבי אלעזר בן עזריה, דאי כרבי אלעזר בן עזריה - מהורה
 שמענא ליה! - מאן דלא מוקי כתנאי - תנא רישא מהורה - ומוקי לה
 לכולה כרבי אלעזר בן עזריה. ומאן דמוקים כתנאי - רישא רבנן,
 וסיפא כרבי אלעזר בן עזריה. תנו רבנן: פולטת שכבת זרע ביום
 השלישי - מהורה, דברי רבי אלעזר בן עזריה. רבי ישמעאל אומר:
 פעמים שהן ארבע עונות, פעמים שהן חמש עונות, פעמים שהן שש
 עונות. רבי עקיבא אומר: לעולם חמש. ואם יצאתה מקצת עונה
 ראשונה - נותנין לה מקצת עונה ששית. אמרוה רבנן קמיה דרב פפא,
 ואמרי לה רב פפא לרבא: בשלמא רבי אלעזר בן עזריה - כרבנן,
 דאמרי בחמש עבד פרישה. ורבי ישמעאל כרבי יוסי דאמו - בארבע
 עבד פרישה. אלא רבי עקיבא, כמאן? - לעולם כרבי יוסי, כדאמר רב
 אדא בר אבהו: משה בהשכמה עלה, ובהשכמה ירד. בהשכמה עלה -
 דכתיב (שמות לד) וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני בהשכמה ירד -
 דכתיב (שמות יט) לך רד ועלית אתה ואהרן עמך. מקיש ירידה לעלייה,
 מה עלייה - בהשכמה, אף ירידה - בהשכמה. למה ליה למימרא לה?
 והא אמר רב הונא: ישראל קדושים הן ואין משמשינן ממותיהן ביום!
 הא אמר רבא: אם היה בית אפל - מותר. ואמר רבא ואיתימא רב
 פפא: תלמיד חכם מאפיל בטליתו - ומותר.

מדרש רבה שמות פרשה א סימן יח

יח ויצו פרעה לכל עמו א"ר יומי ב"ר חנינא אף על עמו גזר ולמה עשה כן שהיו אסמרו לוגין אומרים לו נואל ישראל נתעברה ממנו אמן ואין אנו יודעין אם ישראל הוא או מצרים הוא באותה שעה כנס פרעה כל המצרים ואמר להם השאלו לי את בניכם ט' חדשים שאשליכם ליאור הה"ד כל הבן הילוד היאורה וגו' כל הבן של ישראל אין כתיב כאן אלא כל הבן בין יהודי בין מצרי ולא רצו לקבל ממנו שאמרו בן מצרי לא ינאל אותן לעולם אלא מן העבריות היאורה תשליכנהו למה גזרו להשליכן ליאור לפי שהיו רואין האסמרו לוגין שמושיעין של ישראל ע"י מים ילקה והיו סבורין שבמים יטבע ולא היה אלא ע"י באר מים נגזר עליו גזירת מות שנאמר (במדבר כ) יען לא האמנתם בי וגו' ורבנן אמרי העמיקו עצה שלא יפרע הקב"ה מהן במים לפי שהיו יודעין שאין הקב"ה משלם אלא מדה כנגד מדה והיו בטוחים שלא יביא מכול לעולם כך גזרו להטביעם במים וכל הבת תחיון מה צורך לפרעה לקיים הנקבות אלא כך היו אומרים נמית הזכרים ונקח הנקבות לנשים לפי שהיו המצריים שטופים בזמה:

לצולה הרבי (ישע' מיד כז): אתם אמרתם יסעך ה' נשבע ה' בימינו (שם סיב ח'): אתם אמרתם וברכ נאך תהרוס קמך תשלח תרוגך יאכלמו נקש והיה בית יעקב אש בית יוסף להבה ובית עשן לקש ודלקו בהם ואכלום (עובר' א' י"ה): אתם אמרתם וברח אפך נערינו מים יצאו מים חיים מירושלים (זכר' י"ד ח'): אתם אמרתם אכר אריב לכן בר אוכלך יאכלו וכל צריך כולם בשבי ילכו והיו שושך למשסה וכל ברוך אתן לבו (ירם ל' מ"ז): אתם אמרתם נשפת ברוךך ואת רוחי אתן בקרבכם (יחז' ל"ז כ"ז): אתם אמרתם כי נמכה אשרך ישראל מי נמכה (דבר' ל"ג כ"ט): אתם אמרתם נסיה יסעך תבלעכו ארץ ואשרו אתכם כל הגרם כי תהיו ארץ חסין (מלא' ג' י"ב): אתם אמרתם נהיה כהסך וחסד' סאתך לא ימוש (ישע' נ"ד י'): אתם אמרתם שמעו עמים ואנוך תשמענה דבר מאחרך לאמר (שם ל' כ"א): אתם אמרתם אן נבהלו אלופי ארזם אלי מאב יאחזימו רעד ושסתי מקום לעבד ישראל ונסעתי וישב תחתיו ולא ירנו עוד (ש"ב ו' י'): אתם אמרתם חסל עליהם אימתה וסחד והיו מלכים אוסנך ושרותיהם מניקוחך אפים ארץ ישתתו לך (ישע' מ"ט כ"ג): אתם אמרתם תביאמו והביאותים אל הר קדשי ושם ניו ז): אתם אמרתם ה' יסלך יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל (רנ"י כ' מ"ד): אתם אמרתם כי בא כוס פרעה (ג') והיה שם מסלול ודרך הקודש יקרא לה וע' ישע' ל"ה ח'):

ב. ותקח מרים הנביאה היכן נתנבאתה מרים היי הוא אומר (כ' א') ותהר ראשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא אמרה לאביה עתיד לצאת ממך מי שמרשע את ישראל ובין שנולד משה נתמלא הבית אור עמד אביה ונשקה על ראשה ואמר לה נתקיימה נבואתיך וכשהושלך ליאר אמרה לה אמה היכן נבואתיך אעים בן עדין בנבואתה עומדת ותתצב אדעתו (כ' ד') אחות אהרן. וכי אחות אהרן היית ולא אחות שניהם היית אלא לפי שנתן נפשו עליה נקראת על שמו ומגין שנתן נפשו עליה רכתיב (במ' י"ב י"א) ואמר אהרן אל משה בי אדוני אל נא חשת עלינו חסאת ונו: ר"א שנתנבאת ועדין היא אחות אהרן קודם שילד משה (ד'): את התק בידה. וכי מאין היה להם לישראל תופים על הים אלא לפי שהצדיקים מוכסחין עם יציאתן מסצרים שהמקום עושה להם נסים ונבורות ולסיכך נסלו תופים ומחולות כידם:

ב"א. ותען להם מרים מניר הכתוב שבשם שאמר משה שירה לאנשים כך מרים אמרה שירה לנשים: שירו לה' כי נאה נאה:

כ"ב. ויסע משה את ישראל מים סוף ר' יהושע אומר זו נסיעה נסעו ישראל על פי משה לפי שכל המסעות כולן לא נסעו אלא על פי נבורה אבל נסיעה זו לא נסעו אלא על פי משה לכך נאמר ויסע משה: ר' אליעזר אומר על פי ה' נסעו לפי שמצאנו בשנים ושלושה וארבעה מקומות שלא נסעו אלא על פי הנבורה שני (במ' מ' י"ח) על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו ואומר (שם כ') ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו ואומר (שם כ"ג) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שבו אף זו על פי נבורה נסעו אם כן למה נאמר ויסע משה אלא שהסיען בעל כרחו כמקל בידו שראו סגרי בני אדם שהיו מעבדים בהם בעומר וכלבנים ובכל עבודה בשדה אמרו דומה שלא נשתיר אדם במצרים נעשה

(ג') תשמע נחזיר דגם פסוק כי נא הוא תסמיה ללא כחש הרענן צמ' ספורס וכנר ספניו סללי דל סונלו דכרו צמ' גרר סללי כלל כי ס' ס' (ד') תצילם יד סל.

תקח בני ישראל לעולם: יעצמו יבחנו בני אדם: ילמים: פעלת ה' סקדש: ו לא נברא אלא במאסר: נה בית המקדש כיוכל: ס סמה ששומעה אונדס: ריבוהו האוסרים ערו ערו: ישא ומסעון קדשו יחן: יושבי הארץ: אוי להן: עסק ירושם ונשמשו: נחלתי זה בית המקדש: ש לפני מי שאמר והיה: יינ) אף ידי יסרה ארץ: ידך: ר"א סקדש ה': י: ר"א סקדש ה' כוננו: ין גליות עמו שני (תהי): ללסמים שנכנסו לתוך: וס ושרפו מהם והחריבו: ב סהן ושרף סהן ורשב:

ישראל ה' סלך לעולם: לעתיד לבוא: ספני סה: י: רשב ה' עליהם את: אהבך ורע יצחק ירדך: יך: וכני ישראל הלכו: חכמים שמונה עשרה: ששה האחרונים הודיה: ברכות ראשונות שבה: הקביה בשמונה עשרה: אז שני (ישע' נ"ח ח'): הרת (שם ס' ה'): או: לבשי ערך (ישע' נ"ב: ו סלחסה ה' שמו וית: כבוח פרעה ואתה על: ודרו במצולות האוסי:

(ג') ונפססן ססה מלל: סיה נקס י"ס. וכוונסו: י' ב. (ח') ס' י"ז סד:

מדרש רבה שמות פרשה א סימן כה

[כה] ותאמר אחותו אל בת פרעה וגו' למה אמרה מרים מן העבריות וכי אסור לו למשה לינק מחלב הנכרית לא בן תנינן בת ישראל לא תניק בנה של כותית אבל כותית תניק בן ישראל ברשותה אלא למה אמרה כן לפי שהחזירתו למשה על כל המצריות להניק אותו ופסל את כולן ולמה פסלן אמר הקב"ה הפה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא והיינו דכתיב (ישעיה כח) את מי יורה דעה וגו' למי יורה דעה לגמולי מחלב וגו' ד"א למה פסל דדיהן אמר הקב"ה זה עתיד לדבר עמי למחר יהיו המצריות אומרות זה שמדבר עם השכינה אני הניקתיהו ותלך העלמה למה קראה הכתוב עלמה שהלכה בזריות ר' שמואל אמר שהעלימה את דבריה ותאמר לה בת פרעה היליכי א"ר חמא ב"ר חנינא נתנבאת ולא ידעה מה נתנבאת היליכי שליכי הוא ואני אתן את שכרך א"ר חמא בר חנינא לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן אלא שנוטלים שכר ותקח האשה את הילד ותניקהו באותה שעה נתן לה הקב"ה מקצת שכרה שהיא היתה מחיה את הילדים וכן הקב"ה החזיר לה את בנה ונתן לה שכרה:

מדרש רבה שמות פרשה א סימן כ

כ ותהר האשה ותלד בן א"ר יהודה מקיש לידתה להורתה מה הורתה שלא בצער אף לידתה שלא בצער מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקה של חוה ותרא אותו כי טוב הוא תני ר"מ אומר טוב שמו רבי ואשיה אומר טוביה שמו רבי יהודה אומר חנון לנביאות אחרים אומרים שנולד כשהוא מהול ורבנן אמרי בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה בתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא וכתוב התם (בראשית א) וירא אלהים את האור כי טוב ותצפנהו שלשה ירחים שלא מנו המצרים אלא משעה שהחזירה והוה מיעברא ביה תלתא ירחי מתחלתו ולא יכלה עוד הצפינו למה לפי שהמצריים היו הולכין בכל בית ובית שהיו חושבין בו שנולד שם תינוק ומוליכין לשם תינוק מצרי קטן והיו מבכין אותו כדי שישמע תינוק ישראל קולו ויבכה עמו והיינו דכתיב (שיר ב) אחוז לנו שועלים שועלים קטנים וגו'.

מדרש רבה שמות פרשה א סימן כו

כו ויגדל הילד כ"ד חדש הניקתהו ואתה אומר ויגדל הילד אלא שהיה גדל שלא בדרך כל הארץ ותביאהו לבית פרעה וגו' היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאלו הוא בנה ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך ולפי שהיה יפה הכל מתאנים לראותו מי שהיה רואהו לא היה מעביר עצמו מעליו והיה פרעה מנשקו ומחבקו והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתיד לעשות לו כשהיה גדול וכן הקב"ה אמר לחירם (יחזקאל כח) ואוציא אש מתוכך הוא וגו' וכן בת פרעה מגדלת מי שעתיד ליפרע מאביה ואף מלך המשיח שעתיד ליפרע מאדום יושב עמם במדינה שנאמר (ישעיה כז) שם ירעה עגל ושם ירבץ וגו' והיו שם יושבין חרטומי מצרים ואמרו מתייראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתיד ליטול מלכות ממך מהם אומרים להורגו מהם אומרים לשורפו והיה יתרו יושב ביניהן ואומר להם הנער הזה אין בו דעת אלא בחנו אותו והביאו לפניו בקערה זהב ונחלת אם ישיט ידו לזהב יש בו דעת והרגו אותו ואם יושיט ידו לנחלת אין בו דעת ואין עליו משפט מות מיד הביאו לפניו ושלח ידו ליקח הזהב ובא גבריא'ל ודחה את ידו ותפש את הנחלת והכניס ידו עם הנחלת לתוך פיו ונכוה לשונו וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון ותקרא שמו משה מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים אף על פי שהרבה שמות היו לו למשה לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו (בתיה בת פרעה) ואף הקב"ה לא קראהו בשם אחר:

מדרש רבה שמות פרשה ה סימן י'

יד ואחר באו משה ואהרן היכן הלכו הזקנים שלא חשב אותם עמהם שכבר אמר לו הקב"ה ובאת אתה וזקני ישראל אמרו רבותינו הלכו עמהן הזקנים והיו מנגבין את עצמן ונשמטין א' א' שנים שנים והלכו להן כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה לא נמצא אחד שכן כתיב ואחר באו משה ואהרן והיכן הזקנים אלא שהלכו להן אמר להם הקב"ה כך עשיתם חייכם שאני פורע לכם אימתי בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני לקבל התורה החזירן הקב"ה שנאמר (שמות כד) ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה ^{ויאמרו} אל פרעה כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחוננו לי במדבר אמר ר' חייא בר אבא אותו היום יום פרוזבוטי של פרעה היה ובאו כל המלכים כלן לכבודו והביאו דוראות של עטרות והיו מעטירין אותו שהוא יום קוזמוקרמור והביאו אלהיהן עמהן משעטרו אותו היו משה ואהרן עומדין על פתח פלטרין של פרעה נכנסו עבדיו ואמרו שני זקנים עומדין על הפתח אמר להן יעלו כיון שעלו היה מסתכל בהן שמא יעטרו אותו או שמא יתנו לו כתבים ואף לא שאלו בשלומם אמר להם מי אתם אמרו לו שלוחיו של הקב"ה אנו מה אתם מבקשים אמרו לו כה אמר ה' שלח את עמי וגו' אותה שעה בעם ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא היה יודע לשלח לי עטרה אלא בדברים אתם באים אלי לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח אמר להם המתינו לי עד שאחפש בספר שלי מיד נכנס לבית ארמון שלו והיה מביט בכל אומה ואומה ואלהיה התחיל קורא אלהי מואב ואלהי עמון ואלהי צידון אמר להם חפשתי שמו בבית גנזי ולא מצאתי אותו א"ר לוי משל למה"ד לכהן שהיה לו עבד שוטה יצא הכהן חוץ למדינה הלך העבד לבקש את רבו בבית הקברות התחיל צווח לבני אדם שעומדים שם לא ראיתם בכאן רבי אמרו לו רבך לאו כהן הוא אמר להן הן אמרו לו שוטה מי ראה כהן בבית הקברות כך אמרו משה ואהרן לפרעה שוטה דרכן של מתים לתבען בין החיים שמא החיים אצל המתים אלהינו חי הוא אלו שאתה אומר מתים הם אבל אלהינו הוא אלהים חיים ומלך עולם אמר להם בחור הוא או זקן הוא כמה שנותיו כמה עיירות כבש כמה מדינות לכד כמה שנים יש לו מיום שעלה למלכות אמרו לו אלהינו כחו וגבורתו מלא עולם הוא היה עד שלא נברא העולם והוא יהיה בסוף כל העולם והוא יצרך ונתן כך רוח חיים אמר להם ומה מעשיו אמרו לו נוטה שמים ויורד גשמים ויוסד ארץ קולו חוצב להבות אש מפרק הרים ומישבר סלעים קשתו אש חציו שלהבת רומחו לפיד מגינו עננים חרבו ברק יוצר הרים וגבעות מכסה הרים בעשבים מוריד גשמים וטללים מפריח דשא ומעונה חיות צר את העובר במעי אמו ומוציאו לאור העולם (דניאל ב) מהעדה מלכין ומהקם מלכין אמר להם מתחלה שקר אתם אומרים כי אני הוא אדון העולם ואני בראתי עצמי ואת נילוס שנאמר (יחזקאל כט) לי יאורי ואני עשיתני באותה שעה קבץ כל חכמי מצרים אמר להם שמעתם שמו של אלהיהם של אלו אמרו לו שמענו שכן חכמים הוא ובן מלכי קדם אמר להם הקב"ה לעצמכם קראתם חכמים ולי בן חכמים שנאמר (ישעיה יט) חכמי יועצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם ראה מה כתיב בהן אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה (שם כט) ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר השיכם אלוה שלכם איני יודע מי הוא שנאמר מי ה' אשר אשמע בקולו אמר לו הקב"ה רשע מי ה' אמרת במי אתה לוקה מ' ארבעים י' עשרה הם ג' מכות שהביא הקב"ה על המצרים בים שנא' (שמות ח) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל הים מהו אומר (שם יד) וירא ישראל את היד הגדולה כמה לקו באצבע עשר מכות חשוב חמשה אצבעות שביד הגדולה לכל א' ואחד י' מכות הרי חמשים ד"א מי ה' סרס אותו מי יס הים הודיעך ה' אתה אמרת מי ה' עתיד אתה לומר (שם ט) ה' הצדיק אתה אמרת לא ידעתי את ה' עתיד אתה לומר (שם י) חטאתי לה' אלהיכם אתה אמרת וגם את ישראל לא אשלח אלו היה שם אותו ישראל הזקן הייתי נותן הסל והמגריפה על כתיפו:

מדרש רבה שמות פרשה מז סימן ו

ו ויכתוב על הלוחות מלמד שהראשונים והאחרונים היו שוים עשרת הדברות כיצד היו עשויין ה' על לוח זה וה' על לוח זה כדברי ר' יהודה ור' נחמיה אומר י' על לוח זה וי' על לוח זה שנא' (שמות לד) ויהי ברדת משה מהר סיני והכתובים הם מוענים אותן והיו נראין כאלו הם ביד משה שנאמר ושני לוחות העדות ביד משה ומשה לא ידע כי קרן עור פניו ומהיכן נטל משה קרני ההוד רבנן אמרי מן המערה שנא' והיה בעבור כבודי ר' ברכיה הכהן בשם רבי שמואל אמר הלוחות היו ארכן ו' טפחים ורחבן ו' והיה משה אחוז בטפחיים והשכינה בטפחיים ומפחיים באמצע ומשם נטל משה קרני ההוד ר' יהודה בר נחמן בשם רשב"ל אומר עד שהיה כותב בקולמוס נשתייר קימעא והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני ההוד שנא' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו:

אין מושחין מלכים אלא מן הקרן שאול ויהוא נמשחו מן הפך שהיתה מלכותן מלכות
עוברת דוד ושלמה נמשחו מן הקרן שהיתה מלכותן מלכות קיימת אין מושחין כהנים
מלכים אמר רבי יודן ענתונדרייא על שם לא יסור שבט מיהודה אמר רבי חייה בר אבא
למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל מה כתיב בתריה לא יהיה לכתוב
הלויים אמר רבי יוחנן הוא יוחנן הוא יהואחז והא כתיב הבכור יוחנן בכור למלכות
רבי יוחנן הוא שלום הוא צדקיהו והכתיב השלישי צדקיהו והרביעי שלום שלישי
לתולדות רביעי למלכות צדקיהו שצידק עליו מידת הדין שלום שבימיו שלמה מלכות
בית דוד לא שלום הוה שמיה ולא צדקיהו הוה שמיה אלא מתניה הדא הוא דכתיב ויהי
מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו אמר רבי יוחנן באמה של ששה
טפחים היה הארון עשוי מאן תנא באמה של ששה טפחים רבי מאיר היא דתנן רבי מאיר
אומר כל האמות הוא כבניינות רבי יהודה אומר אמת הבניין ששה של כלים חמשה של
דעתיה דרבי מאיר דו אמר באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי אורכו של ארון
חמשה עשר טפח דכתיב אמתים וחצי ארכו אמתא אשיתא ואמתא אשיתא ופלגות אמתא
תלתא וארבעה לוחות היו בו שנים שלימים ושנים שבורים דכתיב אשר שברת ושמתם
בארון הלוחות היו כל אחד ואחד ארכו ששה טפחים ורחבו ששה ותן אורכן של לוחות
לאורכו של ארון נשתייר שם שלשה טפחים תן מהם חצי טפח לכל כותל נשתייר שני
טפחים לספר תורה רחבו של ארון תשעה טפחי דכתיב אמה וחצי רחבו אמתא אשיתא
ופלגות אמתא תלתא וארבעה לוחות היו בו שני שלימים ושנים שבורים דכתיב אשר
שברת ושמתם בארון הלוחות היו כל אחת ואחת ארכן ששה טפחים ורחבו ששה תן ארכן
של לוחות לרחבו של ארון נשתייר שם שלשה טפחים חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן
לשילוט ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחיים רבי שמעון בן לקיש אמר באמה של חמשה
טפחים היה הארון עשוי מאן תנא באמה של חמשה טפחים רבי יהודה דתנינן תמן רבי
יהודה אומר אמת הבניין ששה טפחים ושל כלים חמשה וההן ארון כלי הוא על דעתיה
דרבי יודה דו אמר באמה של חמשה טפחים היה ארכו של ארון עשוי שנים עשר טפחים
ומחצה דכתיב אמתים וחצי ארכו אמתא חמשה ואמתא חמשה ופלגות אמתא תריי וכלי
וארבעה לוחות היו בו שנים שלימים ושנים שבורים דכתיב אשר שברת ושמתם בארון
והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבו ששה תן רחבו של לוחות לאורכו
של ארון ונשתייר שם חצי טפח אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן רחבו של ארון
שבעה וטפחי ומחצה דכתיב אמה וחצי רחבו אמתא חמשה ופלגות אמתא תריי וכלי
וארבעה לוחות היו בו שנים שלימים ושנים שבורים דכתיב אשר שברת ושמתם בארון
הלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבו ששה תן ארכן של לוחות לרחבו של
ארון ונשתייר שם טפח ומחצה אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן חצי טפח

וחצי טפח מיכן לשילוט כיצד עשה בצלאל את הארון רבי חנניה אמר שלש תיבות עשו
 שתיים של זהב ואחת של עץ נתן של זהב בשל עץ ושל עץ בשל זהב וציפּהו דכתיב וציפּהו
 אותו זהב טהור מבית ומחוץ מה תלמוד לומר תצפנו להביא שפתו העליונה רבי שמעון
 בן לקיש אומר תיבה אחת עשאו וציפּהו דכתיב וציפּהו מבית ומחוץ מה
 תלמוד לומר תצפנו אמר רבי פינחס להביא בין נסר לנסר כיצד היו הלוחות כתובים
 רבי חנניה בן גמליאל אומר חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה הדא הוא דכתיב ויכתב
 על שני לוחות אבנים חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה ורבנן אמרין עשרה על לוח זה
 ועשרה על לוח זה הדא הו' דכתיב ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת
 הדברים עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה רבי שמעון בן יוחי אמר עשרים על לוח זה
 ועשרים על לוח זה דכתיב ויכתבם על שני לוחות אבנים עשרים על לוח זה ועשרים על
 לוח זה רבי סימאי אמר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה מזה ומזה הם כתובים
 טטרגונה חנניה בן אחי רבי יהושע אומר בין כל דיבור ודיבור דיקדוקיה ואותותיה של
 תורה ממולאים בתרשיש כימא רבא רבי שמעון בן לקיש כד הוה מטי הדין קרייא דה
 אמר יפה לימדני חנניה בן אחי רבי יהושע מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים
 כך בין כל דיבור ודיבור דיקדוקיה ואותותיה של תורה אמר רבי תנחומא איתקשייה קוט
 רבי פינחס אתיא כר' יודה ולא אתיא כר' מאיר מה טעמא דרבי יודה לקוח את ספר
 התורה הזאת ושמתם אותו מצד ארון ברית יי' וגו' על דעתיה דרבי יודה דו אמר איבן
 היה ספר תורה נתון כמין גלוסקוס עשה לו מבחוץ והיה ספר תורה נתון לתוכו מה טעמא
 דרבי מאיר ונתתה את הכפרת על הארון מלמעלה וגו' על דעתיה דרבי מאיר דו אמר א
 מוקדם ומואחר בתורה אלא ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אלך ואחר כך תתת
 את הכפורת על הארון מלמעלה ר' פינחס בשם רבי שמעון בן לקיש התורה שנתן ל
 הקב"ה למשה נתנה לו אש לבנה חרותה באש שחורה היא אש מובללת באש חצובה באש
 ונתונה מאש הדא הוא דכתיב מימינו אש דת למו /ה"ב/ הלכה ב' מתניתין דאבא יוסבן
 חנין אמר כנגד שלשה עשר שערים ברם כרבנן שבעה שערים

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

מדרש רבה שמות פרשה כח סימן ו

ו ד"א וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר א"ר יצחק מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני שכן משה אומר להם לישראל (דברים כט) כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום עמנו עומד היום אין כתיב כאן אלא עמנו היום אלו הנשמות העתידות להבראות שאין בהם ממש שלא נאמרה בהם עמידה שאע"פ שלא היו באותה שעה כל אחד ואחד קבל את שלן וכה"א (מלאכי א) משה דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי בימי מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני ועד אותה שעה לא נתנה לו רשות להתנבאות וכן ישעיה אמר (ישעיה מח) מעת היותה שם אני אמר ישעיה מיום שנתנה תורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת אלא (שם) ועתה אלהים שלחני ורוחו עד עכשיו לא ניתן לו רשות להתנבאות ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני וכה"א (דברים ה) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף ר' יוחנן אמר קול א' נחלק לו קולות והם נחלקים לע' לשון רשב"ל אמר שממנו נתנבאו כל הנביאים שעמדו רבנן אמרי שלא היה לו בת קול א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מהו (תהלים כט) קול ה' בכח אפשר לומר כן והלא מלאך אחד אין כל בריה יכולים לעמוד בקולו שנאמר (דניאל י) וגויתו בתרשיש וקול דבריו כקול המון והקב"ה שכתוב בו (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא צריך לדבר בכח אלא קול ה' בכח בכח כל הקולות ועל דעתיה דרבי יוחנן הדא קרא מסייע ליה שנאמר (תהלים סח) ה' יתן אומר המבשרות צבא רב:

דסגינן בשלימותא - כתיב בן +משלי יא+ תמת ישרים תנחם הנך אינשי דסגן בעלילות.
כתיב בהו +משלי יא+ וסלף בוגדים ישרם.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב +שיר השירים ד+ לבבתני אזלת
כלה לבבתני באחת מעיניך, בתחילה - באחת מעיניך לכשתעשי - בשתי עיניך. אמר רבי
עלובה כלה מזנה בתוך חופתה. אמר רב מרי ברה דבת שמואל: מאי קרא +שיר השירים
א+ עד שהמלך במסבו נרדי וגו'. אמר רב: ועדיין חביבותא היא גבן, דכתיב נתן ולא נתת
הסריח. תנו רבנן: עלובין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבין
ושמחין ביסורין - עליהן הכתוב אומר +שופטים ה+ ואהביו כצאת השמש בגברתו. אמר
רבי יוחנן: מאי דכתיב +תהלים סח+ ה' יתן אמר המבשרות צבא רב - כל דיבור ודיבור
שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות. תני דבי רבי ישמעאל: +ירמיהו כג+ וכפתי
יפצץ סלע מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות - אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש
ברוך הוא נחלק לשבעים לשונות. אמר רב חננאל בר פפא: מאי דכתיב +משלי ח+ עשו
כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד - לומר לך: מה נגיד זה יש בו להמית
ולהחיות - אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא: למיימינים בת
דחיי, למשמאילים בה - סמא דמותא. דבר אחר נגידים - כל דיבור ודיבור שיצא
הקדוש ברוך הוא קושרים לו שני כתרים.

אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב +שיר השירים א+ צרור המון דודי לי בין שדי ילין.
אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אף על פי שמיצר ומצור לי
דודי - בין שדי ילין. אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי +שיר השירים א+ - מי ששכל של
מכפר לי על עון גדי שכרמתי לי. מאי משמע דהאי כרמי לישנא דמכניש הוא? אמר
זוטרא בריה דרב נחמן: כדתנן כסא של כובס שכורמים עליו את הכלים.

ואמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב +שיר השירים ה+ לחיו כערוגת הבשם - כל דיבור
ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו בשמים. וכיון שמדיבור
ראשון נתמלא, דיבור שני להיכן הלך? - הגציא הקדוש ברוך הוא הרוח מאוצרותיו,
והיה מעביר ראשון ראשון, שנאמר +שיר השירים ה+ שפתותיו שושנים נוטפות מדי עבר,
אל תקרי שושנים אלא שושנים.

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא יצתה ממנו של
ישראל, שנאמר +שיר השירים ה+ נפשי יצאה בדברו. ומאחר שמדיבור ראשון יצתה

נשמתן, דיבור שני הואך קיבלו? - הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים, והחיה אותם..
שנאמר +תהלים סח+ גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה. ואמר רבי
יהושע בן לוי: כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא חזרו ישראל לאחוריה
שנים עשר מיל, והיו מלאכי השרת מדדין אותן, שנאמר +תהלים סח+ מלאכי צבאות י
ידרון אל תיקרי ידרון אלא ידרון.

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך
הוא: רבונו של עולם [מה לילוד אשה בינינו?] אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו:
חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אותה
מבקש ליתנה לבשר ודם? +תהלים ח+ מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו
מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים! - אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה
החזיר להן תשובה! - אמר לפניו: רבונו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל
שבפיהם. - אמר לו [אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה] שנאמר +איוב כו+ מאחז פני
כסא פרשז עליו עננו. ואמר רבי נחום: מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו. אמר
לפניו: רבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה - +שמות כ+ אנכי ה' אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למדתם
לכם? שוב מה כתיב בה - לא יהיה לך אלהים אחרים, בין הגויים אתם שרויין שעובדין

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

מדרש רבה שמות פרשה כט סימן ט

ט ד"א אנכי ה' אלהיך הה"ד (עמוס ג) אריה שאג מי לא יירא וזהו דכתיב (ירמיה י) מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה אמרו הנביאים לירמיהו מה ראית לומר מלך הגוים כל הנביאים קורין אותו מלך ישראל ואתה קורא אותו מלך הגוים אמר להן שמעתי ממנו (שם) א) נביא לגוים נתתיך ואני אמרתי מלך הגוים לומר אם על בניו ועל בני ביתו לא חס על אחרים הוא חס שנא' (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך מי לא ייראך מלך הגוים מי לא יתיירא ממך משל לדניסמוס שמלא כיסו זהובים והיה עומד וצווח מי שהוא מבקש יבא וישאל והיו הכל שומעים ובורחים לומר כשיבא ליפרע ממני שלוח מי יוכל לעמוד כך כביכול ירד הקב"ה לסיני ליתן הדברות שלא יהיה העולם מתמוטט שנאמר (שם) ארץ רעשה אף שמים נטפו וכן הרים נזלו מפני ה' וכן עמודי שמים ירופפו וישראל מרתיתין שנאמר ויחדר כל העם וההר מרתת שנאמר ויחדר כל ההר מאד כל אלו למה אלא מפני שדבר דברות של חיים והנביא צווח (עמוס ג) אריה שאג מי לא יירא א"ר ירמיה ומה אם בשעה שהוא נותן חיים לעולם ארץ רעשה כשיבא לפרוע מן הרשעים שעברו על דברי תורה עאכ"ו שנאמר לפני זעמו מי יעמוד ומי מכלכל את יום בואו כשהוא רצוי אין בריה יכולה לעמוד בכחו כשהוא קם בחרון אפו מי יעמוד לפניו הוי (ירמיה י) מי לא יראך מלך הגוים ד"א אריה שאג הה"ד (הושע יא) אחרי ה' ילכו כאריה ישאג א"ר סימון משל למלך שנכנס בפלטיין שלו שמעה ממטרונה שלו ונתנה מקום והיתה מרתתת אם המטרונה מתייראת מה יעשו השפחות והעבדים כך כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל שמעו קולות ומתו שנאמר (שיר נפשי יצאה בדברו אם ישראל כך עובדי כוכבים עאכ"ו ד"א אריה שאג אמרי רבנן בשם ר' הושעיא שאל בלצא את רבי עקיבא אמר לו מהיכן הרעש נעשה אמר לו בשעה שהקדוש ב"ה מסתכל בבתי עבודת כוכבים ובעובדיה היאך נתונין בשקט ובשלוח בעולם ורואה ביתו חרב ונתון בידם של עובדי כוכבים כביכול הוא מקנא ושואג ומיד השמים והארץ רועשים שנאמר (יואל ד) מציון ישאג ומירושלים יתן קולו וישראל מה היו עושין כביכול הוא מגין עליהם שנא' (שם) וה' מחסה לעמו ד"א אריה שאג בוא וראה בהמ"ק נקרא אריה שנא' (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל ומלכות בית דוד נקרא אריה שנא' (יחזקאל יט) מה אמך לביא בין אריות רבצה ישראל נקרא אריה שנא' (בראשית מט) גור אריה יהודה ונבוכדנצר נקרא אריה שנאמר (ירמיה ד) עלה אריה מסבכו והחריב בהמ"ק ונטל מלכות בית דוד והגלה את ישראל והקב"ה אומר (נחום ב) איה מעון אריות היכן הם בני באותה שעה שאג ישאג על נוהו ד"א אריה שאג אמר הקדוש ב"ה לישראל מקבלין אתם עשרת הדברות אמרו לו הן שנא' (תהלים צב) עלי עשור ועלי נבל עלי לקבל י הדברות ומהו (עמוס ג) ה' אלהים דבר מי לא ינבא א"ר אבהו בשם ר' יוחנן כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפו שרפים לא אמרו קדוש קדוש הים לא נודעו העבריות לא דברו אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנכי ה' אלהיך וכה"א (דברים ה) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף אמר רשב"ל מהו ולא יסף אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול והקול שהיה יוצא מפי הקב"ה לא היה לקולו בת קול ואם תמה אתה על זו הרי אליהו כשבא לכרמל כנס כל הכומרים ואמר להם (מ"א יח) קראו בקול גדול כי אלהים הוא מה עשה הקב"ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים והיה העולם תוהו ובוהו כאלו לא היה בריה בעולם שנאמר (שם) אין קול ואין עונה ואין קשב שאם ידבר הם אומרים הבעל עננו עאכ"ו כשדבר הקב"ה על הר סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו ואמר אנכי ה' אלהיך ולעתיד לבא כתיב (ישעיה נא) אנכי אנכי הוא מנחמכם:

עבודה זרה? שוב מה כתיב בה - זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה - לא תשא, משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב - כבד את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנאף יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא, שנאמר +תהי +ח ה' אדנינו מה אדיר שמך וגו' ואילו תנה הודך על השמים - לא כתיב [מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב, ומסר לו דבר, שנאמר +תהלים סח+ עלית למרום שבית שבי לקן מתנולת באדם, בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות. אף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר +במדבר יז+ ויתן את הקטרת ויכפר על העם ואומר ויעמד בין המתים ובין החיים וגו' לאו דאמר ליה - מי הוה ידע?]

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שירד משה לפני הקדוש ברוך הוא, בא שטן ואמר לו רבוננו של עולם, תורה היכן היא? אמר לו: נתתיה לארץ. הלך אצל ארץ, אמר לה: תורה היכן היא? אמרה לו: +איוב כח+ אלהים הבין דרכה וגו'. הלך אצל ים ואמר לו: אין ענ הלך אצל תהום, אמר לו: אין בי, שנאמר: +איוב כח+ תהום אמר לא בי היא וים אמר א עמדי, אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. חזר ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: רב של עולם, חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה. אמר לו: לך אצל בן עמרם. הלך אצל מש אמר לו: תורה שנתן לך הקדוש ברוך הוא היכן היא? אמר לו: וכי מה אני שנתן לי הקדוש ברוך הוא תורה? אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, בדאי אתה? - אמר לפניו: רב של עולם, חמודה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום. אני אחזיק טובה לעצמי. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: הואיל ומיעטת עצמך - תקרא על שמך, שנאמר +מלא +ג+ זכרו תורת משה עבדי וגו'.

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שהיה קו כתרים לאותיות. אמר לו: משה, אין שלום בעירך? - אמר לפניו: כלום יש עבד שנותן לרבו? אמר לו: היה לך לעזרני. מיד אמר לו: +במדבר יד+ ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת.

(אמר) +מסורת הש"ס: [ואמר] רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב +שמות לב+ וירא העם כ בשש משה, אל תקרי בושש אלא באו שש. בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל לסוף ארבעים יום, בתחלת שש, אני בא. לסוף ארבעים יום בא שטן ועירבב את העול אמר להן: משה רבכם היכן הוא? אמרו לו: עלה למרום. אמר להן: באו שש - ולא השגיז עליו. מת - ולא השגיחו עליו. הראה להן דמות מטתו. והיינו דקאמרי ליה לאהרן +שם

לב+ כי זה משה האיש וגו'.

אמר ליה ההוא מרבנן לרב כהנא: מי שמיע לך מאי הר סיני? - אמר ליה: הר שנעשו בו
נסים לישראל. - הר ניסאי מיבעי ליה! - אלא: הר שנעשה סימן טוב לישראל. - הר סיני
מיבעי ליה! - אמר ליה: מאי טעמא לא שכיחת קמיה דרב פפא ורב הונא בריה דרב
יהושע, דמעייני באגדתא דרב חסדא ורבה בריה דרב הונא דאמרי תרווייהו: מאי הר
סיני - הר שירדה שנאה לאמות העולם עליו. והיינו דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: חמשה
שמות יש לו: מדבר צין - שנצטוו ישראל עליו, מדבר קדש - שנתקדשו ישראל עליו, מדבר
קדמות - שנתנה קדומה עליו, מדבר פארן -

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

חירות מכלא הכי הוא, ומאי חרות גושפנקא דעלמא דאתי דביה הוה חירות בכל
 חירות, ואלמלא לא אתברו כל מה דאתא לעלמא לבתר לא אתא והווי ישראל דיוק
 דמלאכין עלאין דלעילא, ועל דא אכריז קרא ואמר והלוחת מעשה אלהים וגו' לא
 דלבתר דעלמא אשתכלל ואדכר שם מלא הווי אלא בשעתא דאשתכלל בשם אלהי
 ייעול שבת, המה, מאי המה, הפוך מה"ה הווי, מתרין סטרין הווי, חדא בעובדא וחד
 דחירות לעילא רשים לעילא לנטרא לכלא, ועל דא המ"ה והמכתב מכתב אלהים
 אשא אוכמא על גבי אשא חוורא מכתב אלהים הווי דכתיב (במדבר יח) ועב
 הוא, חרות כמה דאתמר דהא יובל קרי חרות ועביד חירות לכל עלמין, ע"כ חבר
 מכאן והלאה תנדעון דהא סטרא בישא לא שלא עלייכו, ואנא ייבא סבא קאימנא
 לאתערא מלין אלין, קמו אינון כמאן דאתער משינתיה ואשתטחו קמיה ולא הווי י
 למלא, לבתר שעתא בכו, פתח רבי חייא ואמר (שיר ח) שימני כחותם על לבך כד
 זרועך וגו', שימני כחותם, בשעתא דאתדבק כנסת ישראל בבעלה איהי אמרת ש
 כחותם (ויחי רמד ג) ארחא דחותם כיון דאתדבק בההוא אתר דאתדבק שביק בי
 דיוקניה אף על גב דההוא חותם אזיל הכא והכא ולא קיימא תמן והא אתעבר מני
 דיוקניה שביק תמן ותמן קיימא, אוף הכי אמרת כ"י כיון דאתדבקנא בך כל דיוק
 חקיק בך דאף על גב דאיזיל הכא או הכא תשכח דיוקני חקיק בך ותדכר לי, וכח
 זרועך כמה דכתיב (שם ב) שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני אוף הכי תהא דיוק
 תמן, ובכן אהא בך מתדבקא לעלמין ולא אתנשי מינד, כי עזה כמות אהבה, תקיפ
 אהבה בתוקפא תקיף כההוא אתר דשריא ביה מותא, אהבה ההוא אתר דאקרי א
 עולם, קשה כשאויל קנאה אוף הכי דהא אלין שמחן מההוא סטרא אינון רשפיה ר
 מאן אינון רשפי אלין אינון אבנין ומרגלן טבאן דאתילידו מההוא אש, שלהבת י
 שלהובא דנפקא מעלמא עלאה ואתאחדא בכנסת ישראל למהוי כלא חד יחודא
 אהבה ורשפין דשלהובא דלבא אבתרך יהא רעוא דדיוקנא דילן תהא חקוקה בי
 דדיוקנא דילך חקוק בלבן, נשק לון ובריד לון ואזלו, כד מטו לגבי דרבי שמעון
 כל מה דאירע לון חדי ותווה אמר זכאין אתון דזכיתון לכל האי ומה הויתון בחד
 עלאה גיבר תקיף דלא הווי כמה גיברין לגביה כלום ולא ידעתון לאשתמודעא ל
 תוהנא איך אשתזבתון מעונשא דיליה אלא קודשא בריך הוא בעא לשזבא לכון
 עלייהו (משלי ד) וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום, (שם) בלכתך
 צעדך ואם תרוץ לא תכשל, (ישעיה ס) ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר
 מעשה ידי להתפאר, ע"כ מן רב ייבא סבא:

רעיא מהימנא כי ינצו אנשים, אלין מיכאל וס"מ ונגפו אשה הרה דא כ"י ויצאו ח

בגלותא ענוש יענש דא ס"מ כאשר ישית עליו בעל האשה דא קודשא בריך הוא:

פקודא בתר דא להשיב אבדה, ואבתריה להשיב הגזל, אמר בוצינא קדישא קודשא בריך
הוא עתיד לאהדרא לך אבדה דאבדת בגין ערב רב ודא כלה דילך דבזמנא דעברו ער
רב ית עגלא נפלת כלה דילך דא הוא דכתיב (שמות לב) וישלך מידו את הלחת, ואחמ
בך לך רד התם קא רמיז נחיתו דילך בגלותא רביעאה לך

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

BIBLIOGRAPHY

PRIMARY SOURCES

Armistead, Samuel G., and Joseph H. Silverman. Judeo-Spanish Ballads from New York. Los Angeles: University of California Press, Ltd. 1981.

Armistead, Samuel G., and Joseph H. Silverman. Judeo-Spanish Ballads from Oral Tradition. Los Angeles: University of California Press, Ltd. 1986.

Attias, Moshe. Romancero Sefaradi. Jerusalem: Instituto Ben-Zewi Universidad Hebrea. 1961.

Blackman, Philip. Ethics of the Fathers. New York: The Judaica Press, Inc. 1964.

Dan, Joseph, ed. *Sefer HaYashar*. Jerusalem: The Bialik Institute. 1986.

Hemsi, Alberto. Cancionero sefardí. Jerusalem: Hebrew University. 1995.

Jellinek, Adolph. *Bet ha-Midrash*. vol. 1. Jerusalem: Bamberger & Wahrmann. 1938.

Larrea Palacín, Arcadio. Canciones Rituales Hispano-Judías. Madrid: Instituto de Estudios Africanos. 1954.

Midrash Shochar Tov. Jerusalem: Hotza'at Midrash. 1959. p. 30.

Midrash Tanchuma. Germany: Hotza'at Horeb. 1923. p. 161.

Milner, Chanah, and Paul Storm. Sefardische Lieder en Balladen: Romanzas. The Hague: Albersen and Co. 1974.

Neumann, Richard J., comp. and ed. The Nico Castel Ladino Song Book. Cedarhurst, NY: Tara Publications. 1981.

Pirke Rabi Eliezer. Jerusalem: Eshkol. 1973. p. 94.

Simeon bar Jochai, *Mechilta de-Rabbi Simon b. Jochai*. ed. D. Hoffmann. Frankfurt am Main, Germany: J. Kauffmann. 1905. p. 71.

"Soncino Bereshit Rabbah," "Soncino Shemot Rabbah," "Soncino Zohar," "Soncino Talmud." CD-ROM Judaic Classics Library. [Chicago:] Institute for Computers in

Jewish Life and Davka Corporation. 1991-1996.
"Talmud Bavli," "Talmud Yerushalmi," "Zohar," Responsa Project CD-ROM. Version 6.0. Ramat Gan, Israel: The Responsa Project-Bar-Ilan University. 1998.

Tobiah ben Eliezer. *Midrash Lekach-Tob*. ed. Solomon Buber. Vilna: Druck und Verlag v. Wittwe & Gebrüder Romm. 1884.

SECONDARY SOURCES

Bialik, Hayim Nahman and Yehoshua Hana Ravnitzky, ed. The Book of Legends. New York: Schocken Books. 1992.

Cohen, Judith R. Judeo-Spanish songs in the Sephardic communities of Montreal and Toronto: Survival, function and change. Ann Arbor, MI: U.M.I. 1988.

Frenk, Margit. Lírica española de tipo popular: Edad Media y Renacimiento. Madrid: Ediciones Cátedra. 1992.

Gerson-Kiwi, Edith. "On the Musical Sources of the Judaeo-Hispanic Romance," The Musical Quarterly. vol. 50 (January 1964) pp. 31-43.

Ginzberg, Louis. Legends of the Jews. Philadelphia: Jewish Publication Society. 1908-38.

Harris, Tracy K. Death of a Language: The History of Judeo-Spanish. Newark: University of Delaware Press. 1994.

Katz, Israel J. "Judeo-Spanish Romancero," Ethnomusicology. Vol. 12/1 (1968) pp. 72-85.

Katz, Israel J. "The 'Myth' of the Sephardic Musical Legacy from Spain," Proceedings of the Fifth World Congress of Jewish Studies. Vol. 4 (1973) pp. 237-43.

Katz, Israel J. "Contrafacta and the Judeo-Spanish Romancero: A Musicological View," Hispanic Studies in Honor of Joseph H. Silverman. Newark, Delaware: Juan de la Cuesta. 1988. pp. 169-187.

Lazar, Moshe, ed. The Sephardic Tradition: Ladino and Spanish-Jewish Literature. New York: W. W. Norton and Co., Inc. 1972.

Mufiz-Huberman, Angelina, ed. La Lengua Florida: Antología sefardi. Mexico: Universidad Nacional Autónoma de México. 1997.

Seroussi, Edwin. "New Directions in the Music of the Sephardic Jews," Modern Jews and Their Musical Agendas. New York: Oxford University Press. 1993. pp. 61-77.

Tanakh. New York: The Jewish Publication Society. 1985.

THE KLAU LIBRARY
HEBREW UNION COLLEGE
JEWISH INSTITUTE OF RELIGION
BROOKDALE CENTER
ONE WEST FOURTH STREET
NEW YORK, NY 10012